

Fond za humanitarno pravo

Dosije: Prisilna mobilizacija izbeglica

Fond za humanitarno pravo

Dosije: Prisilna mobilizacija izbeglica

Beograd,
novembar 2019. godine

Sadržaj

SKRAĆENICE.....	5
UVOD	7
REZIME.....	9
I. DRŽAVNI PLAN.....	11
i. 16. sednica VSO	12
ii. 17. sednica VSO	13
II. SPROVOĐENJE PRISILNE MOBILIZACIJE	15
i. 1993. godina.....	15
ii. 1994. godina	16
iii. 1995. godina	18
III. KATEGORIJE MOBILISANIH	19
IV. PRIVOĐENJE IZBEGLICA.....	20
i. Privođenje iz prihvatnih i kolektivnih centara	20
ii. Privođenje iz privatnih kuća	21
iii. Privođenje na radnim mestima	22
iv. Privođenje na ulici.....	22
v. Privođenje iz ugostiteljskih objekata	23
vi. Privođenje iz učeničkih i studentskih domova.....	23
vii. Privođenje iz izbegličkih kolona.....	24
V. ODVOĐENJE I PRITVARANJE PRISILNO MOBILISANIH U POLICIJSKE STANICE	
I OBJEKTE U SRBIJI	25
i. Objekat MUP-a na Zvezdari	25
ii. Vatrogasni dom u Sremskoj Mitrovici.....	26
VI. UPUĆIVANJE PRISILNO MOBILISANIH U HRVATSKU.....	29
i. Predavanje prisilno mobilisanih jedinicama SVK	29
ii. Nastavni centar SDG u Erdutu	32
a. Tortura u kampu SDG-a u Erdutu.....	34
b. Upućivanje izbeglica u SVK i VRS	35

iii. Centar za obuku JATD MUP-a Republike Srbije.....	36
VII. UPUĆIVANJE PRISILNO MOBILISANIH U BOSNU I HERCEGOVINU	38
i. Štabovi za prihvrat vojnih obveznika iz SRJ u Janji i Zvorniku.....	38
ii. Nastavno–dopunski centar Manjača	41
iii. Centar za obuku Jahorina	46
VIII. POSTUPCI ZA NAKNADU ŠTETE.....	48
IX. ODGOVORNOST SRBIJE	51
X. MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA	52
XI. EPILOG.....	53
PRILOZI	55

Skraćenice

BiH	Bosna i Hercegovina
DB	Državna bezbednost
FHP	Fond za humanitarno pravo
GŠ	Glavni štab/Generalštab
JATD	Jedinica za antiteroristička dejstva
JNA	Jugoslovenska narodna armija
KK	Krajiški korpus
KSJ	Korpus specijalnih jedinica
MKSJ	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
NDC	Nastavno-dopunski centar
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
OUP	Odeljenje unutrašnjih poslova
RDB	Resor državne bezbednosti
RS	Republika Srpska
RSK	Republika Srpska Krajina
SDG	Srpska dobrovoljačka garda
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SVK	Srpska vojska Krajine
SRJ	Savezna Republika Jugoslavija
SUP	Sekretarijat unutrašnjih poslova
UN	Ujedinjene nacije
VES	Vojno-evidenciona specijalnost
VJ	Vojska Jugoslavije
v/o	Vojni obveznik
VRS	Vojska Republike Srpske
VSS	Vrhovni sud Srbije

Uvod

Dosije „Prisilna mobilizacija izbeglica” je dvanaesti po redu dosije Fonda za humanitarno pravo (FHP), koji za cilj ima da javnosti stavi na uvid dokaze o sistematskom i široko rasprostranjenom kršenju ljudskih prava izbeglica u Srbiji.

U vezi sa oružanim sukobima na prostoru Hrvatske (1991-95) i BiH (1992-95), nekoliko stotina hiljada izbeglica¹ srpske nacionalnosti se sklonilo u Srbiju. Poslednji veliki talas dolaska izbeglica dogodio se u toku i nakon operacija hrvatske vojske „Bljesak” i „Oluja”. U periodu od maja do kraja septembra 1995. godine, MUP Srbije je na teritoriji cele Srbije hapsio i prinudno mobilisao srpske izbeglice, a zatim ih predavao vojnim i policijskim organima Republike Srpske (RS) i Republike Srpske Krajine (RSK), ali i paravojnim grupama iz Srbije koje su bile povezane sa Resorom državne bezbednosti MUP-a Republike Srbije (RDB).

Dosije se zasniva na više od 500 izjava prisilno mobilisanih izbeglica koje su dali istraživačima FHP-a tokom 1997. i 1998. godine i članova porodica izbeglica koje su poginule ili nestale nakon upućivanja na područje oružanih sukoba; sudskim dokumentima iz više od 120 parničnih postupaka pred sudovima u Srbiji za naknadu štete, u kojima je FHP zastupao prisilno mobilisane izbeglice ili njihove porodice; dokazima koji su izvedeni pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), kao i dokumentima koje je FHP pribavio od MUP-a Srbije po osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Takođe, u Dosijeu su korišćeni i izveštaji FHP-a o prisilnoj mobilizaciji izbeglica objavljeni 1990-ih godina, izveštaji drugih domaćih i međunarodnih organizacija za zaštitu ljudskih prava, kao i medijski prilozi.

7

1 Prema podacima Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije, u Srbiji se 1996. godine nalazilo 537.937 izbeglica, dostupno na: http://www.kirs.gov.rs/wb-page.php?kat_id=126, pristupljeno 27. avgusta 2019. godine.

Rezime

Od izbijanja rata na području Hrvatske i BiH, a posebno u vezi sa hrvatskim vojno-policijskim operacijama „Bljesak”² i „Oluja”³, u Srbiju je izbeglo oko 500.000 Srba, državljana Hrvatske i BiH. Nekoliko desetina hiljada Srba iz Hrvatske izbeglo je u Srbiju tokom 1991. i 1992. godine. Oni su uglavnom menjali svoje kuće i imovinu sa Hrvatima iz Vojvodine koji su, pod pritiskom Srpske radikalne stranke i paravojnih grupa, napustili Srbiju. Najmanje 200.000 ljudi je izbeglo iz Hrvatske u periodu od maja do kraja avgusta 1995. godine, tokom i nakon operacija Hrvatske vojske i MUP-a, „Bljesak” i „Oluje”. Većina izbeglica bila je smeštena u prihvatnim centrima širom Srbije, starim hotelima, nekorišćenim javnim objektima, kod rođaka i prijatelja, a tek mali broj je imao mogućnosti da iznajmi stan.

Na osnovu dogovora između vlasti RSK, RS i SRJ, vojni i policijski organi Republike Srbije su u januaru 1994. godine počeli da sprovode prinudnu mobilizaciju izbeglica. Od maja do kraja septembra 1995. godine, pripadnici MUP-a su masovno hapsili izbeglice iz Hrvatske i BiH, a zatim ih predavali vojnim, policijskim i paravojnim jedinicama RS i RSK. Prema podacima FHP-a, MUP Srbije je tokom leta 1995. godine prisilno mobilisao oko 10.000 izbeglica i vratio ih na teritoriju pod kontrolom Vojske Republike Srpske (VRS) ili Srpske Vojske Krajine (SVK).⁴ Najmanje 54 prisilno mobilisane izbeglice izgubile su život ili nestale nakon vraćanja na područje gde su se odvijali oružani sukobi.⁵

Vraćanjem izbeglica na područje zahvaćeno oružanim sukobom, Srbija je prekršila Konvenciju o statusu izbeglica i Zakon o izbeglicama Republike Srbije, čijim odredbama je zabranjeno vraćanje izbeglica na teritoriju gde im je život bio ugrožen, a prekršena je i obaveza države koja je izbeglice primila da im osigura osnovne uslove za život dostojan čoveka.

9

- 2 Operacija „Bljesak” je akcija hrvatske vojske i policije, sprovedena početkom maja 1995. godine sa ciljem vraćanja područja Zapadne Slavonije pod kontrolu hrvatske vojske i u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske. Operacija „Bljesak” je rezultirala etničkim čišćenjem područja zapadne Slavonije, gde je ostalo oko 1.000 Srba od ukupno 13.000, koliko je živelo do 1. maja 1995. godine. U trenutku napada hrvatskih snaga, srpski civili i 18. korpus SVK napustili su zapadnu Slavoniju i preko reke Save prešli u deo BiH pod kontrolom Srba. Veliki broj Srba iz Slavonije je u izbegličkim kolonama došao u Srbiju. Videti u: *Dokumenti o prošlosti - Operacija Bljesak, Etničko čišćenje zapadne Slavonije 1. maj 1995. godine*, Fond za humanitarno pravo, 1. maj 2002. godine, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=13797>, pristupljeno 11. aprila 2019. godine; prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Gotovina i dr.* od 15. aprila 2011. godine, II tom, par. 1684.
- 3 Operacija „Oluja” je akcija koju su hrvatske vojne i policijske snage sprovele u avgustu 1995. godine i kojom je Hrvatska ponovo uspostavila kontrolu nad područjima koje su kontrolisale snage Republike Srpske Krajine od 1991. do 1995. godine. Tokom i nakon ove operacije izvršeni su rasprostranjeni i sistematski zločini prema civilnom stanovništvu srpske nacionalnosti i njegovoj imovini. Videti u: *Oluja u Hagu*, dostupno na <https://snv.hr/oluja-u-hagu/oluja-hr.html>, pristupljeno 11. aprila 2019. godine, kao i prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Gotovina i dr.* od 15. aprila 2011. godine.
- 4 *Pismo ministru pravde Republike Srbije*, IAN, FHP, Beogradski centar za ljudska prava, 25. jul 2005. godine, arhiva FHP-a; *Država odgovorna za prisilnu mobilizaciju izbeglica*, FHP, 25. jun 2006. godine, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=12869>; FHP, *Materijalne reparacije za povrede ljudskih prava u prošlosti*, decembar 2011. godine, str. 48, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/03/materijalne_reparacije_za_povrede_ljudskih_prava_u_proslosti.pdf.
- 5 Baza podataka FHP-a.

Počevši od aprila 1996. godine, FHP je u ime oko 720 prisilno mobilisanih izbeglica, od kojih su neki bili ranjeni ili zarobljeni tokom vremena provedenog na ratištu, kao i u ime članova porodica prisilno mobilisanih izbeglica koji su stradali na ratištu nakon što su poslali u VRS ili SVK, podnosio tužbe za naknadu štete sudovima u Srbiji. Tužbe su podnete zbog povrede slobode i prava ličnosti, kao i zbog smrti bliskog člana porodice.⁶ U svim ovim predmetima sudovi su utvrdili odgovornost Srbije, jer su pripadnici MUP-a hapšenjem izbeglica prekršili kako Konvenciju o statusu izbeglica iz 1951. godine, tako i Zakon o izbeglicama koji je u to vreme bio na snazi u Srbiji, čime su pričinili štetu prisilno mobilisanim.

FHP je u aprilu 1996. godine podneo prvu tužbu za naknadu štete zbog prisilne mobilizacije u ime osam izbeglica.⁷ Prvu presudu Opštinski sud u Beogradu doneo je 20. decembra 1996. godine⁸, u kojoj je između ostalog utvrđeno da „[i]zmeđu opisane nastale štete za tužioce i protivpravnih radnji pripadnika MUP Republike Srbije [...] postoji očigledna, direktna uzročna veza za deo štete koji su pretrpeli za vreme dok su se nalazili na teritoriji Republike Srbije, jer su patnje tužioca izazvane konkretnim radnjama pripadnika MUP RS prilikom lišenja slobode, a druga su nastala u sabirnom centru uz njihovu pomoć predajom vlastima RSK, a posle toga uz njihovo prećutno odobravanje. Od prelaska državne granice do razmene zarobljenika patnje tužioca su u adekvatnoj uzročnoj vezi sa radnjama pripadnika MUP RS, jer su ih ovi dozvoljavanjem prinudne mobilizacije na teritoriji Srbije i odvođenjem na ratište izložili opasnostima od gubljenja života, ranjavanja, zarobljavanja i torture u zarobljeništvu, koje se u ratnim okolnostima mogu očekivati kao uobičajene – kao one okolnosti koje nastaju po redovnom toku stvari, a to su s obzirom na znanje i informisanost o datoj situaciji mogli svesno da predvide”⁹

Tužbe su u ime prisilno mobilisanih podnosile i druge nevladine organizacije. Prema podacima Međunarodne mreže pomoći (IAN), samo je oko 1.000 od 10.000 prinudno mobilisanih izbeglica podnelo tužbe za naknadu nematerijalne štete protiv Srbije.¹⁰

6 FHP, *Materijalne reparacije za povrede ljudskih prava u prošlosti*, 2011. godina, str. 48.

7 Tužba S. B. i dr. od 11. aprila 1996. godine, arhiva FHP-a.

8 Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P br. 2450/96 od 20. decembra 1996. godine, Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P br. 2450/96 od 20. decembra 1996. godine.

9 Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P br. 2450/96 od 20. decembra 1996. godine, str. 19.

10 IAN, *Posledice prinudne mobilizacije izbeglica 1995. godine*, 2006. godina, str. 167.

I. Državni plan

Na 6. sednici Vrhovnog saveta odbrane (VSO), održanoj 9. decembra 1992. godine, u okviru tačke o „pomoći srpskim republikama” predsednik Srbije Slobodan Milošević zatražio je da se razmotre zahtevi RS i RSK da SRJ otkaže „gostoprimstvo vojnim obveznicima kojih ovde među izbeglicama ima nekoliko desetina hiljada, i koji bi na svaki način morali da se vrate na teritoriju da brane svoje domove, pre nego što to neko drugi učini”¹¹

Krajem septembra 1993. godine, načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije (GŠ VJ) Momčilo Perišić je u stalne zadatke GŠ uvrstio poboljšanje koordinacije i saradnje sa SVK i VRS. S tim u vezi, jedan od zadataka bio je i organizovanje mesečnih sastanaka sa predstavnicima GŠ SVK i GŠ VRS. Od tada je pitanje vraćanja vojnih obveznika na teritorije RS i RSK bila stalna tačka dnevnog reda mesečnih sastanaka političkih, vojnih i policijskih struktura RS, RSK i SRJ.¹²

U vezi sa sastankom planiranim za 19. oktobar 1993. godine, komandant Glavnog štaba VRS Ratko Mladić¹³ telegramom je obavestio GŠ VJ o učesnicima iz VRS, s predlogom da jedna tačka dnevnog reda bude „povratak izbeglih vojnih obveznika u RS i RSK”¹⁴

11 Zapisnik sa 6. sednice VSO od 9. decembra 1992. godine, str. 20, dostupno na http://sense-agency.com/upload/documents/stenografic_records/BHS/6_Sednica_VSO_9.12.1992..pdf, pristupljeno dana 12. aprila 2019. godine.

12 Zadaci koje je postavio načelnik GŠ VJ na sastanku Štaba VK dana 27. septembra 1993. godine, dok. pred. br. P04568, *Mladić*; organizacija zajedničkog sastanka između GŠ VJ i GŠ VRS od 15. oktobra 1993. godine, dok. pred. br. P05105, *Mladić*; izvod iz dnevnika Ratka Mladića o sastanku u Beogradu od 13. decembra 1993. godine, dok. pred. br. P02933, *Perišić*.

13 Ratko Mladić je postavljen za komandanta Glavnog štaba VRS 12. maja 1992. godine sa činom general-potpukovnika. Videti u: Odluka o formiranju Vojske Srpske Republike BiH od 12. maja 1992. godine, dok. pred. br. P00190, *Perišić*; prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Perišić* od 6. septembra 2011. godine, par. 795, kao i u: Ukaz predsednika SRJ od 16. juna 1994. godine, dok. pred. br. P01902, *Perišić*.

14 Organizacija zajedničkog sastanka između GŠ VJ i GŠ VRS od 15. oktobra 1993. godine, dok. pred. br. P05105, *Mladić*.

Na sastanku, održanom 13. decembra 1993. godine, na inicijativu delegacije Republike Srpske¹⁵, general Manojlo Milovanović¹⁶, načelnik Glavnog štaba VRS, izneo je i zahtev za vraćanje vojnih obveznika iz SRJ.¹⁷ Slobodan Milošević je na sastanku delegaciji RS rekao „vojne obveznike tražite - mi ćemo vam ih policijom isporučiti”.¹⁸

Sama odluka da se izbeglice iz BiH i Hrvatske vrate u države iz kojih su izbegle doneta je na 16. i 17. sednici VSO.¹⁹

i. 16. sednica VSO

16. sednica VSO održana je u Beogradu 25. decembra 1993. godine. Načelnik Generalštaba VJ Momčilo Perišić postavio je pitanje služenja vojnog roka regruta i boravka vojnih obveznika²⁰, upoznaujući učesnike sa činjenicom da u tom trenutku u Srbiji ima oko 3.000 regruta i skoro 20.000 vojnih obveznika iz RS i RSK.²¹

- 15 Sastanku su prisustvovali predsednik Srbije Slobodan Milošević, načelnik Generalštaba VJ general Momčilo Perišić, ministar unutrašnjih poslova Zoran Sokolović, načelnik Službe državne bezbednosti MUP-a Jovica Stanišić, načelnik Resora javne bezbednosti i zamenik ministra unutrašnjih poslova Srbije Radovan Stojičić-Badža, zamenik načelnika SDB Milan Tepavčević i general Mile Mrkšić iz Srbije, kao i predsednik RS Radovan Karadžić, predsednik Skupštine RS Momčilo Krajišnik, komandant Glavnog štaba VRS Ratko Mladić, načelnik Glavnog štaba VRS Manojlo Milovanović, načelnik Sektora za pozadinu VRS Đorđe Đukić, načelnik Organa za operativno-nastavne poslove Glavnog štaba VRS Radivoje Miletić, general Jovo Marić, Petar Salapura iz Uprave za obaveštajne poslove Glavnog štaba VRS, ministar unutrašnjih poslova Mićo Stanišić i zamenik ministra unutrašnjih poslova Republike Srpske Tomislav Kovač. Videti u: Izvod iz dnevnika Ratka Mladića o sastanku u Beogradu od 13. decembra 1993. godine, dok. pred. br. P02933, *Perišić*, str. 1.
- 16 General Manojlo Milovanović je u VRS upućen kao oficir VJ preko 30. KC VJ. Videti u: Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Perišić* od 6. septembra 2011. godine, par. 795; personalni dosije VJ Manojla Milovanovića, dok. pred. br. P01697, *Perišić*, str. 10.
- 17 Beleška iz dnevnika Ratka Mladića: „Gen. Milovanović: - da nam pomogne na desnoj obali Drine, - more i Neretva, - vraćanje v/o iz SRJ, - objedinjavanje namenske industrije, - tenkovi u Leskovcu izvučeni iz Makedonije, - naoružanje koje je izvučeno iz Makedonije, - napuštanje i ustupanje teritorija”. Videti u: Izvod iz dnevnika Ratka Mladića o sastanku u Beogradu od 13. decembra 1993. godine, dok. pred. br. P02933, *Perišić*, str. 2.
- 18 Izvod iz dnevnika Ratka Mladića o sastanku u Beogradu od 13. decembra 1993. godine, dok. pred. br. P02933, *Perišić*, str. 3.
- 19 Sednicama su prisustvovali: Zoran Lilić - predsednik SRJ i predsedavajući VSO, Slobodan Milošević - predsednik Srbije, Momir Bulatović - predsednik Crne Gore kao članovi VSO, ali i Pavle Bulatović - ministar odbrane SRJ, Momčilo Perišić - načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije (VJ) i Slavko Krivošija - načelnik vojnog kabineta predsednika SRJ. 17. sednici VSO održanoj 10. januara 1994. godine prisustvovao je i dr Jovan Zebić, potpredsednik Savezne vlade. Videti u: Zapisnik sa 16. sednice VSO od 25. decembra 1993. godine, str. 16, dostupan na https://www.sense-agency.com/upload/documents/stenografic_records/BHS/16._Sednica_VSO_25.12.1993.pdf, pristupljeno dana 16. maja 2017. godine; Zapisnik sa 17. sednice VSO od 10. januara 1994. godine, dostupan na https://www.sense-agency.com/upload/documents/stenografic_records/BHS/17._Sednica_VSO_10.1.1994.pdf, pristupljeno dana 11. aprila 2019. godine.
- 20 Vojni obveznik je lice koje je odslužilo vojni rok, čime podleže vojnoj obavezi, dok su regruti lica koja nisu služila vojni rok.
- 21 Prema podacima koje je izneo Perišić na sastanku, u Beogradu se u tom trenutku nalazi 293 regruta, dok je vojnih obveznika 1.327. Na teritoriji SRJ ima 3.265 regruta i 19.765 vojnih obveznika. Videti u: Zapisnik sa 16. sednice VSO od 25. decembra 1993. godine, str. 16, dostupan na https://www.sense-agency.com/upload/documents/stenografic_records/BHS/16._Sednica_VSO_25.12.1993.pdf, pristupljeno dana 16. maja 2017. godine.

Slobodan Milošević je predložio da „za 19.765 vojnih obveznika vojno-teritorijalni organi izvrše pozivanje, da se oni okupe i, po dogovoru sa rukovodstvom Republike Srpske, koje će formirati mobilizacioni centar u Zvorniku, da se odvedu – pošto su to vojni dezertteri – u Zvornik, predaju mobilizacionom centru i upute na službu u Vojsku Republike Srpske”. Milošević je još rekao da je „to čitav jedan korpus vojnih dezerttera koji se bave kriminalom po Jugoslaviji, a tamo izbegavaju da brane svoju zemlju. Besmisleno da odavde idu dobrovoljci a oni ovde da se šekaju po Beogradu i Srbiji”²² Milošević je dodatno predložio da regruti „koji treba da služe vojsku, mogu da vojsku služe i kod nas, s tim što kad završe služenje vojnog roka, pa ako tamo nastane potreba posle vojske, da se upute u Vojsku Republike Srpske”²³

Momčilo Perišić i Momir Bulatović su se složili sa ovim Miloševićevim stavom, s tim što je Perišić precizirao da izbeglice ne može da privodi VJ, već samo MUP Srbije i MUP Crne Gore, te da je u privođenju neophodna asistencija MUP-ova ove dve republike.²⁴

Predsednici republika Milošević i Bulatović odobrili su da privođenje izvrše MUP Srbije i MUP Crne Gore.²⁵

ii. 17. sednica VSO

Dve nedelje kasnije održana je 17. sednica VSO, na kojoj je razmatrano na koji način da se sprovodi prinudna mobilizacija koja se u praksi već odvijala.²⁶

Predsednik Crne Gore Momir Bulatović je upozorio da pozivi vojnim obveznicima sa teritorije RS i RSK ne treba da nose pečat VJ, jer bi to mogli da iskoriste strani posmatrači i opozicija da optuže SRJ da sprovodi mobilizaciju izbeglica.²⁷

Predsednik Srbije Slobodan Milošević se složio, te je informisao prisutne da je preneo Radovanu Karadžiću i Momčilu Krajišniku da Vlada RS uputi dopis Vladi SRJ „gde se traži i moli da se vojni pozivi VRS i SVK uruče njihovim građanima na našoj teritoriji; to su njihovi vojni pozivi, nisu naši; mi ih ne zovemo u Vojsku Jugoslavije”²⁸ Milošević je objasnio da će se privoditi ona lica koja se ogluše o vojni poziv i da je to „usluga organima RS ili RSK”²⁹

22 Širi citat reči Slobodana Miloševića glasi: „Da se u jedan mah sve pozove, da se to ne bi razbežalo, da se negde privremeno koncentrišu i onda transportuju tamo i ide u mobilizacioni centar u Zvornik, znači na njihovu nadležnost. Franjo Tuđman mobilise sve Hrvate koji su rodom iz Bosne i Hercegovine da bi popunjavao jedinice, a mi ne upućujemo one koji su pobešli iz bivše Bosne i Hercegovine na njihovu teritoriju.” Videti u: Zapisnik sa 16. sednice VSO od 25. decembra 1993. godine, str. 16 i 17, dostupno na https://www.sense-agency.com/upload/documents/stenografic_records/BHS/16._Sednica_VSO_25.12.1993.pdf, pristupljeno dana 16. maja 2017. godine.

23 Zapisnik sa 16. sednice VSO od 25. decembra 1993. godine, str. 16, dostupno na https://www.sense-agency.com/upload/documents/stenografic_records/BHS/16._Sednica_VSO_25.12.1993.pdf, pristupljeno dana 16. maja 2017. godine.

24 *Ibid*, str. 17-18.

25 *Ibid*, str. 17.

26 Zapisnik sa 17. sednice VSO od 10. januara 1994. godine, dostupan na https://www.sense-agency.com/upload/documents/stenografic_records/BHS/17._Sednica_VSO_10.1.1994.pdf pristupljeno dana 18. maja 2017. godine.

27 *Ibid*, str. 31.

28 *Ibid*, str. 32.

29 *Ibid*, str. 32.

Predsednik Crne Gore je dodatno objasnio da će vojne pozive da uruči pozivarska služba SRJ, a da je potrebno da MUP RSK i MUP RS upute zahteve MUP-u SRJ da im isporuče sve vojne obveznike VRS i SVK.³⁰

Načelnik GŠ VJ je upoznao prisutne da VJ ima evidenciju o 19.000 obveznika VRS i SVK i da su nekima od njih poslani pozivi sa pečatom VJ. Predsednik Bulatović je predložio da se ubuduće koriste pečati VRS i SVK, da bi se stekao utisak da su VRS i SVK te koje šalju pozive, jer „pečat Vojske Jugoslavije može imati strašne posledice”.³¹ Ovim bi se, prema Perišićevim rečima, izbegao pritisak na VJ.³²

Na sednici je dogovoreno da se nastavi sa slanjem vojnih poziva VRS i SVK vojnim obveznicima koji se nalaze na teritoriji Srbije, a nakon odazivanja na poziv, vojni obveznici bi bili predati „nastavnim centrima” na teritoriji RS i RSK. Perišić je naglasio da, ukoliko se vojni obveznik „ne odazove na taj poziv, mora stupiti na scenu presija, a presiju ne može vršiti vojska nego milicija”.³³

Podaci FHP-a pokazuju da su izbeglice nakon operacije „Bljesak” privođene bez prethodno uručenog poziva ili naloga za hapšenje, pod izgovorom da ih vode na informativni razgovor, radi provere određenih podataka, sređivanja evidencije i sličnog³⁴ (videti str. 20-25).

Za koordinaciju cele akcije prisilne mobilizacije izbeglica bio je zadužen Pavle Bulatović, ministar odbrane SRJ.³⁵

U izjavama datim FHP-u, prisilno mobilisane izbeglice tvrdile su da su pripadnici MUP-a Srbije pri privođenju raspolagali spiskovima Crvenog krsta, ali i da su neki od predstavnika Jugoslovenskog Crvenog krsta zbog toga dolazili u sukob sa policajcima koji su privodili izbeglice (videti str. 20-21). Takođe, neke od prisilno mobilisanih izbeglica su tokom postupaka za naknadu štete u kojima ih je zastupao FHP, priložile kao dokaze pozive upućene od strane VRS i SVK, na kojima je naznačeno da treba da se jave na službu u SVK ili VRS, ali preko vojnog odseka u Srbiji³⁶ (videti str. 17).

30 *Ibid*, str. 33.

31 *Ibid*, str. 35.

32 *Ibid*, str. 35.

33 *Ibid*, str. 33 i 35.

34 Pismo M.S. upućeno FHP-u, januar 2002. godine, arhiva FHP-a; pismo J.K. upućeno FHP-u, arhiva FHP-a; presuda Vrhovnog suda Srbije u Beogradu Rev. 2683/02 od 3. jula 2002. godine, str. 2; presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu R - 4715/99 od 30. juna 2003. godine, str. 5, 6.

35 Zapisnik sa 17. sednice VSO od 10. januara 1994. godine, str. 37, dostupan na https://www.sense-agency.com/upload/documents/stenografic_records/BHS/17_Sednica_VSO_10.1.1994.pdf, pristupljeno dana 18. maja 2017. godine, str. 37; Pavle Bulatović je ubijen 7. februara 2000. godine. Videti u: „Ubistvo ministra vojnog”, *Vreme* br. 475, 12. februar 2012. godine, dostupno na: https://www.vreme.com/arhiva_html/475/03.html.

36 Poziv na službu u Srpsku vojsku Krajine D.D., arhiva FHP-a; poziv na službu u Srpsku vojsku Krajine M.P. arhiva FHP-a; poziv na službu u Srpsku vojsku Krajine B.G., arhiva FHP-a; izjava svedoka P.M. data FHP-u, januar 2005. godine; „Kuduz - Zna li da otadžbina ponovo zove?”, *Srpska reč* br. 90, 30. januar 1994. godine, str. 30-31; Pregled štampe, *AIM*, 31. januar 1994. godine, dostupno na: <http://www.aimpress.ch/dyn/pubs/archive/data/199401/40131-003-pubs-beo.htm>, pristupljeno 15. maja 2019. godine; „Jeftine glave”, *AIM*, 10. mart 1994. godine, dostupno na: <http://aimpress.ch/dyn/pubs/archive/data/199403/40310-003-pubs-pod.htm>, pristupljeno 15. maja 1994. godine, „Rasprodaja izbegličkih života”, *AIM*, 5. februar 1994. godine, dostupno na: <http://www.aimpress.ch/dyn/pubs/archive/data/199402/40205-003-pubs-beo.htm>, pristupljeno 15. maja 2019. godine.

II. Sprovođenje prisilne mobilizacije

Na osnovu podataka do kojih je došao FHP u svom istraživanju, prisilna mobilizacija izbeglica započela je još 1993. godine, uz znanje i/ili učešće vojnih i policijskih organa Srbije, da bi se nastavila tokom 1994. i 1995. godine. Najveći broj izbeglica mobilisan je od strane MUP-a Srbije tokom leta 1995. godine, u periodu od juna do kraja septembra.

i. 1993. godina

Tadeuš Mazowiecki, specijalni izvestilac Komisije UN za ljudska prava, u svom izveštaju iz novembra 1993. godine navodi da je u februaru te godine Misija OEBS izvestila o „naoružanim bandama” koje vrše nezakonitu mobilizaciju srpskih izbeglica iz RSK u Vojvodini. Prema izveštaju, „naoružane bande” ih kupe sa ulice, a zatim šalju pune kamione ‘dobrovoljaca’ na prve linije. Saradnici Specijalnog izvestioca su zaprimili izveštaj da su iz grupe od 500 bosanskih Srba koji su u martu 1993. godine došli u izbeglički centar u Sremskoj Mitrovici izdvojeni muškarci i poslani na ratište.³⁷ U izveštaju se navodi i da su „službenici [izbegličkog] kampa [...] zasigurno znali za događaj. Kao rezultat ovog i sličnih događaja, vojno sposobne izbeglice su nevoljno tražile status izbeglice u strahu da će na taj način privući pažnju vlasti na sebe.”³⁸

Početkom 1993. godine, MUP Srbije je bio upoznat sa tim da vojna policija VRS i SVK traže dezertere i vojne obveznike. S tim u vezi, MUP je odobravao da vojna policija RS kontroliše vozove koji su saobraćali kroz Republiku Srpsku. Naime, prema svedočenju dva policajca koji su bili u pratnji voza iz kojeg su u februaru 1993. godine izvedeni putnici u stanici Štrpci, odobrenje za kontrolu voza od strane vojne policije VRS bilo je upisano u tzv. patrolnom listu. Policajci koji su bili u pratnji voza imali su zadatak i obavezu da pomognu pripadnicima VRS prilikom eventualnog privođenja putnika voza u stanicama Štrpci i Goleš.³⁹ „Tu obavezu su potpisale njihove pretpostavljene starešine koje su bile obaveštene o najavi otmice iz voza u Štrpcima i koje su znale za ranija privođenja putnika iz vozova.”⁴⁰

15

37 Izveštaj broj E/CN.4/1994/47 od 17. novembra 1993. godine, par. 185-186, navedeno prema: *Mazowiecki, Izveštaji 1992-1995*, Univerzitet u Tuzli i Istraživačko-dokumentacioni centar Sarajevo, 2007. godine, str. 248-249, dostupno na: http://www.untz.ba/uploads/file/promocije/2013-14/tadeusz-mazowiecki-inmemoriam-oktobar2013/IZVJESTAJI_MAZOWIECKI_1992-1995-BOS.pdf.

38 *Ibid*, par. 185-186, str. 248-249.

39 Presuda Višeg suda u Bijelom Polju u predmetu *Nebojša Ranisavljević* od 9. septembra 2002. godine, str. 36, 48-49.

40 FHP, *Otmica u Štrpcima*, februar 2003. godine, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/images/stories/publikacije/Strpci.pdf>, pristupljeno 30. avgusta 2019. godine.

Majka mobilisanog D.V. je u izjavi datoj FHP-u svedočila o odvođenju njenog sina iz samačkog hotela u Beogradu: „Početkom 1993. godine, ne znam tačan datum, bila je racija u hotelu i celu grupu od 12 radnika, poreklom iz Bosne, sproveli su do Drine. Nikada nisam saznala ko su bili ti ljudi. Sin mi se javio i rekao da su im ta lica psovali majku, bosansku, govorili da ratuju za njih. 'Videću da se izvučem,' rekao je. [...] Njegova jedinica je stanovala u motelu u mestu Janja. Jednom kada mi se javio rekao mi je: 'Ja sam na Rajlovcu u vojnoj bazi. Ostajemo 3 meseca.'”⁴¹

ii. 1994. godina

Prva masovna mobilizacija izbeglica na teritoriji Srbije sprovedena je u januaru 1994. godine od strane Vojne policije VJ, i delom od strane MUP-a Srbije. Oko 3.000 izbeglica je na granici predato vojnim i policijskim organima RS, odakle su upućeni na položaje VRS u Bosni i Hercegovini.⁴²

Na sednici Narodne skupštine Republike Srpske od 10. januara 1994. godine⁴³, general Dušan Kovačević, ministar odbrane RS, izvestio je da se čine sve „predviđene i planirane mere” za vraćanje značajnog broja vojnih obveznika iz SRJ. Naveo je i da „prva tura treba da dođe 20. januara i negde oko 12.000 za mesec dana bi trebali vratiti i taj će proces da traje malo duže”.⁴⁴ Na istoj sednici, Momčilo Krajišnik, predsednik Skupštine, izjavio je da je postignuta saglasnost sa Srbijom da Republika Srpska uputi pismeni zahtev na osnovu kojeg bi bila izvršena mobilizacija vojnih obveznika. Tom prilikom je odlučeno i da prihvatni centar bude u Zvorniku.⁴⁵

41 Izjava svedoka K.V. data FHP-u, decembar 2010. godine.

42 Stenogram 39. sednice Narodne skupštine Republike Srpske, održane 24. i 25. marta 1994. godine, dok. pred. br. P538.18.1, *Milošević*, str. 109; FHP, Pod lupom br. 20: *Kršenje prava izbeglica u Srbiji i Crnoj Gori*, novembar 1996. godine, str. 12, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/11/Pod-lupom-Kr%C5%A1enje-prava-izbeglica-u-SCG1.pdf>, pristupljeno 12. aprila 2019. godine; izjava svedoka D.P. data FHP-u, maj 1998. godine.

43 Istog dana održana je i 17. sednica VSO u Beogradu, na kojoj se razgovaralo o tome kako teče sprovođenje akcije prisilne mobilizacije.

44 Stenogram 37. sednice Narodne skupštine Republike Srpske, održane 10. januara 1994. godine, dok. pred. br. P538.16.1, *Milošević*, str. 16.

45 *Ibid*, str. 42.

Već u drugoj polovini marta 1994. godine, takođe na sednici Narodne skupštine Republike Srpske, Dušan Kovačević je informisao poslanike o realizaciji postupka vraćanja vojnih obveznika sa prostora SRJ: „Ministarstvo odbrane je poslalo svoje ljude u sve okruge u Srbiji i Crnoj Gori, uputili pozive oko 12.000 vojnih obveznika koji se nalaze na tom prostoru, odnosno tačno ih tamo ima oko 19.000⁴⁶, a ono što smo imali oko 12. Formirali prihvatni centar u Zvorniku, koristili vojnu policiju Vojske Jugoslavije i delom MUP Jugoslavije i vratili smo 2.768 vojnih obveznika i podelili ih jedinicama.”⁴⁷

Glavni štab SVK je u prvoj polovini januara 1994. godine izvestio Slobodana Miloševića, predsednika Srbije, kao i Momčila Perišića, načelnika Generalštaba, da je „u toku realizacija plana povratka v/o koji su napustili RSK posle 1991. godine” i da se taj zadatak „realizuje zajedno sa vojno-teritorijalnim organima VJ i MO RSK.”⁴⁸

Prema svedočenju P.M., koji se od kraja 1992. godine nalazio u kolektivnom centru u Rtnju (Boljevac), sredinom januara 1994. godine upravnik kolektivnog centra obavestio je izbeglice da su obavezni da dođu na sastanak.⁴⁹ Dana 18. januara 1994. godine dva vojna policajca, dva oficira, jedna žena i jedan čovek iz Sekretarijata za narodnu odbranu opštine Boljevac pojavili su se na zakazanom sastanku. Nepoznati potpukovnik VJ je obavestio izbeglice „da je sastanak organizovan povodom odluke Vlade Republike Srbije i Vlade Republike Srpske da se sve vojno sposobne izbeglice vrate u Bosnu i da im je naređeno da [...] podele pozive za pristupanje Armiji Republike Srpske. Rekao je da svako ko ne prihvati poziv gubi status izbeglice, gubi pomoć Crvenog krsta, sva prava koja sleduju i da će biti sproveden u vojni zatvor u Niš i odatle za Bosnu.”⁵⁰

Pozivi za mobilizaciju iz januara 1994. godine bili su naslovljeni sa „Otadžbina te zove”, imali su pečat Ministarstva odbrane Republike Srpske, kao i obaveštenje da su vojni obveznici obavezni da se jave najbližem vojnom odseku u Srbiji radi vršenja vojne službe u Vojski Republike Srpske.⁵¹

46 O istom broju od 19.000 vojnih obveznika na teritoriji SRJ govorio je i Momčilo Perišić na 17. sednici VSO u januaru 1994. godine, ističući da je to podatak iz evidencije VJ. Videti u: Zapisnik sa 17. sednice VSO od 10. januara 1994. godine, str. 33 i 34, dostupan na https://www.sense-agency.com/upload/documents/stenografic_records/BHS/17._Sednica_VSO_10.1.1994.pdf, pristupljeno dana 18. maja 2017. godine.

47 Stenogram 39. sednice Narodne skupštine Republike Srpske, održane 24. i 25. marta 1994. godine, dok. pred. br. P538.18.1, *Milošević*, str. 109.

48 Redovni operativni izveštaj GŠ SVK od 10. januara 1994. godine, dok. pred. br. P02719, *Hadžić*, str. 2.

49 Izjava svedoka P.M. data FHP-u, januar 2005. godine.

50 *Ibid.*

51 *Ibid.*; „Kuduz - Znete li da otadžbina ponovo zove?”, *Srpska reč* br. 90, 30. januar 1994. godine, str. 30-31; „Pregled štampe”, *AIM*, 31. januar 1994. godine, dostupno na: <http://www.aimpress.ch/dyn/pubs/archive/data/199401/40131-003-pubs-beo.htm>, pristupljeno 15. maja 2019. godine; „Jeftine glave”, *AIM*, 10. mart 1994. godine, dostupno na: <http://www.aimpress.ch/dyn/pubs/archive/data/199403/40310-003-pubs-pod.htm>, pristupljeno 15. maja 1994. godine, „Rasprodaja izbegličkih života”, *AIM*, 5. februar 1994. godine, dostupno na: <http://www.aimpress.ch/dyn/pubs/archive/data/199402/40205-003-pubs-beo.htm>, pristupljeno 15. maja 2019. godine.

iii. 1995. godina

U periodu od maja do kraja septembra 1995. godine, MUP Srbije je u koordinaciji sa vlastima RS i RSK na gotovo celoj teritoriji⁵² Srbije sproveo prisilnu mobilizaciju izbeglica – lica koja su u Srbiju prebegla sa prostora Hrvatske tokom operacija „Bljesak” i „Oluja”, ali i izbeglica koje su tokom ranijih godina došle sa prostora BiH i Hrvatske u Srbiju. Među prisilno mobilisanim bilo je i Srba iz Hrvatske koji su svoju imovinu u Hrvatskoj zamenili za imovinu Hrvata u Vojvodini 1992. godine, jedan broj državljana SRJ, kao i manji broj žena.⁵³

Najmasovniji talas prinudne mobilizacije izbeglica odvijao se u junu 1995. godine, kada je mobilisano između 2.000 i 4.000 ljudi i protiv njihove volje odvedeno u ratna područja pod kontrolom VRS u BiH i SVK u Hrvatskoj.⁵⁴ Junska mobilizacija izbeglica vremenski odgovara i naređenju predsednika Republike Srpske Radovana Karadžića od 16. juna 1995. godine, u kojem se navodi da će „ministarstva odbrane i unutrašnjih poslova preuzeti potrebne aktivnosti za povratak v/o iz SRJ i njihovo upućivanje u jedinice oružanih snaga”.⁵⁵

Vlast u Srbiji je negirala sprovođenje mobilizacije. MUP Srbije je u junu 1995. godine izdao saopštenje u kojem je tvrdio da se radi o kontroli osoba koje „nisu državljani naše zemlje i nemaju prijavljeno boravište ili prebivalište niti regulisan status izbeglice”.⁵⁶ Dalje, MUP Srbije je naveo da je u pitanju hapšenje osoba iz RSK i RS koje nelegalno borave u Srbiji i uz to se „bav[e] krivičnim delima, prekršajima, uznemiravanjem građana, izazivanjem tuča i drugim deliktima”.⁵⁷

Prisilna mobilizacija izbeglica ponovo je intenzivirana za vreme i nakon operacije „Oluja”, u prvoj polovini avgusta 1995. godine. Naime, nakon 5. avgusta 1995. godine na teritoriju Srbije došlo je blizu 200.000 izbeglica iz Hrvatske.⁵⁸ Isto kao i tokom juna i jula 1995. godine, pripadnici MUP-a Srbije su, bez naloga za hapšenje i navođenja razloga za privođenje, privodili izbeglice u najbližu

52 FHP nije došao do podataka o sprovođenju prinudne mobilizacije na teritoriji Kosova.

53 FHP, Pod lupom br. 8: *Razmena stanovništva, vojvođanski Hrvati za Srbe iz Hrvatske*, decembar 1993. godine, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/11/Pod-lupom-Razmena-stanovni%C5%A1tva-dec-1993..pdf>, pristupljeno 24. aprila 2019. godine; FHP, *Dosije: Zločini nad Hrvatima u Vojvodini*, januar 2019. godine, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/01/Dosije_Hrvati_u_Vojvodini_srp.pdf; izjava svedoka N.S. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka R.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka Ž.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.R. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.V. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka P.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka D.P. data FHP-u, maj 1997. godine; presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu, P br. 4973/99 od 30. oktobra 2001. godine; izjava svedoka N.P. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.B. data FHP-u, mart 1998. godine.

54 FHP, Pod lupom br. 18: *Mobilizacija izbeglica u Srbiji*, 1995. godina, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/11/Pod-lupom-Mobilizacija-izbeglica-u-Srbiji1.pdf>, pristupljeno 28. maja 2019. godine.

55 Naređenje Radovana Karadžića od 16. juna 1995. godine, dok. pred br. 5D0134.E, *Popović i dr.*

56 Saopštenje MUP-a navedeno prema: „Kontrola a ne mobilizacija”, *Večernje novosti*, 25. jun 1995. godine.

57 *Ibid.*

58 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Gotovina i dr.* od 15. aprila 2011. godine, par. 1712.

policijsku stanicu⁵⁹, a zatim su ih autobusima prevezli do nekog od sabirnih centara u Srbiji, uglavnom u vatrogasne stanice ili policijske objekte, odakle su uz policijsku pratnju upućeni u BiH ili Hrvatsku.⁶⁰

U periodu od juna do septembra 1995. godine, MUP Srbije je na ovaj način mobilisao oko 10.000 izbeglica.⁶¹ Prema Bazi podataka FHP-a, najmanje 54 mobilisane izbeglice izgubile su život ili nestale na području oružanih sukoba u BiH i u Hrvatskoj.

III. Kategorije mobilisanih

U drugoj polovini juna 1995. godine, kabinet načelnika Generalštaba VJ izvestio je Vojni kabinet predsednika Srbije o saznanjima u vezi sa „kriterijumima prema kojima je MUP Srbije upućivao vojne obveznike u RS i RSK”.⁶² Dopis je sadržao i predlog Generalštaba VJ da status oficira VJ rođenih u BiH ili Hrvatskoj, kao i njihovih porodica, bude u nadležnosti VJ i da se izuzmu od upućivanja u VRS i SVK bez saglasnosti VJ.⁶³

Prema dopisu Generalštaba VJ, MUP Srbije je mobilisao sve one vojne obveznike koji su „rođeni u bivšoj Republici Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, [a] koji su došli na prostor SRJ pre 17. avgusta 1990. godine”. Zatim, mobilisani su „svi vojni obveznici rođeni van prostora bivših Republika BiH, Slovenije, Makedonije i Hrvatske, a živeli su i radili u Hrvatskoj i BiH pre 17. avgusta 1990. godine”, oni koji su „rođeni u Srbiji, a živeli su, radili i imali imovinu u Hrvatskoj, a na prostoru Srbije nemaju imovinu”, kao i oni „koji imaju prebivalište na teritoriji RS i RSK, a zatekli su se na prostoru Republike Srbije”.⁶⁴ Ovako određeni kriterijumi podrazumevali su i mobilizaciju lica koja nikada nisu živela na teritoriji Bosne i Hercegovine ili Hrvatske i nisu imala status izbeglica, kao i mobilizaciju državljana SRJ koji su bili rođeni u BiH ili Hrvatskoj ili su u nekom periodu živeli i radili tamo.⁶⁵

19

59 Izjava svedoka B.K. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka M.I. data FHP-u, april 1998. godine.

60 Izjava svedoka S.B. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka B.K. data FHP-u, april 1998. godine.

61 *Država odgovorna za prisilnu mobilizaciju izbeglica*, FHP, 25. jun 2006. godine, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=12869>; *Pismo ministru pravde Republike Srbije*, IAN, FHP, Beogradski centar za ljudska prava, 25. jul 2005. godine, arhiva FHP-a; IAN, *Posledice prinudne mobilizacije izbeglica 1995. godine*, 2006. godina, str. 165.

62 Dopis kabineta načelnika Generalštaba vojnom kabinetu predsednika republike, dok. pred. br. D01610, *Stanišić i Simatović*, str. 1-3.

63 Predlog Generalštaba VJ bio je da „lica rođena na prostoru RH i bivše Republike BiH, a koja se nalaze u VJ pre upućivanja treba privesti u jedinicu VJ i njihov status će rešiti jedinica”. Takođe, „podoficiri i CL koja imaju obaveze u VJ ne mogu se upućivati u RS i RSK bez dozvole VJ”, kao ni članovi porodica pripadnika VJ koji su rođeni u RH ili BiH dok su im roditelji tamo bili na službi. Videti u: Dopis kabineta načelnika Generalštaba vojnom kabinetu predsednika republike, dok. pred. br. D01610, *Stanišić i Simatović*, str. 1-3.

64 *Ibid*, str. 2.

65 FHP, Pod lupom br. 18: *Mobilizacija izbeglica u Srbiji*, 1995. godina, str. 4-6, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/11/Pod-lupom-Mobilizacija-izbeglica-u-Srbiji1.pdf>, pristupljeno 28. maja 2019. godine.

Prema istom dokumentu, bolesni, studenti, žene, ali i vojni obveznici sa regulisanim izbegličkim statusom i lica izbegla iz zapadne Slavonije nakon operacije „Bljesak”, trebali su biti izuzeti od mobilizacije.⁶⁶ Međutim, sve ove kategorije lica bile su prinudno mobilisane.⁶⁷

IV.Privođenje izbeglica

U svom istraživanju FHP je došao do podataka da su pripadnici MUP-a Srbije izbeglice odvodili iz prihvatnih i kolektivnih centara⁶⁸ u kojima su bile smeštene, iz privatnih kuća⁶⁹, sa radnih mesta⁷⁰, sa ulice nakon zaustavljanja od strane saobraćajne policije⁷¹, iz ugostiteljskih objekata⁷², ali i iz učeničkih i studentskih domova.⁷³ Izbeglice su prinudno mobilisane i iz kolona pri ulasku u Srbiju.⁷⁴

i. Privođenje iz prihvatnih i kolektivnih centara

Po dolasku u prihvatne i kolektivne centre u proleće i leto 1995. godine, predstavnici Jugoslovenskog Crvenog krsta evidentirali su izbeglice i dodelili im izbegličke legitimacije.⁷⁵ U narednim nedeljama pripadnici MUP-a Srbije dolazili su u prihvatne centre sa spiskovima, sa kojih su prozivali muškarce i odvodili ih u najbližu policijsku stanicu. Više izbeglica je posvedočilo da su prozivani sa spiskova koje

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Među mobilisanimima je bilo i izbeglica koje su imali regulisan izbeglički status prema Zakonu o izbeglicama Republike Srbije, kao i onih koje nisu imale priznat status. Videti u: FHP, Pod lupom br. 18: *Mobilizacija izbeglica u Srbiji*, 1995. godina, str. 4-6, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/11/Pod-lupom-Mobilizacija-izbeglica-u-Srbiji1.pdf>, pristupljeno 28. maja 2019. godine.

⁶⁸ Izjava svedoka R.B. data FHP-u, decembar 2016. godine; izjava svedoka S.M. data FHP-u, jul 2016. godine; izjava svedoka D.A. data FHP-u, oktobar 1997. godine; izjava svedoka J.B. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka M.G. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka N.K. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka Ž.M. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka Ž.J. data FHP-u, jul 1997. godine; izjava S.K. data FHP-u; izjava svedoka D.R. data FHP-u, novembar 1998. godine.

⁶⁹ Izjava svedoka D.Č. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka B.D. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka B.V. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka B.M. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka Đ.M. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka M.D. data FHP-u, jun 1997. godine.

⁷⁰ Izjava svedoka N.L. data FHP-u, april 2013. godine; izjava svedoka Đ.C. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.V. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.D. data FHP-u, maj 2012. godine.

⁷¹ Izjava svedoka S.P. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka M.I. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka V.M. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka Ž.Ž. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka M.B. data FHP-u, maj 1997. godine.

⁷² Izjava svedoka B.K. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka D.G. data FHP-u, decembar 1998. godine; izjava svedoka B.Š. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka B.G. data FHP-u, jul 1998. godine; „Kultura sećanja – Prisilna mobilizacija 1995. zaboravljeni zločin”, *Vreme*, 13. avgust 2015. godine, dostupno na: <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1319874&print=yes>, pristupljeno 24. aprila 2019. godine.

⁷³ Izjava svedoka D.Š data FHP-u, mart 1998. godine; „Milicija 'češlja' Studentski grad”, *Naša borba*, 15. jun 1995. godine.

⁷⁴ Izjava svedoka M.S. data FHP-u, decembar 1998. godine; izjava svedoka M.K. data FHP-u, decembar 1998. godine.

⁷⁵ Izjava svedoka J.B. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka N.K. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka D.B. data FHP-u, april 1998. godine.

je sačinio Crveni krst⁷⁶, kao i da je bilo slučajeva da su pripadnici MUP-a nasilno oduzimali spiskove od predstavnika Crvenog krsta.⁷⁷ Mobilisani M.G. je naveo sledeće: „Jedna žena iz Crvenog krsta se buni što su joj uzeli spisak sa stola, a oni je ućutkuju.”⁷⁸

D.G., Srbin koji je izbegao iz Hrvatske u avgustu 1995. godine, sa porodicom se smestio u kolektivni centar u dečijem vrtiću u Vranju. Po dolasku su popisani od strane Crvenog krsta. Sredinom septembra 1995. godine dva nepoznata pripadnika MUP-a tražili su D.G. u prihvatnom centru. Njegova supruga im je rekla da je on otišao kod zubara. Policajci su pronašli D.G. u čekaonici Doma zdravlja u Vranju i odmah ga priveli. Nisu mu dozvolili da ode kod zubara, niti da se javi porodici. Odveden je u stanicu policije gde je zaključan, a nešto kasnije istog dana policija ga je sprovela u kamp za obuku u Erdutu.⁷⁹

N.P. je tokom rata u Hrvatskoj bila pripadnica SVK, kao i njen suprug. Ona je sa porodicom došla u Srbiju tokom akcije „Oluja”. Po dolasku u Srbiju, njen suprug se razboleo. Crveni krst je N.P. i njenog supruga smestio u kolektivni centar u Kruševcu, gde su oboje mobilisani zajedno sa još 19 lica. Rečeno im je da idu na informativni razgovor, međutim prebačeni su u kasarnu u Karakaju (Zvornik). Prema svedočenju N.P., među mobilisanim bio je i njen komšija koji je bio bez šake od detinjstva.⁸⁰

ii. Privođenje iz privatnih kuća

Izbeglice koje su bile smeštene u privatnim kućama kod rođaka i prijatelja u Srbiji svedočile su da su policajci tokom dana, ali i tokom noći, dolazili u kuće u kojima su bile smeštene i odvodili ih u najbližu policijsku stanicu. Tako je D.Ć., izbeglica iz Zadra, kojeg su pripadnici MUP-a Srbije prisilno mobilisali 14. avgusta 1995. godine u Golubincima (Stara Pazova), posvedočio: „Ujutru svraćamo u selo Golubince, opština Stara Pazova, kod prijatelja. Bio je 14. avgust oko 10 časova. Taman smo seli da popijemo kafu, kad dva milicionera ulaze i pitaju čija su kola ispred kuće. Pozvali su me na informativni razgovor u stanicu milicije Stara Pazova. Usput su išli od kuće do kuće i kupili ljude. U autobusu ih je već bilo, kada sam ja ušao.”⁸¹

Isto tako je i Đ.P., koji je mobilisan u kući u Hrtkovcima (Ruma) 21. juna 1995. godine, posvedočio da je pripadnike MUP-a Srbije pitao zbog čega ga privode, na šta su mu oni odgovorili „Moraš da ideš, zove te Martić”, aludirajući na Milana Martića, predsednika RSK.⁸²

76 Izjava svedoka N.P. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.K. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka S.Č. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka B.J. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka R.B. data FHP-u, jun 1997. godine.

77 Izjava svedoka D.L. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka J.B. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka J.B. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka S.Č. data FHP-u, maj 1998. godine.

78 Izjava svedoka M.G. data FHP-u, maj 1998. godine.

79 Izjava svedoka D.G. data FHP-u, septembar 1998. godine.

80 Izjava svedoka N.P. data FHP-u, maj 1997. godine.

81 Izjava svedoka D.Ć. data FHP-u, april 1998. godine.

82 Izjava svedoka Đ.S. data FHP-u, maj 1998. godine.

D.R. je mobilisan početkom septembra 1995. godine u vikendici u selu Gorovič (Topola), uprkos činjenici da je u ratu u Hrvatskoj izgubio desno oko. Patrola policije iz Topole privela je D.R. i njegovog brata pod izgovorom da nešto nije u redu sa njihovim dokumentima. D.R. je pokazao potvrde o invaliditetu, međutim policajci su mu odgovorili da će to rešiti načelnik u stanici. D.R. i njegov brat su odvedeni u stanicu policije u Topoli, a zatim iste večeri prebačeni u kamp Srpske dobrovoljačke garde (SDG) u Erdutu. D.R. je u kampu proveo dva dana, nakon čega je dobio potvrdu da je oslobođen mobilizacije. Njegov brat je ostao u kampu do decembra 1995. godine.⁸³

iii. Privođenje na radnim mestima

Da je kampanja prisilne mobilizacije izbeglica bila sistematska, govori i činjenica da su pripadnici MUP-a Srbije izbeglice odvodili i sa radnih mesta. Naime, manji broj izbeglica je nakon dolaska u Srbiju uspeo da pronađe posao, kako bi obezbedili egzistenciju sebi i svojoj porodici.⁸⁴ Tako je iz sela Belušić u opštini Rekovac, iz kioska brze hrane u kojem je prodavao pljeskavice, odveden N.M. koji je iz Hrvatske izbegao 1992. godine⁸⁵, dok je R.L. krajem juna 1995. godine odveden sa gradilišta u Sopotu na kojem je radio.⁸⁶

Sredinom juna 1995. godine, pet pripadnika šidske policije došlo je u kuću M.M. u selu Sot (Šid). Njegova supruga im je rekla da je on na poslu. Dva policajca su ostala kod supruge M.M., dok su trojica otišla u Industriju mesa „Srem Šid” gde je on radio i odatle ga priveli.⁸⁷

22

iv. Privođenje na ulici

Isto tako, značajan broj izbeglica posvedočio je o tome da su ih pripadnici MUP-a uhapsili na ulici⁸⁸, ili tokom kontrole na putu koju je vršila saobraćajna policija.⁸⁹

A. M. je mobilisan u Kikindi na ulici, dok se vraćao iz prodavnice u kolektivni centar: „Mjesec dana kasnije, mislim da je to bilo 10. septembra 1995. godine, pokupila me je policija Srbije na povratku iz prodavnice. Zaustavila su me na ulici dva policajca i zatražila lična dokumenta. Ja kod sebe nisam imao nikakav lični dokumenat, ali sam tim policajcima rekao da se moja dokumentacija nalazi tu u motelu 'Šumice' od kojega smo bili udaljeni samo par stotina metara. Policajci mi nisu dozvolili da

83 Izjava svedoka D.R. data FHP-u, maj 1997. godine.

84 Izjava svedoka S.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka N. L. data FHP-u, april 2013. godine.

85 Izjava svedoka M.D. data FHP-u, januar 2016. godine.

86 Izjava svedoka N.L. data FHP-u, april 2013. godine.

87 Izjava svedoka S.M. data FHP-u, jun 2012. godine.

88 Izjava svedoka M.Š. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka S.B. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka B.V. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka B.M. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka A.M. data FHP-u, februar 1998. godine.

89 Izjava svedoka M.I. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka S.P. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka Ž.B. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka S.L. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka S.B. data FHP-u, maj 1997. godine.

odem po svoja dokumenta iako sam im ja objasnio da sam izbjeglica. Oni su me jednostavno sjeli u svoje službeno vozilo i odvezli direktno do vatrogasnog doma u Kikindi.”⁹⁰

S.P. je posvedočio o svom iskustvu: „Prinudno sam mobilisan 13. avgusta 1995. godine, na putu između sela Putinci (Ruma) i Golubinci (Stara Pazova). Pošao sam u Putince stopom, kod ćerke. Primili su me neki ljudi, povezli kolima. Dva milicionera su zaustavila vozilo i legitimisala putnike. Ja sam imao samo staru ličnu kartu. Odmah su me izveli iz kola i rekli: 'Vršimo mobilizaciju, ali vi ste stariji čovek i pustiće vas'.”⁹¹

v. Privođenje iz ugostiteljskih objekata

Izbeglice su mobilisane i iz ugostiteljskih objekata. Prilikom mobilizacije nije im bilo dozvoljeno da se jave porodicama ili da uzmu stvari od kuće.⁹² B.Š. je svedočio o događaju iz sremskog sela Martinci: „Mene je policija Srbije slobode lišila 19. septembra 1995. godine u jednom restoranu u Martincima kod Sremske Mitrovice. [...] Prišla su nam dva policajca i upitali me da li sam ja Š.B. Kada sam im potvrdno odgovorio rekli su mi samo da moram da pođem sa njima u stanicu policije.”⁹³

vi. Privođenje iz učeničkih i studentskih domova

Prisilne mobilizacije nisu bili pošteđeni ni učenici i studenti koji su izbegli u Srbiju. Naime, D.Š., koji je 1995. godine bio učenik četvrtog razreda srednje škole, u noći između 12. i 13. juna 1995. godine uhapšen je od strane pripadnika MUP-a iz Doma učenika u Apatinu u prisustvu dežurnog profesora.⁹⁴

Maloletni N.Č. je uhapšen zajedno sa ocem 13. avgusta 1995. godine u školi u kojoj su bili smešteni u Bačkoj Topoli. Uprkos protivljenju njegovog oca, N.Č. je priveden u policijsku stanicu u Bačkoj Topoli. N.Č. je pušten tek nakon intervencije zamenika komandira stanice policije, dok je njegov otac poslat u kamp za obuku u Erdutu.⁹⁵

23

90 Izjava svedoka A.M. data FHP-u, februar 1998. godine.

91 Izjava svedoka S.P. data FHP-u, jun 1998. godine.

92 Izjava svedoka B.K. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka D.G. data FHP-u, decembar 1998. godine; izjava svedoka B.Š. data FHP-u, mart 1998. godine; presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P br. 2600/00 od 21 juna 2004. godine, str. 9.

93 Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, mart 1998. godine.

94 Izjava svedoka D.Š. data FHP-u, mart 1998. godine.

95 Izjava svedoka S.Č. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka M.G. data FHP-u, maj 1998. godine.

U toku noći 12. na 13. jun 1995. godine pripadnici MUP-a priveli su tri učenika kikindske gimnazije „Dušan Vasiljev” na proslavi maturalne večeri u hotelu Narvik u Kikindi. Privedeni gimnazijalci su bili izbeglice iz Hrvatske.⁹⁶ Prema izveštajima medija, pripadnici kikinskog MUP-a su tokom te noći uhapsili između 35 i 40 osoba.⁹⁷

Sredinom juna 1995. godine mediji su izveštavali o akciji MUP-a u beogradskim studentskim domovima. Stanari studentskih domova su legitimisani, nakon čega su mobilisani oni studenti koji su izbegli iz Hrvatske.⁹⁸

vii. Privođenje iz izbegličkih kolona

Sredinom maja 1995. godine više hiljada izbeglica iz zapadne Slavonije zadržano je na graničnom prelazu Sremska Rača. Nakon 36 sati dozvoljen je ulazak izbegličke kolone u Srbiju, međutim kolona je u pratnji pripadnika MUP-a Srbije sprovedena u Istočnu Slavoniju. Nikom nije dozvoljeno da napusti kolonu. Izbeglice su po dolasku u Istočnu Slavoniju i Baranju dobile napuštene kuće na korišćenje, a vojno sposobni muškarci su odmah uključeni u jedinice SVK.⁹⁹

Pripadnici MUP-a su izvodili i hapsili izbeglice iz kolona na putu kroz Srbiju.¹⁰⁰ M.L. je o svom iskustvu rekao sledeće: „Imao sam namjeru da se za prvu ruku sklonim kod rođaka u Indiju, međutim ne stižem u Indiju. Na ulazu u samo mjesto 10. avgusta 1995. godine, oko 13 sati, kola kojima sam upravljao zaustavlja patrola saobraćajne milicije. Prvo što su me po zaustavljanju upitali bilo je koje sam godište. Kada sam im odgovorio pozvali su me da izađem iz kola u kojima je naravno bila i moja supruga. Pokušao sam tim ljudima da objasnim da ja još nemam smještaj, da ne znam šta je sa ostatkom moje porodice, ali sve je bilo uzalud. Prepraćaju me do stanice milicije u Indiji.”¹⁰¹

M.G. iz Jošavice kod Petrinje je u razgovoru sa istraživačima FHP-a ispričao sledeće: „U Srbiju ulazimo, mislim 14. avgusta 1995. godine, u koloni izbjeglica koju je sačinjavalo dvadesetak traktora i automobila. Milicija našu kolonu usmjerava put Kraljeva. Pred Kraljevom se zaustavljamo na jednom improviziranom mjestu gdje dobijamo hranu. Dok smo se tu bavili, dolazi 5-6 milicionera Srbije sa službenim kombijem. Mislim da se sve to dešava 15. avgusta 1995. godine oko 14 časova. Ti milicioneri

96 Izjava Milene Ć., svedokinje prisilne mobilizacije, Vojvođanski građanski centar, dostupno na: <http://www.neispricanepriice.com/svedok/milena-c-svedokinja-prisilne-mobilizacije/>, pristupljeno 10. aprila 2019. godine; izjave Slavke Pecarski i Miloša Stančića, profesora kikindske gimnazije, dostupno na: <http://www.neispricanepriice.com/svedok/slavka-pecarski-i-milos-stancic-profesor-kikindske-gimnazije/>, pristupljeno 10. aprila 2019. godine; „Milicija odvodila mladiće sa maturalne večeri”, *Naša Borba*, 15. jun 1995. godine, str. 2.

97 „Milicija odvodila mladiće sa maturalne večeri”, *Naša Borba*, 15. jun 1995. godine, str. 2.

98 „Milicija 'česlja' Studentski grad”, *Naša borba*, 15. jun 1995. godine.

99 Izjava svedoka M.S. data FHP-u, decembar 1998. godine; izjava svedoka M.K. data FHP-u, decembar 1998. godine; izjava svedoka N.K. data FHP-u, decembar 1998. godine; izjava svedoka S.S. data FHP-u, decembar 1998. godine.

100 FHP, Pod lupom br. 20: *Kršenje prava izbeglica u Srbiji i Crnoj Gori*, novembar 1996. godine, str. 11, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/11/Pod-lupom-Kr%C5%A1enje-prava-izbeglica-u-SCG1.pdf>, pristupljeno 24. maja 2019. godine; izjava svedoka M.L. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka M.G. data FHP-u, avgust 1997. godine; izjava svedoka R.J. data FHP-u, jul 1998. godine.

101 Izjava svedoka M.L. data FHP-u, jun 1997. godine.

su jednostavno pozvali nas desetak mladih ljudi da pođemo sa njima. Rekli su nam da nas vode samo radi neke evidencije i da ćemo se brzo vratiti.”¹⁰²

V. Odvođenje i pritvaranje prisilno mobilisanih u policijske stanice i objekte u Srbiji

Većinu izbeglica pripadnici MUP-a su nakon privođenja odvodili do najbliže policijske stanice, gde bi prvo sastavili spisak sa njihovim imenima i godinom rođenja, a potom bi ih zatvorili u posebne prostorije iz kojih nisu smeli da izađu.¹⁰³ Privedene izbeglice su bile pod strogom kontrolom pripadnika policije, koji im nisu dozvoljavali ni da popiju vodu i pratili su ih do toaleta.¹⁰⁴ Najmanje jedna osoba je bila lisicama vezana za radiator u stanici policije.¹⁰⁵ Prilikom dovođenja u policijske stanice, većina izbeglica je zahtevala da zna zbog čega su dovedeni, na šta su im pripadnici MUP-a odgovarali da je u pitanju mobilizacija i da prave spiskove za odlazak na ratište.¹⁰⁶ U policijskim stanicama pripadnici MUP-a su odbijali da pregledaju dokumenta o oslobađanju od vojne službe koje su neke od izbeglica imale kod sebe, kao i da oslobode ona lica koja su imala vidljive fizičke povrede.¹⁰⁷ Većini izbeglica nije bilo dozvoljeno da se jave porodicama nakon privođenja.¹⁰⁸

D.P., koji je mobilisan 23. juna 1995. godine u Novom Slankamenu (Indija) i potom nateran da uđe u policijski auto, posvedočio je: „Kada sam ušao u auto video sam još dvojicu ljudi u automobilu. Sve nas potom odvoze u SUP Indija. Tamo nam je rečeno da se pravi spisak ljudi za ratište za Krajinu. Ja sam se pobunio. Rekao sam da ja nemam nikakve veze sa Krajinom. Odgovoreno mi je da sam živio u Zagrebu i da je to dovoljno.”¹⁰⁹

25

102 Izjava svedoka M.G. data FHP-u, avgust 1997. godine.

103 Izjava svedoka B.Đ. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka S.V. data FHP-u, april 1997. godine; izjava svedoka S.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.S. data FHP-u, jul 1997. godine; izjava svedoka R.Š. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka B.S. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka D.R. data FHP-u, februar 1998. godine.

104 Izjava svedoka B.S. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka B.J. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka B.Ž. data FHP-u, novembar 1998. godine; izjava svedoka D.D. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka D.P. data FHP-u, maj 1998. godine.

105 Izjava svedoka D.Č. data FHP-u, februar 1998. godine.

106 Izjava svedoka B.B. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka B.K. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka B.J. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka S.V. data FHP-u, april 1997. godine; izjava svedoka B.V. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka B.B. data FHP-u, oktobar 1998. godine.

107 Izjava svedoka B.K. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka B.Š. data FHP-u, novembar 1998. godine; izjava svedoka D.R. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka Đ.G. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka D.V. data FHP-u, jun 1998. godine.

108 Izjava svedoka B.P. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka B.M. data FHP-u, 24. februara 1998. godine; izjava svedoka D.Š. data FHP-u, 20. mart 1998. godine; izjava svedoka D.A. data FHP-u, oktobar 1997. godine; izjava svedoka D.B. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka S.K. data FHP-u, maj 1997. godine.

109 Izjava svedoka D.P. data FHP-u, maj 1997. godine.

i. Objekat MUP-a na Zvezdari

Veći broj izbeglica prinudno mobilisanih u Beogradu i okolini, ali i u drugim delovima Srbije¹¹⁰, odveden je u objekat MUP-a u Volginoj ulici na Zvezdari, nedaleko od Zvezdarske šume.¹¹¹ Objekat su čuvali naoružani pripadnici MUP-a.¹¹² Privedenim izbeglicama nije bilo dozvoljeno da se jave svojim porodicama i bile su pod stalnim nadzorom.¹¹³ Pri pokušaju bekstva, policajci su vezivali izbeglice za radijatore i pretili im oružjem.¹¹⁴ Policajci su vredali privedene ljude, govoreći im da su kukavice i da su pobeгли jer nisu hteli da se bore.¹¹⁵

Kako je posvedočio S.B., izbeglica iz Siska: „Ta patrola službenim vozilom odvozi me na Zvezdaru u Volginu ulicu i mislim objekat MUP Srbije. Tamo je već bilo stotinjak ljudi koji su dovedeni kao i ja. Bili su to ljudi koji su bili porijeklom iz Hrvatske ili Bosne. Mjesto je bilo obezbeđeno milicionerima koji su imali puške i koji su se nalazili kako u prostoriji gdje i mi tako i svuda okolo. Milicija je u početku prema nama bila veoma gruba, da bi kasnije njihov odnos bio tolerantniji. Bilo je ljudi koji su navodno pokušali bježati pa su dobili batine. Čak i u toalet se išlo u pratnji milicionera sa puškom.”¹¹⁶

ii. Vatrogasni dom u Sremskoj Mitrovici

Nakon hapšenja i privođenja u policijske stanice, pripadnici MUP-a Srbije su kombijima i autobusima – između ostalih i prevoznika „Srem Express”¹¹⁷ i „Lasta”¹¹⁸ – odvozili izbeglice u vatrogasne domove širom Srbije¹¹⁹, koji su služili kao sabirni centri, a zatim ih, istim autobusima, transportovali do granice

110 Izjava svedoka R.M. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.N. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka S.Š. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka Ž.M. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka B.Z. data FHP-u, novembar 1998. godine; izjava svedoka B.T. data FHP-u, jul 1998. godine.

111 U pitanju je bivša kasarna koja je 1994. godine prilagođena za rad i obuku policijskih službenika. Videti u: *Policija danas*, broj 21, MUP RS, april 2011. godine, str. 12, dostupno na: http://arhiva.mup.gov.rs/cms_cir/policija-danas.nsf/Policija-danas-broj21.pdf, pristupljeno 24. maja 2019. godine; izjava svedoka B.P. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.B. data FHP-u, maj 1997. godine.

112 Izjava svedoka S.A. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka Đ.M. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka Lj.Š. data FHP-u, mart 1998. godine.

113 Izjava svedoka N.L. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka S.Š. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka M.L. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka M.Z. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka M.V. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka I.Č. data FHP-u, mart 1998. godine.

114 Izjava svedoka M.B. data FHP-u, avgust 1998; izjava svedoka R.J. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka B.Z. data FHP-u, novembar 1998. godine.

115 Izjava svedoka Ž.B. data FHP-u, mart 1998. godine.

116 Izjava svedoka S.B. data FHP-u, maj 1997. godine.

117 Izjava svedoka S.B. data FHP-u, april 1998. godine.

118 Izjava svedoka S.V. data FHP-u, april 1998. godine.

119 Prinudno mobilisani su bili smešteni i u vatrogasnim domovima u Prokuplju, Smederevu, Čačku, Pančevu, Leskovcu, Jagodini i drugim gradovima, navedeno prema: izjava svedoka S.Č. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka S.Š. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka S.B. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka S.V. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka S.L. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka S.Č. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka S.V. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.Č. data FHP-u, februar 1998. godine.

gde su ih predavali vojnim i policijskim organima RS, odnosno RSK. Najveći sabirni centar bio je Vatrogasni dom u Sremskoj Mitrovici.¹²⁰

Vatrogasni dom u Sremskoj Mitrovici obezbeđivali su naoružani pripadnici MUP-a Srbije¹²¹, dok su se u samom vatrogasnom domu, pored pripadnika MUP-a Srbije, nalazili i pripadnici policije RSK¹²², pripadnici policije RS¹²³, lica obučena u crne i zelene maskirne uniforme¹²⁴, kao i pripadnici jedinice „Škorpioni“¹²⁵, koji su na rukavu uniforme imali znak sa škorpionom.¹²⁶ Mobilisani M.R. je dolazak u Vatrogasni dom u Sremskoj Mitrovici ovako opisao: „Dočekuju nas lica obučena u crne uniforme, sa crnim beretama, naoružani automatskim puškama. Na rukavima im je pisalo 'Škorpioni'. Slova su bila izvežena žutim koncem. Nikad do tada nisam video takve uniforme, delovale su kao ustaške, iz filmova. Njihov komandant je bio neki Boce iz Krajine, bar sam kasnije, tako čuo. Držali su nas na nišanu.“¹²⁷

Po dolasku u Vatrogasni dom, pripadnici MUP-a su vršili popis mobilisanih, nakon čega su izbeglicama oduzimali lična dokumenta. U Vatrogasnom domu u Sremskoj Mitrovici prinudno mobilisani su zadržavani dok se ne skupi dovoljan broj ljudi za autobuse, u rasponu od sat vremena do tri ili četiri

- 120 Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P br. 897/200 od 26. juna 2001. godine, str. 3; presuda Opštinskog suda Ruma, odeljenje u Irigu br. P 30/03 od 31. marta 2004. godine, str. 1; presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P 2241/2000 od 26. marta 2002. godine, str. 3. Vatrogasni dom u Sremskoj Mitrovici svedoci su opisivali kao „zborno mesto“ za mobilisane. Izjava svedoka D.R. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka D.R. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka B.Đ. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka D.P. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.Z. data FHP-u, mart 1998. godine.
- 121 Izjava svedoka Đ.S. data FHP-u, septembar 1995. godine; izjava svedoka S.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka D.R. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka B.J. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka J.V. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka M.Č. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka M.K. data FHP-u, maj 1997. godine.
- 122 Izjava svedoka Đ.Š. data FHP-u, septembar 1995. godine; izjava svedoka D. R. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka B.J. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka J.V. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka M.Č. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka M.K. data FHP-u, maj 1997. godine.
- 123 Izjava svedoka D.M. data FHP-u, decembar 1997. godine; izjava svedoka V.M. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka M.M. data FHP-u, maj 1997. godine.
- 124 Izjava svedoka S.V. data FHP-u, april 1997. godine; izjava svedoka G.P. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka D.P. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka J.D. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka M.U. data FHP-u, avgust 1998. godine.
- 125 Jedinica „Škorpioni“ formirana je krajem 1991. godine. Baza ove jedinice bila je u Hrvatskoj, u mestu Đeletovci, opština Vinkovci. Osnovni zadatak jedinice „Škorpioni“ bio je da obezbeđuje naftna polja na tom području i da čuvaju granicu između teritorije RSK i Hrvatske. Na čelu ove jedinice bio je Slobodan Medić zvani Boca. Jedinica je brojala oko 250 pripadnika, podeljenih u dve čete, a delovala je pod rukovodstvom MUP-a Srbije. Videti u: Prvostepena presuda MKS) u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, tom IV, par. 5492.
- 126 Izjava svedoka S.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka Đ.N. data FHP-u, jul 2005. godine; izjava svedoka Đ.S. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka Đ.R. data FHP-u, april 1997. godine; izjava svedoka J.D. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka M.G. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.L. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka M.Z. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka V.Č. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka M.K. data FHP-u, maj 1997. godine.
- 127 Izjava svedoka M.R. data FHP-u, april 1998. godine.

dana¹²⁸, nakon čega bi im pripadnici MUP-a sa uperenim puškama naredili da uđu u spremne autobuse privatnih i društvenih preduzeća, sa registarskim tablicama različitih gradova.¹²⁹

U svakom od autobusa nalazilo se nekoliko pripadnika policije RSK i RS, koji su čuvali prisilno mobilisane izbeglice. U pratnji autobusa je sve do graničnih prelaza bila i policija Republike Srbije.¹³⁰ Prinudno mobilisana lica su dalje autobusima prebacivana na različite lokacije u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj i predavana vojnim i policijskim organima RS i RSK ili različitim paravojnim formacijama.

Mobilisani S.L. i V.M. su u Vatrogasnom domu u Sremskoj Mitrovici proveli tri dana. Tokom noći pripadnici policije su ih vezivali liscama za radijator.¹³¹ Jedan prisilno mobilisani muškarac je pokušao da pobegne iz Vatrogasnog doma, ali su naoružana lica u crnim uniformama zapucala u njegovom pravcu i ranila ga u nogu¹³², dok je jedno lice pretučeno kundacima pušaka.¹³³ Isto tako, kako je istraživačima FHP-a posvedočio prisilno mobilisani J.D., naoružani pripadnici jedinice „Škorpioni” obratili su se uhapšenim izbeglicama rečima: „Momci, nemojte da se igrate, da bežite. Jedan je pokušao i ostao pored ograde.”¹³⁴

Sredinom juna 1995. godine nekoliko pripadnika policije opkolilo je kuću Mirka Drljače u Hrtkovcima (Ruma). Iako je Drljača posedovao ličnu kartu Srbije, uhapsili su ga i sproveli u Vatrogasni dom u Sremskoj Mitrovici. Pri pokušaju bekstva u krugu Vatrogasnog doma, nepoznata uniformisana lica su pucala Mirku Drljača u leđa, zbog čega je on ostao nepokretan.¹³⁵

128 Izjava svedoka S.L. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka S.G. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka S.M. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka S.B. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka V.K. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka V.M. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka V.M. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka D.K. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka P.N. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka P.J. data FHP-u, decembar 1998. godine; izjava svedoka Č.P. data FHP-u, decembar 1998. godine.

129 Prisilno mobilisane izbeglice svedoče o autobusima sa kninskim, glinskim i vukovarskim tablicama, kao i o putničkim autobusima bez registracija, navedeno prema: izjava svedoka Đ.R. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.K. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka D.D. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka M.K. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka M.P. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka S.L. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka S.Č. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka S.M. data FHP-u; mart 1998. godine; izjava svedoka S.V. data FHP-u, april 1997. godine; izjava svedoka B.P. data FHP-u, februar 1998. godine.

130 Izjava svedoka Đ.S. data FHP-u, septembar 1995. godine; izjava svedoka B.P. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka B.V. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava B.Đ. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka B.K. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava D.Š. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka Đ.S. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka D.P. data FHP-u, maj 1997. godine.

131 Izjava svedoka S.L. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka V.M. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka S.B. data FHP-u, septembar 1998. godine.

132 Izjava svedoka B.Đ. data FHP-u, jun 1997. godine.

133 Izjava svedoka S.B. data FHP-u, maj 1997. godine.

134 Izjava svedoka J.D. data FHP-u, maj 1998. godine.

135 Mirko Drljača je zbog povreda koje su mu nanete ostao invalid, trajno nesposoban za rad. Videti u: „Kako je nastradao Drljača?”, *Naša Borba*, 23. jun 1995. godine; „Metak ničije savesti”, *Naša Borba*, 15. decembar 1995. godine; „Polijski rafal i birokratska kanonada”, *Naša Borba*, 12. jul 1997. godine; izjava svedoka Đ. S. data FHP-u, maj 1998. godine.

VI. Upućivanje prisilno mobilisanih u Hrvatsku

i. Predavanje prisilno mobilisanih jedinicama SVK

Sredinom juna 1995. godine, nekoliko grupa prisilno mobilisanih izbeglica upućeno je autobusima sa teritorije Srbije na područje RSK, u rejon Plitvica. Po dolasku u nacionalni park Plitvička jezera, svi mobilisani su bili evidentirani od strane pripadnika SVK, a zatim smešteni u salu Spomen-doma 6. ličke proleterske divizije u selu Mukinje (Korenica)¹³⁶, gde nije bilo kreveta ili nečega na čemu su mogli spavati.¹³⁷ Oficiri SVK su bili grubo prema prisilno mobilisanim izbeglicama i nazivali su ih izdajnicima, dezerterima, ustašama, švercerima i sličnim pogrdnim izrazima.¹³⁸

Dan nakon dolaska, izbeglice su bile raspoređene u dve grupe, prema starosti i fizičkoj spremnosti, posle čega su upućivani u jedinice SVK, a zatim i na položaje na području Banije, Korduna, Dalmacije i Like.¹³⁹

Prema svedočenju Z.J., u grupi prisilno mobilisanih u kojoj se našao na Plitvicama nalazila su se i „tri mladića, koji su pokupljeni sa maturalne zabave”¹⁴⁰, a koji nisu do tada služili redovni vojni rok. Njima su po dolasku na Plitvice pripadnici SVK saopštili da su oni od tog trenutka na služenju redovnog vojnog roka.¹⁴¹ Izbeglica D.P. je sa Plitvica poslat u Knin, gde je na lekarskom pregledu utvrđeno da je privremeno nesposoban. Uprkos tome, prebačen je na položaj u Vrliku (Sinj).¹⁴²

Državljanin SRJ V.S. je mobilisan u svojoj kući u Beogradu 13. juna 1995. godine. Nakon privođenja od strane policije, odveden je u objekat MUP-a na Zvezdari, a zatim u Sremsku Mitrovicu. U više navrata V.S. je pokušavao da objasni policajcima da je on državljanin SRJ, da je sedamdesetih godina imao vikendicu u Hrvatskoj, ali da nema nikakve veze sa RSK. Uprkos tome V.S. je, sa grupom izbeglica, iz vatrogasnog doma u Sremskoj Mitrovici upućen na Plitvice, odakle je raspoređen u jedinicu SVK i poslat na ratište u okolinu sela Otišić (Sinj). V.S. je ostao na ratištu sve do 5. jula 1995. godine, kada je uspeo da dobije uverenje o državljanstvu i odobrenje za napuštanje SVK.¹⁴³

29

136 Izjava svedoka M.G. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka Z.J. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka M.Č. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka D.R. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.L. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.Č. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka M.T. data FHP-u, avgust 1997. godine.

137 Izjava svedoka Đ.Š. data FHP-u, septembar 1995. godine.

138 Izjava svedoka S.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka Đ.Š. data FHP-u, septembar 1995. godine; izjava svedoka M.L. data FHP-u, maj 1997. godine.

139 Izjava svedoka S.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka Z.M. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka B.Đ. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka D.R. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.K. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.L. data FHP-u, maj 1997. godine.

140 Izjava svedoka Z.J. data FHP-u, jun 1997. godine.

141 Izjava svedoka Z.J. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka Z.M. data FHP-u, jun 1998. godine.

142 Izjava svedoka D.P. data FHP-u, maj 1997. godine.

143 Izjava svedoka V.S. data FHP-a, maj 1997. godine.

Prinudno mobilisana lica su u jedinicama SVK nosila stare uniforme JNA, bez vojnih oznaka.¹⁴⁴ S.V., koji je mobilisan 20. juna 1995. godine, u razgovoru sa istraživačima FHP-a opisao je uniforme koje su im podeljene u SVK: „Obukli nas u stare uniforme JNA koje nam nisu pasale. Da nas je samo neko tada slikao! Nismo imali nikakve vojne oznake. Nismo imali kape. To su bile zimske uniforme, SMB boje. Jaknu nisam mogao obući koliko je bila tesna.”¹⁴⁵

Starija mobilisana lica su poslata u Bruvno (Gračac) i Mazin (Gračac), gde su raspoređeni u jedinice 15. ličkog korpusa SVK.¹⁴⁶ U Bruvnu i Mazinu su prošli osnovnu vojnu obuku.¹⁴⁷ Obuka je trajala oko mesec dana.¹⁴⁸ Rečeno im je da neće ići na položaje nego da će držati straže, međutim nakon obuke oni su poslani na položaje na Plješevicu, Željavu i Vaganac, prema granici sa BiH.¹⁴⁹

Jedan broj izbeglica upućen je u Korpus specijalnih jedinica (KSJ) i oni su dobili šarene, maskirne uniforme i crvene beretke.¹⁵⁰ Korpus specijalnih jedinica SVK je jedinica formirana po naređenju Mileta Mrkšića u junu 1995. godine. Na čelu jedinice bio je pukovnik Milorad Stupar. Promocija ove jedinice bila je 28. juna 1995. godine na vojnom poligonu u Slunju, u sklopu vojne parade SVK i prisilno mobilisane izbeglice su učestvovala na paradi kao deo KSJ.¹⁵¹

Prinudno mobilisane izbeglice su u jedinicama SVK prošle osnovnu obuku, koja je trajala od četiri dana do mesec dana. Prema izjavama izbeglica imali su samo jedno gađanje bojevom municijom pre odlaska na položaje.¹⁵² Nakon obuke raspoređeni su na položaje na Dinari, na Plješevici prema Bihaću, na aerodrom Željava i u Cazinskoj krajini, gde su bili ispomoć jedinicama Fikreta Abdića, na

144 Izjava svedoka B.P. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka D.P. data FHP-u, april 1997. godine; izjava svedoka Đ.R. data FHP-u, april 1997. godine; izjava svedoka D.R. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.T. data FHP-u, avgust 1997. godine.

145 Izjava svedoka S.V. data FHP-u, april 1997. godine.

146 Izjava svedoka D.G. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka M.T. data FHP-u, avgust 1997. godine.

147 Izjava svedoka N.V. data FHP-u, januar 1998. godine.

148 Izjava svedoka S.R. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka Z.M. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka N.S. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka M.G. data FHP-u, maj 1997. godine.

149 Izjava svedoka D.R. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka N.V. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka N.V. data FHP-u, januar 1998. godine.

150 Izjava svedoka M.Č. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka B.P. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka R.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.B. data FHP-u, maj 1997. godine; video-prilog: *Vidovdanska smotra 1995. - Slunj Republika Srpska Krajina*, dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=fMsHr5jIFsQ>, pristupljeno 19. juna 2019. godine.

151 Svedočenje Koste Novakovića pred MKSJ u predmetu *Gotovina i dr*, od 17. novembra 2008. godine, str. 11944; video prilog: *Vidovdanska smotra 1995. - Slunj Republika Srpska Krajina*, dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=fMsHr5jIFsQ>, pristupljeno 19. juna 2019. godine; izjava svedoka R.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.Č. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka D.V. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka M.T. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka Nj.D. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka P.V. data FHP-u, septembar 2015. godine;

152 Izjava svedoka Đ.R. data FHP-u, april 1997. godine; izjava svedoka M.G. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.T. data FHP-u, avgust 1997. godine; izjava svedoka M.V. data FHP-u, maj 1997. godine.

teritoriji tzv. Autonomne pokrajine Zapadna Bosna.¹⁵³ Veliki broj prinudno mobilisanih izbeglica nije poznavao teren na koji su poslati.

Izbeglice, mobilisane u junu 1995. godine, ostale su na području RSK sve do operacije „Oluja”, kada su se povukle sa vojskom i civilima u Srbiju.¹⁵⁴

Nakon početka operacije „Oluja” nekoliko desetina pripadnika SVK, među kojima je bilo i prisilno mobilisanih lica, uhapšeno je od strane hrvatskih snaga. Proveli su neko vreme u zatvorima u Šibeniku¹⁵⁵, Splitu¹⁵⁶ i Gospiću¹⁵⁷. Nekima od njih je bilo suđeno za oružanu pobunu pred vojnim sudovima u Hrvatskoj.¹⁵⁸

Jedna grupa prinudno mobilisanih izbeglica je na početku operacije „Oluja” bila zarobljena u mestu Prijeboj (opština Korenica) od strane pripadnika V korpusa Armije BiH, nakon čega su proveli više meseci u zarobljeništvu u Bihaću, gde su bili izloženi torturi.¹⁵⁹

U periodu od juna do avgusta 1995. godine, najmanje 35 osoba prinudno mobilisanih u SVK izgubilo je život. Od tog broja, pet osoba se i dalje nalazi u evidenciji nestalih lica MKCK.¹⁶⁰

Odeljenje Ministarstva odbrane RSK u Beogradu je izbeglicama koje su prisilno mobilisane u leto 1995. godine izdavalo potvrde o angažovanju u jedinicama SVK. Na potvrdama je naveden datum mobilizacije, datum demobilizacije, kao i to da su bili angažovani za potrebe SVK.¹⁶¹

153 Izjava svedoka B.P. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka D.M. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka M.B. data FHP-u, avgust 1998. godine.

154 Izjava svedoka D.P. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka B.P. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.Č. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka Đ.Š. data FHP-u, septembar 1995. godine; izjava svedoka M.L. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.G. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.T. data FHP-u, avgust 1997. godine; izjava svedoka M.V. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.P. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka P.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka R.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.R. data FHP-u, maj 1997. godine.

155 Izjava svedoka D.P. data FHP-u, maj 1997. godine.

156 Izjava svedoka B.Đ. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka R.Z. data FHP-u, maj 1995. godine.

157 Izjava svedoka Đ.R. data FHP-u, april 1997. godine; izjava svedoka J.P. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.G. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka N.M. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.V. data FHP-u, april 1997. godine.

158 Presuda Vojnog suda u Karlovcu Posl. br. K-399/95 od 16. novembra 1995. godine; izjava svedoka N.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka J.P. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka M.G. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka N.M. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka R.Z. data FHP-u, maj 1997. godine.

159 Izjava svedoka D.P. data FHP-u, april 1997. godine; izjava svedoka D.R. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.K. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka B.N. data FHP-u, decembar 1997. godine; izjava svedoka S.B. data FHP-u, maj 1997. godine; potvrda MO RSK za S.K. izdata 14. novembra 1995. godine, arhiva FHP-a; potvrda MO RSK za R.M. izdata 14. novembra 1995. godine, arhiva FHP-a.

160 Baza podataka FHP; *List of names of people being sought by their relatives*, ICRC, dostupno na: <https://familylinks.icrc.org/croatia/en/pages/search-persons.aspx>, pristupljeno 25. septembra 2019. godine.

161 Potvrda MO RSK za S.B. izdata 8. novembra 1995. godine, arhiva FHP-a; potvrda MO RSK za PD izdata 13. novembra 1995. godine, arhiva FHP-a; potvrda MO RSK za R.M. izdata 14. novembra 1995. godine, arhiva FHP-a.

ii. Nastavni centar SDG u Erdutu

Nastavni centar u Erdutu¹⁶² (Istočna Slavonija) formiran je kao operativni centar i kamp za obuku Srpske dobrovoljačke garde (SDG), jedinice iz Srbije koja je učestvovala u oružanim sukobima u Hrvatskoj, BiH, i kasnije na Kosovu.¹⁶³ Kamp je bio smešten u nekadašnjem Centru za predvojničku obuku JNA u selu Erdut.¹⁶⁴ Komandant SDG bio je Željko Ražnatović Arkan.¹⁶⁵ Resor državne bezbednosti MUP-a Srbije pružao je SDG-u logističku i materijalnu pomoć.¹⁶⁶ Kamp za obuku SDG-a u Erdutu bio je u zoni odgovornosti 11. korpusa SVK, na čijem čelu je bio general-major Dušan Lončar.¹⁶⁷

U periodu od avgusta do kraja septembra 1995. godine, MUP Srbije je predao oko 5.000 izbeglica kampu za obuku SDG u Erdutu.¹⁶⁸ Prisilno mobilisane izbeglice su u kampu podvrgnute obuci koju su vršili instruktori SDG, uključujući i komandanta SDG-a Željka Ražnatovića Arkana. Obuka je trajala svega nekoliko dana, a najduže tri nedelje.¹⁶⁹ U tom periodu, prisilno mobilisane izbeglice bile bi podvrgnute napornim fizičkim vežbama, ali i obuci u rukovanju oružjem.¹⁷⁰ Obuka je bila praćena i fizičkom i psihičkom torturom koju su pripadnici SDG-a vršili nad licima koja su se nalazila u kampu.¹⁷¹

Pripadnici SDG bi odmah po dolasku autobusa u kamp psovali i vređali izbeglice, nazivajući ih „izdajicama” i „kukavicama”.¹⁷² Takođe, prilikom izlaska iz autobusa uz pogrdne reči, pripadnici SDG su rukama, nogama i kundacima pušaka udarali izbeglice.¹⁷³ M.K., izbeglica iz Knina, koji je 13. avgusta 1995. godine prisilno mobilisan u Subotici i doveden u Erdut, posvedočio je: „Počeli su da me tuku, besomučno. Udarali su me pendrecima, kundakom preko leđa. Cev od pištolja su mi stavljali u usta.

162 Erdut je pre rata bio deo opštine Osijek. Danas je središte istoimene opštine.

163 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stanišić i Simatović* od 30. maja 2013. godine, odeljak 6.4; prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Đorđević* od 23. februara 2011. godine, par. 208-211.

164 Informacija - Aktivnosti tzv. Srpske dobrovoljačke garde u bivšem Centru za predvojničku obuku u s. Erdut, Komanda 1. VO, od 18. oktobra 1991. godine, dok. pred. br. P643.20, *Milošević*.

165 Optužnica Tužilaštva MKSJ protiv *Željka Ražnatovića* od 23. septembra 1997. godine, par. 1.4.

166 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stanišić i Simatović* od 30. maja 2013. godine, odeljak 6.4.5; izveštaj -dvanaestodnevni boravak kapetana Kosanović Milana u Arkanovom kampu Erdut, dok. pred. br. P01194, *Stanišić i Simatović*, str. 3.

167 Pun naziv centra za obuku bio je Nastavni centar Erdut. Videti u: Lični karton, Nastavni centar Erdut, dok. pred. br. D00646, *Stanišić i Simatović*; plan demilitarizacije i transformacije 11. K, dok. pred. br. P549.26, *Milošević*; dopis Generalštaba VJ komandi 11. korpusa od 1. novembra 1995. godine, dok. pred. br. P02707, *Perišić*.

168 U novembru 1995. godine u kamp za obuku SDG u Erdutu su dovođeni bosanski Srbi koji su u jesen 1995. godine iz zapadne Bosne izbegli u Srbiju. Videti: izjava svedoka M.B. data FHP-u, april 1997. godine; izjava svedoka D.Č. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka N.K. data FHP-u, jul 1998. godine; izveštaj - dvanaestodnevni boravak kapetana Kosanović Milana u Arkanovom kampu Erdut, dok. pred. br. P01194, *Stanišić i Simatović*, str. 3; svedočenje B-129 pred MKSJ u predmetu *Milošević* od 17. aprila 2003. godine, str. 19490.

169 Izjava svedoka A.M. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka B.B. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka B.K. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka B.D. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka B.B. data FHP-u, septembar 1997. godine; izjava svedoka Đ.V. data FHP-u, jun 1998. godine.

170 Izjava svedoka I.Š. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka M.K. data FHP-u, maj 1998. godine.

171 Izjava svedoka D.B. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka D.L. data FHP-u, april 1998. godine.

172 Izjava svedoka M.Đ. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka M.J. data FHP-u, jun 1998. godine.

173 Izjava svedoka M.J. data FHP-u, jun 1998. godine.

Govorili su 'Zini, zini.' Nisam znao za sebe."¹⁷⁴ Isto tako, S.O. iz Dvora na Uni, koji je prisilno mobilisan 10. avgusta 1995. godine u Novim Banovcima (Stara Pazova), posvedočio je da su se pripadnici SDG-a izbeglicama obraćali sledećim rečima: „Vi ste samo cifre, niste ljudi, izdajice.”¹⁷⁵ Takođe, pripadnici SDG su grupe prinudno mobilisanih, koje su pristizale u kamp, nazivali „paketi”.¹⁷⁶

Po dolasku u kamp, prisilno mobilisane izbeglice su morale da predaju SDG-u sve svoje lične stvari (dokumenta, novac, zlato i ostale stvari koje su imale kod sebe).¹⁷⁷ Pripadnici SDG-a su zatim sastavljali spiskove izbeglica koje su dovedene u kamp, gde su pored njihovih ličnih podataka upisivali i VES-ove.¹⁷⁸ Posle popisa, pripadnici SDG-a bi odvodili izbeglice na šišanje do glave, a nakon toga na spavanje.¹⁷⁹

Jutro u kampu za obuku SDG-a bi započinjalo podizanjem zastave Srbije i pevanjem himne „Bože pravde”.¹⁸⁰ Tom prilikom bi često i komandant SDG-a Željko Ražnatović Arkan, koji je naredio da mu se obraćaju isključivo sa „gospodine komandante”, prisilno mobilisanim izbeglicama držao govor, nazivajući ih pogrdnim rečima – da su pijanice i izdajice i da je zbog njih RSK izgubljena, ali da će on od njih da napravi pravu vojsku.¹⁸¹ U jednom od govora, Željko Ražnatović Arkan se izbeglicama obratio rečima: „Vrat ćemo Krajinu. Popišaćemo se po šahovnici. Stavićemo srpsku zastavu opet usred Knina.”¹⁸²

U kampu za obuku SDG u Erdutu bila je i najmanje jedna žena koja je prisilno mobilisana u Srbiji sredinom avgusta 1995. godine.¹⁸³ M.B. je privedena u policijskoj stanici u Indiji, kada je došla da se raspita za supruga koji je ranije tog dana mobilisan. M.B. je u stanici policije legitimisana i privedena, nakon što je policija zaključila da je hrvatske nacionalnosti na osnovu prezimena njene majke. MUP Srbije je predao M.B. i njenog supruga kampu za obuku SDG-a u Erdutu. Po dolasku u kamp, jedan od pripadnika SDG je pitao „Gde je ta Hrvatica?”, nakon čega su se svi tako obraćali M.B. Ona je

33

174 Izjava svedoka M.K. data FHP-u, maj 1998. godine.

175 Izjava svedoka S.O. data FHP-u, april 1998. godine.

176 Izjava svedoka S.M. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka S.O. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka D.K. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka Đ.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka S.Đ. data FHP-u, decembar 1998. godine; izjava svedoka L.B. data FHP-u, avgust 1998. godine.

177 Izjava svedoka M.G. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka S.S. data FHP-u, april 1998. godine.

178 Vojno-evidenciona specijalnost podrazumeva osnovnu stručnost potrebnu vojnom licu za obavljanje određenih dužnosti u vidu, rodu ili službi oružanih snaga. Služi kao osnov za evidenciju formacijskih potreba i stanja sastava oružanih snaga. U oružanim snagama SFRJ VES se vodio po rodovima i službama. Navedeno prema: Vojni leksikon, dok. pred. br. P01034, *Stanišić i Simatović*, str. 694.

179 Izjava svedoka M.J. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka S.S. data FHP-u, april 1998. godine.

180 Izjava svedoka M.S. data FHP-u, decembar 1998. godine; izjava svedoka M.C. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka M.J. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka M.L. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka M.R. data FHP-u, maj 1998. godina.

181 Izjava svedoka M.D. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka Ž.B. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka D.A. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka R.D. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka S.S. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka D.Č. data FHP-u, april 1998. godine.

182 Izjava svedoka N.Š. data FHP-u, april 1998. godine.

183 Izjava svedoka M.B. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka D.K. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka M.K. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka M.G. data FHP-u, jun 1998. godine.

raspoređena u vešeraj, gde je boravila i radila. Spavala je na kartonskim kutijama prekrivenim sa dva čebeta i nije imala adekvatne uslove za održavanje lične higijene. Nadređena joj je bila jedna žena, dobrovoljac SDG. M.B. je ostala na prisilnom radu u kampu sve do 25. septembra 1995. godine kada je dobila odsustvo, međutim ona se više nije vraćala u kamp. Tokom boravka u kampu M.B. nije ništa znala o svom suprugu koji je takođe doveden u kamp i nije joj dozvoljeno da se javi porodici.¹⁸⁴

a. Tortura u kampu SDG-a u Erdutu

Nakon podizanja zastave, slušanja himne i govora komandanta SDG-a, izbeglice su morale da obavljaju veoma teške fizičke vežbe. Uvežbavali su formacijsko kretanje na poligonu, pešadijsku podršku tenkovima, držali stražu, trčali su po šumi, puzali, radili sklekovce i druge vežbe.¹⁸⁵ Ukoliko neko ne bi mogao da izdrži taj tempo, kažnjavao je tako što bi morao trčeti da nosi kamen na kojem je pisalo „gospodin disciplina”, dok bi ga pripadnici SDG-a udarali palicama.¹⁸⁶ Kako je naveo N.T., izbeglica iz sela u okolini Knina, koji je prisilno mobilisan 13. avgusta 1995. godine iz prihvatnog centra koji se nalazio na Beogradskom sajmu: „Kamen, na kome piše 'gospodin disciplina', šetaju ljudi po kazni, u krug kampa. 'Neću više, biću dobar' reči su koje mora da ponavlja, dok trči, a oni ga ubrzavaju udarcima.”¹⁸⁷

U slučaju „teškog kršenja discipline”, pripadnici SDG su izbeglice liscama vezivali za drvo.¹⁸⁸ Tako vezani bi provodili celu noć, a onda bi pripadnici SDG ujutru nakon podizanja zastave pred svima „izricali presudu” kažnjenom izbeglici, koja se najčešće ogledala u 20 udaraca palicom po leđima.¹⁸⁹ O ovome je izbeglica N.Š. iz Drniša, koji je prisilno mobilisan u Sremskoj Mitrovici 13. avgusta 1995. godine, posvedočio: „Sutradan posle umivanja, dizanja zastave uz himnu gledali smo izricanje presude jednom čoveku koji je celu noć bio vezan za stub. Tukli su ga palicama 20 puta.”¹⁹⁰

Jedan vid torture koju su pripadnici SDG-a sprovodili bilo je vezivanje izbeglica koje nisu poštovale „disciplinu” u kućice za pse, gde su ih terali da laju i da jedu hranu iz činija namenjenih psima.¹⁹¹ Kako je istraživačima FHP-a posvedočio B.S, izbeglica iz Vrginmosta koji je prisilno mobilisan 14. avgusta 1995. godina u selu Zmajevu (Vrbas): „Video sam čoveka vezanog u pseću kućicu, morao je da se oglasi sa 'Ja sam obična domaća džukela'.”¹⁹²

184 Izjava svedoka M.B. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka Z.B. data FHP-u, mart 1998. godine.

185 Izjava svedoka N.T. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka P.T. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka P.P. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka R.B. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka S.K. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka U.V. data FHP-u, april 1998. godine.

186 Izjava svedoka M.S. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka M.K. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka M.G. data FHP-u, maj 1998. godine.

187 Izjava svedoka N.T. data FHP-u, maj 1998. godine.

188 Izjava svedoka D.B. data FHP-u, maj 1998. godine.

189 Izjava svedoka Đ.V. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka V.G. data FHP-u, mart 1998. godine.

190 Izjava svedoka N.Š. data FHP-u, april 1998. godine.

191 Izjava svedoka B.S. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka J.T. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka M.G. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka D.A. data FHP-u, maj 1998. godine.

192 Izjava svedoka B.S. data FHP-u, maj 1998. godine.

b. Upućivanje izbeglica u SVK i VRS

Nakon završetka obuke u Erdutu, koja je trajala od tri do dvadeset dana¹⁹³, pripadnici SDG-a su prisilno mobilisane izbeglice delili u dve grupe: u prvu grupu bi bili raspoređeni muškarci do 35 godina starosti, dok su u drugoj grupi bili muškarci preko 35 godina života. Izbeglice koje su bile starije, narušenog zdravstvenog stanja, kao i one koji su po obrazovanju bili zanatlije, pripadnici SDG-a bi rasporedili u radni vod.¹⁹⁴ Obaveza izbeglica koje su se nalazile u radnom vodu bila je da rade na poslovima vezanim za kamp. Neki su bili raspoređeni na poslove u kuhinji, dok su drugi radili na sanaciji zgrade bolnice u Vukovaru, punjenju džakova peskom, kao i na kopanju rovova i pravljenju zemunica nedaleko od sela Nijemci u pravcu Vinkovaca.¹⁹⁵ Radni vod su svakodnevno obilazili pripadnici SDG-a i pretili im da će ih ubiti ukoliko pokušaju da pobjegnu.¹⁹⁶

Najteži položaj u kampu imala je grupa koju su pripadnici SDG nazivali „partizani” i u koju su ljudi dolazili po kazni. Oni su morali da skupljaju opuške od cigareta u kampu, čiste lišće u šumi i skupljaju grane za potpalu, kopaju kanale za odvod i slično. Tokom noći pripadnici SDG su ih maltretirali i nisu im dozvoljavali da spavaju.¹⁹⁷

Izbeglice koje nisu bile raspoređene u radni vod, nakon obuke u kampu poslate su na položaje SVK na području Istočne Slavonije i Baranje, ali i na položaje VRS u BiH. Većina prisilno mobilisanih lica iz Erduta raspoređena je u različite jedinice 11. (tzv. slavonsko-baranjskog) korpusa SVK, na čijem je čelu bio general-major Dušan Lončar, i poslata na položaje oko Vukovara, Vinkovaca i Belog Manastira.¹⁹⁸ Međutim, jedan broj prisilno mobilisanih upućen je u BiH, gde su učestvovali u borbama u Sanskom Mostu¹⁹⁹ zajedno sa VRS. Nakon borbi vraćeni su u Erdut.²⁰⁰

35

193 Izjava svedoka M.B. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava P.M. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka P.D. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka R.M. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka S.Š. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka S.B. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka U.V. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka V.I. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka B.G. data FHP-u, jul 1998. godine.

194 Izjava svedoka R.D. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka D.Č. data FHP-u, april 1998. godine.

195 Izjava svedoka Đ.V. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka B.D. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka D.B. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka D.Nj. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka D.Š. data FHP-u, jul 1995. godine; izjava svedoka Đ.K. data FHP-u, maj 1998. godine.

196 Izjava svedoka S.V. data FHP-u, april 1998. godine.

197 Izjava svedoka M.Č. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka N.K. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka P.D. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka R.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka S.G. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka V.B. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka V.Š. data FHP-u, avgust 1998. godine.

198 Izjava svedoka D.R. data FHP-u, novembar 1998. godine; izjava svedoka G.D. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka S.M. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka V.B. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka V.Š. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka Ž.Š. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava Z.M. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka B.G. data FHP-u, avgust 1997. godine.

199 Tužilaštvo MKSJ je u septembru 1997. godine podiglo optužnicu protiv Željka Ražnatovića Arkana za zločine počinjene u Sanskom Mostu u septembru 1995. godine. Videti u: Optužnica Tužilaštva MKSJ protiv Željka Ražnatovića od 23. septembra 1997. godine.

200 Izjava svedoka V.J. data FHP-u, decembar 1998. godine; izjava svedoka M.J. data FHP-u, decembar 1998. godine; izjava svedoka S.K. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka Đ.N. data FHP-u, jul 2005. godine; izjava svedoka S.Ž. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka B.B. data FHP-u, septembar 1995. godine.

Prinudno mobilisane izbeglice dobijale su odsustvo, tokom kojeg su odlazile kod porodica u Srbiju, ali su se iz straha u velikom broju vraćale u jedinice 11. korpusa SVK.²⁰¹

Većina prisilno mobilisanih izbeglica dovedenih u Erdut demobilisana je sredinom decembra 1995. godine²⁰², međutim jedan broj njih je zadržan na teritoriji Istočne Slavonije do januara 1996. godine. Manji broj izbeglica demobilisan je tek u proleće 1996. godine.²⁰³

iii. Centar za obuku JATD MUP-a Republike Srbije

Jedinica za antiteroristička dejstva (JATD) bila je jedinica DB MUP-a Srbije koja je formirana u avgustu 1991. godine pod nazivom Jedinica za posebne namene. Ova jedinica je tokom svog postojanja više puta menjala ime. Od avgusta 1993. godine, kada je ova jedinica zvanično osnovana, poznata je pod nazivom Jedinica za antiteroristička dejstva.²⁰⁴

JATD je sredinom 1995. godine upućena na teritoriju Baranje²⁰⁵ „radi obuke i regrutacije ljudi za vojnu službu, kao i radi toga da spreči lokalno stanovništvo da napusti to područje nakon hrvatske operacije Oluja.”²⁰⁶ Ova jedinica je imala nekoliko centara za obuku na području Baranje i štab u Bilju (Beli Manastir).²⁰⁷

Sredinom avgusta 1995. godine, prisilno mobilisane izbeglice koje su predate vojnim i policijskim organima RSK su u nekoliko navrata sa teritorije Srbije prebačene u Beli Manastir. Pripadnici SVK

201 Izjava svedoka D.C. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka D.L. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka D.B. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka D.R.P. data FHP-u, maj 1998. godine.

202 Izjava svedoka N.K. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka M.I. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka S.P. data FHP-u, jun 1998. godine.

203 Izjava svedoka Z.T. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka Ž.V. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka Z.G. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka N.R. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka L.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka M.R. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava M.J. data FHP-u, decembar 1998. godine; izjava D.Č. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka D.G. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka D.G. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka Lj.M. data FHP-u, decembar 1998. godine; izjava svedoka M.Š. data FHP-u, decembar 1998. godine; izjava svedoka N.T. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka P.J. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka V.J. data FHP-u, decembar 1998. godine.

204 Ova jedinica je bila poznata pod različitim nazivima, kao što su, u julu i avgustu 1991. godine, Jedinica za „posebne namene” ili „specijalne operacije” „SAO Krajine Republike Srbije” ili „MUP-a RSK”, a od avgusta 1991. godine kao „Crvene beretke”, međutim u to vreme ova jedinica nije formalno osnovana kao jedinica DB MUP-a Republike Srbije – njeno postojanje je držano u tajnosti sve do zvaničnog osnivanja u avgustu 1993. godine, čime je u suštini samo ozvaničena kao jedinica DB. Videti u: Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stanišić i Simatović* od 31. maja 2013. godine, par. 1423, 1443, 1445.

205 Baranja je geografski region, podeljen između Hrvatske i Mađarske. U Hrvatskoj se na severu proteže do granice sa Mađarskom, dok joj je na istoku granica Dunav, a na jugozapadu Drava. Najveće naselje i centar dela Baranje u Hrvatskoj je grad Beli Manastir. U periodu od 1991. do 1995. godine Baranja je bila deo SAO Istočna Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, odnosno RSK.

206 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stanišić i Simatović* od 31. maja 2013. godine, par. 1710.

207 Bilje je tokom sukoba 1991-1995. godine pripadalo opštini Beli Manastir. Danas je sedište istoimene opštine; prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stanišić i Simatović* od 31. maja 2013. godine, par. 1719.

su smestali izbeglice u barake nekadašnje fabrike šećera u selu Šećerana pored Belog Manastira.²⁰⁸ Izbeglice su u barakama provodile između par sati i tri dana. U barake su dolazili i pripadnici JATD, koji su nosili crvene beretke i zelene maskirne uniforme sa oznakama MUP-a Srbije na rukavu.²⁰⁹ Pripadnici JATD na čelu sa Davorom Subotićem²¹⁰ izdvajali su mlađa lica među mobilisanim i odvodili ih i u centar za obuku u selu Luč (Beli Manastir).²¹¹ Komandant centra za obuku bio je Vasilije Mijović, pripadnik JATD MUP-a Srbije.²¹²

Po dolasku u Luč prisilno mobilisani su ošišani²¹³, podeljene su im maskirne uniforme i crvene beretke i uključeni su u rezervni sastav JATD.²¹⁴ Bili su smešteni u zgradu lokalnog fudbalskog kluba, gde su spavali na podu.²¹⁵ Prinudno mobilisanim izbeglicama je u centru za obuku JATD obećana plata, međutim samo neki su bili plaćeni tokom boravka u kampu.²¹⁶

Obuka koju su izbeglice morale da prođu u JATD trajala je od mesec dana do dva meseca.²¹⁷ Tokom obuke, prinudno mobilisane izbeglice nisu imale sredstva za ličnu higijenu.²¹⁸

Obuka se sastojala od trčanja po deset kilometara dnevno, kao i fizičkih vežbi pri kojima su morali da nose jedni druge na leđima. Uvežbavali su formacijske korake i osnovnu pešadijsku obuku na terenu lokalnog fudbalskog kluba.²¹⁹ Išli su na marševe pod punom opremom do Kopačkog rita, koji je udaljen oko 40 kilometara od naselja Luč.²²⁰ Ukoliko bi neko od prisilno mobilisanih napravio grešku

208 Izjava svedoka I.R. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka M.D. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka M.I. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka M.R. data FHP-u, novembar 1998. godine; izjava svedoka S.D. data FHP-u, mart 1998. godine.

209 Izjava svedoka B.J. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka D.D. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka D.B. data FHP-u, april 1998. godine.

210 Personalni dosije Davora Subotića, dok. pred. br. P02203, *Hadžić*.

211 Izjava svedoka Đ.D. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka D.B. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka M.Š. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka N.Č. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka Ž.K. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka N.K. data FHP-u, maj 1998. godine.

212 Izjava svedoka M.T. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka Ž.K. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka Z.M. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka M.R. data FHP-u, novembar 1998. godine.

213 Izjava svedoka N.Č. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka P.Š. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka S.Z. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka J.V. data FHP-u, oktobar 1998. godine.

214 Izjava svedoka M.R. data FHP-u, novembar 1998. godine;

215 Izjava svedoka D.B. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka M.S. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka M.T. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka Z.M. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka M.N. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka Đ.D. data FHP-u, maj 1998. godine.

216 Izjava svedoka B.J. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka M.T. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka P.Š. data FHP-u, oktobar 1998. godine.

217 Izjava svedoka Z.M. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka Ž.K. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka B.J. data FHP-u, april 1998. godine.

218 Izjava svedoka B.J. data FHP-u, april 1998. godine.

219 Izjava svedoka D.B. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka M.T. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka R.N. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka Z.D. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka B.J. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka M.D. data FHP-u, april 1998. godine.

220 Izjava svedoka M.T. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka D.B. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka M.S. data FHP-u, oktobar 1998. godine.

prilikom izvođenja vežbi, bio bi kažnjavao dodatnim sklekovima i stražama.²²¹ Jedna grupa je kažnjena slanjem u Erdut, u kamp SDG, „na prevaspitavanje”.²²²

Nakon obuke u Luču, koja je trajala najduže dva meseca, prisilno mobilisani su zajedno sa komandom kampa prebačeni u centar za obuku JATD u Bilju (Beli Manastir), gde su smešteni u lokalnu policijsku stanicu.²²³ Komandanti JATD su bili smešteni u dvorcu Eugena Savojskog u Bilju.²²⁴ U Bilju je nastavljena obuka prinudno mobilisanih na terenu. Izbeglice su bile zadužene da čuvaju kamp, nasipe i puteve prema Osijeku.²²⁵

Nakon što su prošli vojnu obuku JATD, jedan broj prisilno mobilisanih lica raspoređen je u 11. baranjsku diviziju, jedinicu 11. korpusa SVK, dok su neki ostali u JATD.²²⁶

Većina prisilno mobilisanih je iz rezervnog sastava JATD demobilisana sredinom decembra 1995. godine. Pre odlaska iz kampa, rečeno im je da će biti formiran kamp u Srbiji i da je iz tog razloga potrebno da upišu svoje adrese, jer će biti pozvani u svrhu daljeg angažovanja.²²⁷ Svi koji su prošli obuku u centrima JATD dobijali su potvrde o angažovanju izdate od strane JATD MUP-a Srbije, sa potpisom pukovnika Vasilija Mijovića, komandanta JATD u Baranji.²²⁸

VII. Upućivanje prisilno mobilisanih u Bosnu i Hercegovinu

38 i. Štabovi za prihvatanje vojnih obveznika iz SRJ u Janji i Zvorniku

Štabovi za prihvatanje vojnih obveznika sa teritorije SRJ formirani su u Janji (Bijeljina) i Zvorniku već početkom 1994. godine.²²⁹ Ovi štabovi su služili kao tranzitni centri za prijem prinudno mobilisanih

221 Izjava svedoka M.T. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka B.J. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka N.Č. data FHP-u, jul 1998. godine.

222 Izjava svedoka D.D. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka D.B. data FHP-u, april 1998. godine.

223 Izjava svedoka Z.M. data FHP-u, jul 1998. godine.

224 Izjava svedoka M.T. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka R.D. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka S.Z. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka Z.M. data FHP-u, jul 1998. godine.

225 Izjava svedoka Đ.D. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka D.B. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka M.S. data FHP-u, oktobar 1995. godine; izjava svedoka P.Š. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka R.D. data FHP-u, maja 1998. godine.

226 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Stanišić i Simatović* od 30. maja 2013. godine, par. 1719; izjava svedoka Ž.K. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka N.Č. data FHP-u, jul 1998. godine; izjava svedoka N.K. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka M.P. data FHP-u, april 1998. godine.

227 Izjava svedoka D.B. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka M.T. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka P.Š. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka Đ.D. data FHP-u, maj 1998. godine.

228 Potvrda JATD za R.D. izdata 21. decembra 1995. godine, arhiva FHP-a; potvrda JATD za Đ.D. izdata 12. decembra 1995. godine, arhiva FHP-a; potvrda JATD za D.D. izdata 21. decembra 1995. godine, arhiva FHP-a; potvrda JATD za M.T. izdata 21. decembra 1995. godine, arhiva FHP-a; potvrda JATD za M.S. izdata 30. oktobra 1995. godine, arhiva FHP-a.

229 Stenogram 37. sednice Narodne skupštine Republike Srpske, održane 10. januara 1994. godine, dok. pred. br. P538.16.1, *Milošević*, str. 42; stenogram 39. sednice Narodne skupštine Republike Srpske, održane 24. i 25. aprila 1994. godine, dok. pred. br. P538.18.1, *Milošević*, str. 109.

izbeglica. Nakon kraćeg zadržavanja, izbeglice bi iz štabova bile upućene u kampove za obuku poput NDC Manjača, kampa u Kotorskom ili Centra za obuku Jahorina (videti str. 41-48), nakon čega su slati na ratište. Veći broj prisilno mobilisanih je bez prethodno završene obuke iz štabova za prihvrat odmah bio upućen na ratišta. Izbeglice su tako, kao deo jedinica VRS, slate na ratišta kod Doboja, prema granici sa Hrvatskom ka Bosanskom Petrovcu i Bosanskom Grahovu²³⁰, kao i na Igman, Ilidžu i druge položaje u i oko Sarajeva.²³¹

Prema dopisu koji je Tomislav Kovač, zamenik ministra unutrašnjih poslova RS, uputio Radovanu Karadžiću, predsedniku Republike Srpske, do 23. juna 1995. godine iz štabova za prihvrat u Janji i Zvorniku „oružanim snagama VRS predato [je] ukupno 1.586 vojnih obveznika koje je isporučio MUP Srbije”.²³²

Po dolasku u Janju, prinudno mobilisana lica morala su da se izjasne da li žele da budu raspoređena u jedinice MUP RS ili VRS.²³³

U predmetu *Popović i dr.* pred MKSJ, svedok PW-100 je u svom svedočenju istakao da mu je po dolasku u Janju rečeno da treba da izabere između vojske i policije. Rečeno mu je da pripadnici policije neće biti raspoređeni za borbena dejstva, već za obezbeđenje objekata i ljudi, zbog čega se on odlučio za policiju.²³⁴ Međutim, posle kratke obuke u Centru za obuku Jahorina Specijalne brigade MUP-a, PW-100 je sa drugim pripadnicima MUP-a RS poslat u Srebrenicu na ratište.²³⁵

MUP Republike Srbije, koji je sprovodio prinudnu mobilizaciju, slao je u nekoliko navrata zahteve za vraćanje lica koja su „greškom” isporučena štabovima za prihvrat i obuku vojnih obveznika iz SRJ u Zvorniku i Janji. U nekim slučajevima radilo se o aktivnim vojnim licima ili o državljanima SRJ. MUP Srbije je tražio i povratak prinudno mobilisanih, jer im „porodice [...] vojnih obveznika prave velike neprilike u javnosti”. U ovim slučajevima, MUP Srbije je smatrao da je vraćanje ovih lica veoma

39

230 Izjava svedoka R.R. data FHP-u, mart 2013. godine; izjava svedoka B.K. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka D.M. data FHP-u, decembar 1997. godine; presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu u predmetu XX - P broj 712/2001.

231 Izjava svedoka S.A. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka V.Č. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka M.S. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka R.Č. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka V.Đ. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka Z.A. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka Z.O. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka D.P. data FHP-u, maj 1998. godine; izjava svedoka D.M. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka T.N. data FHP-u, maj 1998. godine.

232 Dopis Tomislava Kovača upućen predsedniku RS dana 23. juna 1995. godine, dok. pred. br. P04906, *Karadžić*.

233 Svedočenje PW-100 pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 5. septembra 2007. godine, str. 14864-14865; izjava svedoka S.M. data FHP-u, mart 1998. godine.

234 Svedočenje PW-100 pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 5. septembra 2007. godine, str. 14864-14865.

235 Svedočenje PW-100 pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 6. septembra 2007. godine, str. 14868.

važno „za dalje provođenje akcije.”²³⁶ Naređenja za vraćanje vojnih obveznika izdavali su Radovan Karadžić²³⁷ i Glavni štab VRS.²³⁸

U štabovima za prihvrat izbeglice nisu prošle adekvatan lekarski pregled pre upućivanja u jedinice. D.M. je u junu 1995. godine prinudno mobilisan u Beogradu, nakon čega je prebačen u Zvornik. Po dolasku u Zvornik, D.M. je zatražio lekarski pregled, s obzirom na to da je imao problema sa vidom. O odlasku na pregled D.M. kaže sledeće: „Na pregledu mi je doktor rekao da nemam šta da gledam, da će neprijatelj biti blizu i da samo pucam.”²³⁹

Sredinom avgusta 1995. godine, MUP Srbije je isporučio veću grupu izbeglica vojnim i policijskim organima RS u Zvorniku. Po dolasku u kasarnu u Zvorniku, jedna grupa izbeglica iz Hrvatske odbila je da se uključi u vojne i policijske sastave RS. Oko 250 izbeglica krenulo je peške na most kako bi se vratili u Srbiju, međutim granična policija je sprečila njihov prolazak. Oni su zahtevali da im se obrati Milan Martić ili neko od oficira SVK.²⁴⁰ Ubrzo je došao general Dušan Lončar iz 11. korpusa SVK²⁴¹, nakon čega je dogovoreno da oni neko vreme budu smešteni u jednoj fiskulturnoj sali u Zvorniku koja je bila okružena naoružanim pripadnicima MUP-a Republike Srpske.²⁴² Ubrzo je postignut dogovor o vraćanju ove grupe izbeglica u Srbiju, međutim granična policija ponovo nije dozvolila prelazak mosta i oni su ostavljeni na železničkoj stanici u Bijeljini, gde su se prijavili MKCK i UNHCR.²⁴³

Izbeglice su na peronu železničke stanice provele oko mesec i po dana, tokom kojih su najpre bile napolju, a kasnije su dobile šatore. Nije im bilo dozvoljeno da se udaljavaju od stanice, koja je postala izbeglički kamp. U međuvremenu, još jedna grupa prinudno mobilisanih izbeglica, odvedena u Banja Luku i na Manjaču, odbila je da uzme oružje, pa se broj izbeglica u kampu u Bijeljini povećavao, tako da ih je u septembru bilo oko 760.²⁴⁴

236 Zahtev za vraćanje vojnih obveznika od 27. juna 1995. godine, dok. pred. br. 4D00628, *Popović i dr*; naređenje za vraćanje vojnih obveznika od 28. juna 1995. godine, dok. pred. br. 4D00629, *Popović i dr*; dopis Tomislava Kovača upućen Radovanu Karadžiću 13. jula 1995. godine, dok. pred. br. 4D00630, *Popović i dr*; Prinudno mobilisani T. N. u izjavi datoj istraživačima FHP-a: „Komandir rova me jednog dana pozove i odvede kod komandanta brigade, u Rakovicu. Stigla je naredba, preko kurira, o puštanju nekih lica, među kojima sam bio i ja. Kasnije sam saznao, da su žene protestovale u Beogradu, zbog mobilizacije državljana SRJ. Milošević je naredio da se pustimo kućama” Citat iz izjave svedoka T. N. date FHP-u, maj 1998. godine.

237 Naređenje za vraćanje vojnih obveznika od 28. juna 1995. godine, dok. pred. br. 4D00629, *Popović i dr*.

238 Naređenje Glavnog štaba VRS komandi NDC Manjača za oslobodjenje vojne obaveze i upućivanje u SRJ vojnika od 10. jula 1995. godine, arhiva FHP-a; dopis o otpustu vojnika iz NDC Manjača od 11. jula 1995. godine, arhiva FHP-a.

239 Izjava svedoka D.M. data FHP-u, maj 1997. godine.

240 Izjava svedoka N.P. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka P.Đ. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka J.B. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka R.Č. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka J.B. data FHP-u, jun 1998. godine.

241 Izjava svedoka R.Č. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava N.P. data FHP-u, maj 1997. godine.

242 Izjava svedoka J.B. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka R.Č. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava J.B. data FHP-u, jun 1998. godine.

243 Izjava svedoka M.T. data FHP-u, juna 1998. godine; izjava svedoka J.B. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka N.P. data FHP-u, maj 1997. godine.

244 Izjava svedoka N.P. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka Ž.M. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka P.Đ. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka R.B. data FHP-u, jun 1997. godine.

Tokom postojanja ovog kampa na železničkoj stanici u Bijeljini, u više navrata su dolazili pripadnici Srpske dobrovoljačke garde, Crvenih beretki i drugih jedinica kako bi ubedili izbeglice da im se priključe i odu na položaje. Samo retki su se priključili ovim jedinicama.²⁴⁵ Jedna grupa izbeglih sa Korduna pristala je da pođe sa potpukovnikom Draganom Kovačićem iz 11. pešadijske brigade SVK u istočnu Slavoniju i tamo se uključi u jedinice.²⁴⁶

Preostala lica su ubrzo počela da napuštaju kamp i traže načine da pređu granicu, kako bi se vratili u Srbiju.²⁴⁷

ii. Nastavno–dopunski centar Manjača

Nastavno-dopunski centar (NDC) Manjača bio je centar za obuku VRS na planini Manjača. Nalazio se nedaleko od banjalučkog sela Stričići. NDC Manjača je bio u zoni odgovornosti 1. krajiškog korpusa (1. KK) VRS, na čijem je čelu bio Momir Talić.²⁴⁸

Izbeglice uhapšene na teritoriji Srbije su već od juna 1995. godine upućivane u NDC Manjača, koji je u to vreme bio pod kontrolom VRS.²⁴⁹ U NDC Manjača su u junu 1995. godine upućene izbeglice bez prethodno završenog vojnog roka. Oni su u NDC Manjača prošli pešadijsku obuku u trajanju od 30 dana, a zatim i tenkovsku obuku u trajanju od 15 dana u kasarni u Zalužanima (Banja Luka).²⁵⁰ Lica koja su prinudno dovedena iz Srbije nisu dobijala odsustvo i, za razliku od vojnika sa teritorije BiH, oni su nakon završene obuke sve vreme bili u jedinicama VRS na položajima, gde su porodice mogle da ih posete.²⁵¹

41

S.M. je bio maloletan kada je izbegao iz Mostara 1992. godine. Ubrzo po dolasku u Srbiju dobio je državljanstvo SRJ. Uprkos tome, policija je mobilisala S.M. 20. juna 1995. godine u kafiću u Novoj Pazovi. Prilikom privođenja, S.M. je policajcima pokazao ličnu kartu Srbije, međutim oni su mu rekli da mora da pođe sa njima do stanice policije radi provere podataka. Ubrzo je, zajedno sa većom grupom izbeglica, prebačen u vatrogasni dom u Sremskoj Mitrovici, a potom u Bijeljinu. S.M. je četiri dana proveo u kasarni u Bijeljini, da bi nakon toga bio poslat u NDC Manjača, gde je bio podvrgnut svakodnevnoj obuci. Otac S.M. je bio vojno lice i početkom jula 1995. godine saznao je da se S.M.

245 Izjava svedoka P.Đ. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka J.B. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka M. T. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka N.P. data FHP-u, april 1998. godine.

246 Izjava svedoka M.T. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka N.P. data FHP-u, april 1998. godine; izjava svedoka R.Ć. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka B.B. data FHP-u, februar 1998. godine.

247 Izjava svedoka P.Đ. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka R.B. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka Ž.M. data FHP-u, mart 1998. godine.

248 Uverenje o ranjavanju V.K. VP 7001 Banja Luka od 31. oktobra 1995. godine, arhiva FHP-a; uverenje o ranjavanju Lj.Š. VP 7001 Banja Luka od 31. oktobra 1995. godine, arhiva FHP-a; uverenje o učešću u oružanim sukobima Lj.M. VP 7001 Banja Luka od 31. oktobra 1995. godine, arhiva FHP-a; uverenje o učešću u oružanim sukobima M.Ć. VP 7001 Banja Luka od 31. oktobra 1995. godine, arhiva FHP-a; uverenje o učešću u oružanim sukobima D.A. VP 7001 Banja Luka od 31. oktobra 1995. godine, arhiva FHP-a.

249 Naređenje GŠ VRS za opremanje novomobilisanih od 22. juna 1995. godine, dok. pred. br. P03944.E, *Popović i dr.*

250 Izjava svedoka S.R. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka S.M. data FHP-u mart 1998. godine.

251 Izjava svedoka S.R. data FHP-u, septembar 1998. godine.

nalazi u jedinicama VRS.²⁵² Uputio je zahtev birou RS za povratak sina u SRJ.²⁵³ Glavni štab VRS je ubrzo uputio naređenje komandi 1. KK VRS za vraćanje u SRJ i oslobađanje S.M. od vojne obaveze.²⁵⁴

U septembru 1995. godine, NDC Manjača je bio pod kontrolom Srpske dobrovoljačke garde.²⁵⁵ Komandant kampa je bio Mladen Šarac, pripadnik SDG.²⁵⁶

Sredinom septembra 1995. godine, veća grupa izbeglica iz Hrvatske, koja je u Srbiju došla nakon akcije „Oluja” u prvoj polovini avgusta, mobilisana je na teritoriji Srbije i upućena u Bijeljinu, a odatle u NDC Manjača.

Izbeglice su od dolaska u NDC Manjača bile izložene torturi. Pripadnici SDG su ulazili u autobuse i naređivali izbeglicama da izađu trčećim korakom.²⁵⁷ Već prilikom izlaska iz autobusa pripadnici SDG su udarali mobilisane rukama i nogama, šamarali ih i gurali.²⁵⁸ Pripadnici SDG su izbeglice nazivali izdajnicima, dezerterima, pijanicama i kukavicama. Psovali su ih i govorili im da su „prodali Krajinu”.²⁵⁹ Nakon izlaska iz autobusa mobilisane izbeglice su morale da se postroje, nakon čega su prozvani.²⁶⁰ Po dolasku u kamp, sve prisilno mobilisane izbeglice su ošišane do glave²⁶¹ i oduzeta su im dokumenta, novac i sve vredne stvari poput satova i nakita.²⁶²

U NDC Manjača prisilno mobilisani su bili smešteni u barakama u kojima su bili kreveti na sprat, bez ćebadi i pokrivača.²⁶³ U kampu su postojala tri poljska toaleta na oko 50 metara od baraka. Prinudno

252 Izjava svedoka S.M. data FHP-u, mart 1998. godine.

253 Zahtev birou RS za povratak M.S. iz RS u SRJ od 6. jula 1995. godine, arhiva FHP-a.

254 Naređenje 1. KK od 9. jula 1995. godine, arhiva FHP-a.

255 Svedočenje Manojla Milovanovića pred MKSJ u predmetu *Karadžić* od 28. februara 2012. godine, str. 25458.

256 Izjava svedoka P.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka N.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka N.S. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka M.M. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka M.K. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka L.D. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka G.B. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka G.Đ. data FHP-u, septembar 1998. godine.

257 Izjava svedoka L.Š. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka D.Š. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka P.S. data FHP-u, maj 1997. godine.

258 Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka V.K. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka P.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka J.J. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka G.Đ. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka D.V. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka D.G. data FHP-u, septembar 1998. godine.

259 Izjava svedoka Lj.M. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka N.S. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka M.K. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka L.D. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka D.D. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka B.M. data FHP-u, februar 1998. godine.

260 Izjava svedoka V.K. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka P.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka M.K. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka N.S. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka M.M. data FHP-u, jun 1998. godine.

261 Izjava svedoka Lj.M. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka B.Š. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka G.Đ. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka D.Ž. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka S.K. data FHP-u, jun 1997. godine.

262 Izjava svedoka D.Š. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka M.M. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka D.Č. data FHP-u, avgust 1998. godine.

263 Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka V.K. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka P.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka N.S. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka D.T. data FHP-u, avgust 1997. godine; izjava svedoka D.V. data FHP-u, jun 1998. godine.

mobilisana lica su u toalet išla samo uz pratnju pripadnika SDG i u grupama po troje ili petoro.²⁶⁴ Trajanje obroka je bilo ograničeno na pet ili deset minuta.²⁶⁵

Prinudno mobilisane izbeglice su u NDC Manjača prošle osnovnu pešadijsku obuku u trajanju od tri do petnaest dana.²⁶⁶ Za greške prilikom obuke dobijali su batine.²⁶⁷ Većina izbeglica je obuku prošla u odeći i obući u kojoj je privedena. Prema svedočenjima, neki od privedenih su bili u papučama.²⁶⁸ Uniformu, kao i oružje, zadužili su tek kada su raspoređeni u jedinice za odlazak na ratište.²⁶⁹ Pre odlaska na ratište prisilno mobilisane izbeglice podeljene su u dve grupe – mlađi i stariji od 35.²⁷⁰ Mlađi su dobili maskirne uniforme, dok je grupa starijih dobila SMB uniforme. Uniforme su bile bez oznaka jedinice.²⁷¹

U kampu je postojao i „radni vod“, sastavljen uglavnom od starijih ljudi ili ljudi koji su se teže kretali iz različitih razloga. Ovaj vod je bio zadužen da seče drva u šumi.²⁷²

Nakon kratke, osnovne pešadijske obuke, prinudno mobilisane izbeglice su bile upućene na različita ratišta na teritoriji Bosne i Hercegovine, kao deo različitih jedinica VRS. Učestvovali su u borbama u Sanskom Mostu, Mrkonjić Gradu, Ključu i Doboju.²⁷³

Početkom oktobra 1995. godine, Tomislav Kovač, tada ministar unutrašnjih poslova RS, naredio je SDG da hapsi dezertere s fronta, „da ih ustroje i vrate u njihove matične brigade“.²⁷⁴ Odmah nakon tog naređenja, predsednik Republike Srpske Radovan Karadžić je ovlastio SDG da „privodi sve dezertere i begunce iz redova oružanih snaga Republike Srpske, da sa njima izvrši potrebne pripreme i preda ih komandama vojske radi upućivanja u borbu“.²⁷⁵ Tako je, pored prinudno mobilisanih izbeglica, SDG

43

264 Izjava svedoka N.S. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka V.K. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka N.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka G.B. data FHP-u, septembar 1998. godine.

265 Izjava svedoka Lj.Š. data FHP-u, mart 1998. godine;

266 Izjava svedoka M.M. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka J.J. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka J.B. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka D.Č. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka D.Š. data FHP-u, avgust 1997. godine.

267 Izjava svedoka B.Š. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka J.J. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka D.D. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka B.M. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka D.Č. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka R.M. data FHP-u, maj 1997. godine.

268 Izjava svedoka P.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka D.D. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka R.M. data FHP-u, maj 1997. godine.

269 Izjava svedoka Lj.M. data FHP-u, februar 1998. godine.

270 Izjava svedoka D.G. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka N.N. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka D.T. data FHP-u, avgust 1997. godine.

271 Izjava svedoka D.D. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava S.K. data FHP-u, jun 1997. godine; izjava svedoka N.N. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka D.T. data FHP-u, avgust 1997. godine.

272 Izjava svedoka M.M. data FHP-u, jun 1998. godine.

273 Izjava svedoka Lj.M. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka B.Š. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka V.K. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka P.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka N.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka J.J. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka R.M. data FHP-u, maj 1997. godine.

274 Naređenje MUP RS br. K/BL - 405 od 11. oktobra 1995. godine, dok. pred. br. D00028, *Stanišić i Simatović*.

275 Ovlašćenje Radovana Karadžića od 12. oktobra 1995. godine, dok. pred. br. D00190, *Stanišić i Simatović*.

u NDC Manjača dovodila i ljude iz regularnih jedinica VRS, čak i oficire, koji su bili na dopustu, zbog čega je krajem oktobra 1995. godine reagovao vojni vrh RS.²⁷⁶

Komandant GŠ VRS Ratko Mladić je u drugoj polovini oktobra 1995. godine uputio dopis Radovanu Karadžiću, u kojem ga je izvestio o ponašanju pripadnika Srpske dobrovoljačke garde na čelu sa Željkom Ražnatovićem Arkanom na teritoriji Republike Srpske. Kako je navedeno, pripadnici SDG su, bez provere ili uz površnu proveru dokumenata, hapsili i privodili vojnike i starešine, fizički ih zlostavljali, tukli i maltretirali i bez njihove saglasnosti šišali do glave. U dopisu se navodi i slučaj namernog ranjavanja od 25. septembra 1995. godine u NDC Manjača, kada je Mladen Šarac pucanjem iz vatrenog oružja ranio u noge jednog prinudno mobilisanog vojnika, nakon maltretiranja i vezivanja za gromobran.²⁷⁷

Nakon intervencije Ratka Mladića, SDG je udaljena iz NDC Manjača, a ubrzo i iz BiH.²⁷⁸ Uprkos tome, prinudno mobilisane izbeglice nisu demobilisane, nego su raspoređene u različite jedinice 1. KK i 2. KK VRS. Veći broj bio je pod komandom 1. bataljona vojne policije 1. KK, na čelu sa Nikolom Rašumom.²⁷⁹

Jedan broj izbeglica je nakon raspuštanja NDC Manjača prebačen u Kotorsko kod Doboja, gde je takođe postojao kamp za prinudno mobilisane izbeglice.²⁸⁰ Ovaj kamp izbeglice opisuju kao zatvor. Bili su smešteni u jednoj kući, koja je na prozorima imala rešetke. Nije im bilo dozvoljeno da se kreću bez pratnje pripadnika vojne policije VRS. Po dolasku nisu dobijali hranu, samo vodu. Prema svedočenju izbeglica, bili su i po tri dana bez hrane. Iz ovog kampa poslali su na ratište na Ozrenu.²⁸¹

276 Izjava svedoka D.D. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka D.Ž. data FHP-u, septembar 1998. godine; informacija o aktivnostima pripadnika SDG Tigrovi i Željka Ražnatovića na prostoru RS, dopis GŠ VRS od 20. oktobra 1995. godine, dok. pred. br. D01503, *Mladić*, str. 1; svedočenje Manojla Milovanovića pred MKSJ u predmetu *Karadžić* od 28. februara 2012. godine, str. 25456.

277 Informacija o aktivnostima pripadnika SDG Tigrovi i Željka Ražnatovića na prostoru RS, dopis GŠ VRS od 20. oktobra 1995. godine, dok. pred. br. D01503, *Mladić*, str. 1; svedočenje Manojla Milovanovića pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Simatović* od 8. decembra 2011. godine, str. 15559-15563. U razgovoru sa istraživačima FHP-a, više prinudno mobilisanih lica govorilo je o ranjavanju vezanog vojnika: Izjava svedoka N.S. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka N.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka N.N. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka P.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka D.Š. data FHP-u, jul 1997. godine.

278 Svedočenje Sava Sokanovića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 18. maja 2015. godine, str. 35714.

279 Izjava svedoka B.M. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka J.B. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka M.K. data FHP-u, septembar 1998. godine.

280 Svedočenje Manojla Milovanovića pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Simatović* od 8. decembra 2011. godine, str. 15562; izjava svedoka P.J. data FHP-u, decembar 1998. godine.

281 Izjava svedoka D.D. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka G.Đ. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka R.M. data FHP-u, maj 1997. godine; izjava svedoka S.Š. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka V.V. data FHP-u, maj 1997. godine.

Samo šest dana nakon dopisa Ratka Mladića, predsjednik RS Radovan Karadžić je na ceremoniji opraštanja od SDG u Bijeljini uručio priznanje SDG i njenom komandantu Željku Ražnatoviću Arkanu za doprinos u ratnim akcijama u RS.²⁸²

Većina prinudno mobilisanih izbeglica koje su bile u NDC Manjača demobilisana je krajem oktobra 1995. godine, nakon čega su dobile potvrde za odlazak iz jedinica VRS. Organizovan im je prevoz do Bijeljine, odakle su bile prinuđene same da se snađu. Međutim, granična policija Srbije mnogima nije dozvolila prelazak, zbog čega su bili prinuđeni ilegalno da pređu u Srbiju na splavovima i čamcima, peške kroz šumu, ili da graničarima plate za ulazak u Srbiju.²⁸³

Izbeglicama koje su prisilno dovedene u NDC Manjača u septembru 1995. godine, 1. krajiški korpus VRS je izdavao potvrde o angažovanju u VRS. Takođe, potvrde su dobijali i oni koji su bili ranjeni na položajima. Na potvrdama je bio naveden datum mobilizacije, zatim datum demobilizacije, kao i to da su bili angažovani u VP 7001 Banja Luka.²⁸⁴ Potvrde je potpisivao komandant 1. KK VRS Momir Talić.²⁸⁵

Potvrde o ranjavanju i učešću u oružanim dejstvima na teritoriji BiH prisilno mobilisanim je izdavalo i Odeljenje ministarstva odbrane RSK u Beogradu. Međutim, na tim potvrdama je navedeno da je lice bilo angažovano u MUP-u Srbije, nakon čega je poslato na ratište u RS.²⁸⁶

282 Svedočenje Manojla Milovanovića pred MKSJ u predmetu *Karadžić* od 28. februara 2012. godine, str. 25459 -25460; svedočenje Manojla Milovanovića pred MKSJ u predmetu *Stanišić i Simatović* od 8. decembra 2011. godine, str. 15530; ceremonija odlikovanja SDG, dok. pred, br. P02858 *Karadžić*.

283 Izjava svedoka Lj.M. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka B.Š. data FHP-u, mart 1998. godine; izjava svedoka P.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka N.B. data FHP-u, avgust 1998. godine; izjava svedoka N.S. data FHP-u, oktobar 1998. godine; izjava svedoka M.M. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka M.K. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka J.B. data FHP-u, septembar 1998. godine; izjava svedoka D.D. data FHP-u, jun 1998. godine; izjava svedoka B.M. data FHP-u, februar 1998. godine; izjava svedoka D.Š. data FHP-u, avgust 1997. godine.

284 Uverenje B.Š., VP 7001 Banja Luka br. 12/14-187/65 od 31. oktobra 1995. godine; uverenje Lj.Š., VP 7001 Banja Luka br. 12/14-175 od 31. oktobra 1995. godine; uverenje D.A., VP 7001 Banja Luka br. 12/14-187 od 31. oktobra 1995. godine; uverenje Lj.M., VP 7001 br. 12/14-187/80 od 31. oktobra 1995. godine.

285 Uverenje V.K., VP 7001 Banja Luka br.12/14-187/27 od 31. oktobra 1995. godine; uverenje M.G., VP 7001 Banja Luka br. 12/-187-205 od 31. oktobra 1995. godine; uverenje M.Č., VP 7001 Banja Luka br. 12/14-187/194.

286 Uverenje o ranjavanju J.J., MO RSK od 15. novembra 1995. godine, arhiva FHP-a.

iii. Centar za obuku Jahorina

Centar za obuku Jahorina²⁸⁷ Specijalne brigade policije MUP-a Republike Srpske započeo je sa radom sredinom juna 1995. godine.²⁸⁸ Na čelu Specijalne brigade policije MUP-a RS se u to vreme nalazio Goran Sarić, a njegov zamenik bio je Ljubomir Borovčanin.²⁸⁹ Zapovednik Centra za obuku Jahorina bio je Duško Jević zvani Staljin.²⁹⁰

Centar za obuku se nalazio u hotelu Jahorina.²⁹¹ U Centru je bilo smešteno između 300 i 350 ljudi.²⁹² Pored regruta na odsluženju redovnog vojnog roka u MUP-u, tu su bila i lica koja su bila na obuci za profesionalne policajce, kao i prinudno mobilisane izbeglice i državljani SRJ.²⁹³

Prema dopisu koji je Tomislav Kovač, zamenik ministra unutrašnjih poslova RS, uputio predsedniku Republike Srpske Radovanu Karadžiću, do 23. juna 1995. godine iz štabova za prihvrat prinudno mobilisanih vojnih obveznika sa teritorije SRJ, u Janji i Zvorniku, Centru za obuku Jahorina predato je 149 lica.²⁹⁴ Ovaj broj je u narednom periodu dopunjen sa još oko 80 lica, da bi krajem jula 1995. godine u Centru bilo oko 200 prinudno mobilisanih lica.²⁹⁵

Tretman prinudno mobilisanih izbeglica u Centru za obuku Jahorina razlikovao se od tretmana kojem su bili izloženi regruti na odsluženju redovnog vojnog roka u MUP-u ili lica koja su bila na obuci

287 Kada je osnovan, Centar za obuku je nazivan najpre kampom za obuku. Videti u: Svedočenje Milana Stojčinovića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 30. oktobra 2008. godine, str. 27598.

288 Izveštaj o radu specijalne brigade policije za juni 1995. godine, dok. pred. br. 4D00511, *Popović i dr.*, str. 2.

289 Svedočenje Mendeljeva Đurića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 1. maja 2007. godine, str. 10797; prvostepena presuda pred MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 222.

290 Duško Jević je pred pravosuđem BiH oglašen krivim za genocid u Srebrenici i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 20 godina zatvora, videti: Informacije o predmetu *Jević Duško i dr.* (X-KR-09/823-1), dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2655/show>, pristupljeno 24. juna 2019. godine; prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 225; svedočenje Mendeljeva Đurića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 1. maja 2007. godine, str. 10793.

291 Svedočenje Mendeljeva Đurića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 1. maja 2007. godine, str. 10793.

292 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 225.

293 Među prinudno mobilisanim licima u Centru za obuku Jahorina bio je i Ljubodrag Gajić, državljanin SRJ, rođen u Zavidovićima (BiH). Ljubodrag Gajić je mobilisan u toku noći 20. na 21. jun 1995. godine od strane policije u svojoj kući u Valjevu. Policajci su mu rekli da moraju da izvrše neke provere u vezi sa njim i odveli su ga u stanicu policije. Ujutru, zajedno sa drugim privedenim muškarcima, odveden je Zvornik, gde su predati policiji Republike Srpske. Iz Zvornika je poslat u Centar za obuku Jahorina. Ljubodrag Gajić je u nekoliko navrata pokušao da objasni da je on državljanin Srbije koji je samo rođen u BiH, međutim zadržan je u Centru za obuku Jahorina. Ljubodrag Gajić je svedočio pred MKSJ: Svedočenje Ljubodraga Gajića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 28. oktobra 2015. godine, str. 40268-40269; svedočenje Milana Stojčinovića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 30. oktobra 2008. godine, str. 27596-27599, 27602; svedočenje Mendeljeva Đurića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 1. maja 2007. godine, str. 10795.

294 Dopis Tomislava Kovača upućen predsedniku RS dana 23. juna 1995. godine, dok. pred. br. P04906, *Karadžić*.

295 Svedočenje Milana Stojčinovića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 30. oktobra 2008. godine, str. 27600; dnevni izveštaj Specijalne brigade policije od 31. jula 1995. godine, dok. pred. br. 4D00352, *Popović i dr.*; dnevni izveštaj Specijalne brigade policije od 1. avgusta 1995. godine, dok. pred. br. 4D00353, *Popović i dr.*; U Izveštaju o radu Specijalne brigade policije za period januar-septembar 1995. godine navodi se: „U periodu od 19.6.1995. godine do 2.8.1995. godine izvršena je obuka sa 205 dezertera koji su privedeni u kamp za prihvrat i obuku dezertera dovedenih iz SR Jugoslavije”. Videti u: Izveštaj o radu Specijalne brigade policije za period januar-septembar 1995. godine, dok. pred. br. 4D00095, *Popović i dr.* str. 5.

za profesionalne policajce u Centru.²⁹⁶ Kretanje prinudno mobilisanih je bilo ograničeno samo na prostor Centra, a u slučaju odlaska van Centra dobijali bi pratnju i prevoz, kako ne bi pobjegli.²⁹⁷ Od strane instruktora za obuku nazivani su dezerterima.²⁹⁸

U Centar za obuku Jahorina upućeni su uglavnom mlađi ljudi, koji su mogli da prođu policijsku obuku.²⁹⁹ Po dolasku u Centar za obuku, prinudno mobilisanim oduzeta su lična dokumenta, a jedan broj njih nije ni imao lična dokumenta kod sebe.³⁰⁰ Pripadnici Centra za obuku Jahorina su nosili dvodelne maskirne uniforme i svetloplave pancirne prsluke, bez oznaka specijalne brigade policije. Oni su bili naoružani automatskim puškama, bez ličnog naoružanja.³⁰¹

Lica dovedena sa teritorije Srbije raspoređena su u dve čete.³⁰² Svaka četa je imala po četiri voda, a svaki vod je bio podeljen na četiri manje jedinice. Komandir 1. čete bio je Mendeljev Đurić zvani Mane.³⁰³ Komandir 2. čete bio je Nedo Ikonić.³⁰⁴

U Centru je sprovedena pešadijska obuka prinudno mobilisanih, koja je bila pojednostavljena u odnosu na uobičajenu policijsku obuku i koja je bila nedovoljna za angažovanje u borbenim dejstvima.³⁰⁵ Obuku su sprovodili pripadnici Specijalne brigade policije MUP-a Republike Srpske.³⁰⁶ Posle manje od mesec dana obuke, oba voda sastavljena od prinudno mobilisanih izbeglica angažovana su u

296 Svedočenje Milana Stojčinovića prd MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 30. oktobra 2008. godine, str. 27602-27603; svedočenje PW-100 pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 5. septembra 2007. godine, str. 14790, 14797-14799;

297 Svedočenje Milana Stojčinovića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 30. oktobra 2008. godine, str. 27602-27603.

298 Svedočenje Milana Stojčinovića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 30. oktobra 2008. godine, str. 27599; svedočenje zaštićenog svedoka PW-100 pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 5. septembra 2007. godine, str. 14798; svedočenje Ljubodraga Gajića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 26. oktobra 2015. godine, str. 40269; svedočenje Mendeljeva Đurića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 2. maja 2007. godine, str. 10842-10843; svedočenje Boška Budimira pred Višim sudom u Beogradu u predmetu *Srebrenica* od 9. aprila 2019. godine, str. 7.

299 Svedočenje Mendeljeva Đurića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 2. maja 2007. godine, str. 10843.

300 Svedočenje Milana Stojčinovića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 30. oktobra 2008. godine, str. 27603.

301 Prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 225; transkript svedočenja PW - 052 pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.*, dok. pred. br. P01598, *Tolimir*, str. 8576-8578; transkript svedočenja Mendeljeva Đurića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.*, dok. pred. br. P01620, *Tolimir*, str. 10847-10848, 10882-10883.

302 Svedočenje zaštićenog svedoka PW-100 pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 5. septembra 2007. godine, str. 14791.

303 Svedočenje Mendeljeva Đurića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 1. maja 2007. godine, str. 10796; prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 225.

304 U maju 2012. godine, Mendeljev Đurić je pred sudom u BiH oglašen krivim za krivično delo genocid i osuđen na 30 godina zatvora, dok je u istom predmetu Nedo Ikonić oslobođen optužbe da je počinio krivično delo genocid. Apelaciono veće je 2017. godine smanjilo kaznu zatvora Mendeljevu Đuriću na 20 godina, dostupno na: Informacije o predmetu *Jević Duško i dr.* (X-KR-09/823-1), dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2655/show>, pristupljeno 24. juna 2019. godine; svedočenje Mendeljeva Đurića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 1. maja 2007. godine, str. 10796; prvostepena presuda MKSJ u predmetu *Karadžić* od 24. marta 2016. godine, par. 225.

305 Pomoćnik komandira Milan Stojčinović je, svedočeci pred MKSJ rekao sledeće: „Mi smo imali običaj da to prokomentarišemo da počinju da liče na... na vojsku”. Videti u: Svedočenje Milana Stojčinovića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 30. oktobra 2008. godine, str. 27606; svedočenje zaštićenog svedoka PW-100 pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 6. septembra 2007. godine, str. 14872; svedočenje Mendeljeva Đurića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 1. maja 2007. godine, str. 10796.

306 Svedočenje Ljubodraga Gajića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 26. oktobra 2015. godine, str. 40269.

borbenim dejstvima u Srebrenici i okolini.³⁰⁷ D.D., koji je prinudno mobilisan kao vozač, posvedočio je da je sredinom jula 1995. godine u nekoliko navrata vozio pripadnike Centra za obuku Jahorina u Srebrenicu i okolinu.³⁰⁸

Milivoje Batinica je 1992. godine izbegao iz Sarajeva u Zrenjanin, gde je regulisao izbeglički status. Krajem juna 1995. godine, na ulici su ga presrela uniformisana lica i privela u policijsku stanicu u Zrenjaninu. Zajedno sa još nekoliko prisilno mobilisanih lica, odveden je u vatrogasni dom u Sremskoj Mitrovici, a zatim u Janju (Bijeljina), u štab za prihvatanje prinudno mobilisanih vojnih obveznika sa teritorije SRJ. Batinica je iz Janje prebačen u Centar za obuku na Jahorini. Prema njegovom svedočenju, 90% pripadnika jedinice kojoj je pripadao bilo je prisilno mobilisano.³⁰⁹

Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije je početkom 2016. godine podiglo optužnicu protiv Milivoja Batinice i još sedam lica, pripadnika dva voda Centra za obuku Jahorina Specijalne brigade policije MUP-a Republike Srpske, jer su 14. jula 1995. godine, unutar, ispred i u neposrednoj blizini hangara zemljoradničke zadruge u selu Kravica (Bratunac), izvršili ubistvo najmanje 1.313 bošnjačkih civila iz Srebrenice. Od osam optuženih, šest lica je prinudno mobilisano sa teritorije SRJ.³¹⁰

VIII. Postupci za naknadu štete

FHP je sudovima u Srbiji podneo 121 tužbu u ime 721 lica, za naknadu štete zbog povrede slobode i prava ličnosti – pretrpljenih duševnih i fizičkih bolova koje su prisilno mobilisane izbeglice pretrpele zbog prisilne mobilizacije, ali i tužbe za naknadu štete članovima porodica prisilno mobilisanih izbeglica koje su izgubile život u oružanim sukobima nakon prisilne mobilizacije.³¹¹

U tom smislu, FHP je zastupao više od 720 prisilno mobilisanih i članova njihovih porodica u postupcima protiv Republike Srbije kao odgovorne za štetu koju su njeni organi, u ovom slučaju pripadnici MUP-a Srbije, prčinili.

307 Svedočenje Milana Stojčinovića pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* od 30. oktobra 2008. godine, str. 27603; svedočenje Ljubodraga Gajića pred MKSJ u predmetu *Mladić* od 26. oktobra 2015. godine, str. 40269-40270.

308 Izjava svedoka D.D. data FHP-u, jun 1997. godine; putni radni list br. 01-57 RSK od 23. juna 1995 do 23. jula 1995. godine, arhiva FHP-a.

309 Svedočenje Milivoja Batinice pred Višim sudom u Beogradu u predmetu *Srebrenica* od 7. februara 2008. godine, str. 3-4; svedočenje PW-100 od 6. septembra 2007. godine pred MKSJ u predmetu *Popović i dr.* str. 14872.

310 Optužnica Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije protiv *Nedeljka Milidragovića i dr.* od 21. januara 2016. godine, str. 1-4; predmet *Srebrenica* dostupan je na: <http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/srebrenica.html>, pristupljeno 21. maja 2019. godine.

311 FHP, *Materijalne reparacije za povrede ljudskih prava u prošlosti, praksa sudova u Srbiji*, str. 48, dostupno na <http://www.hlc-rdc.org/images/stories/publikacije/FINAL%20Izvestaj%20sa%20naslovnom.pdf>, pristupljeno 24. oktobra 2018. godine.

FHP je u aprilu 1996. godine podneo prvu tužbu za naknadu štete zbog prisilne mobilizacije u ime osam izbeglica.³¹² Prvu presudu Opštinski sud u Beogradu doneo je 20. decembra 1996. godine.³¹³ U presudi, sud je zauzeo stanovište da su tužioci „trpeli štetu u vidu duševnih patnji i to za vreme dok su se nalazili na teritoriji Republike Srbije - zbog odvođenja u prisustvu članova porodice od strane naoružanih uniformisanih ljudi i usled očigledne pretnje upotrebe sile u slučaju pružanja otpora, zbog neizvesnosti u kojoj su držani u prvo vreme prilikom odvođenja, zbog tretmana uhapšenika – stalnom oružanom pratnjom i pretnjom sile u slučaju bekstva, zbog izneverene nade da su na teritoriji Srbije našli utočište, spas i sigurnost, prilikom predaje vojnim organima RSK, zbog brutalnih postupaka u sabirnom centru kojima su bili izloženi od momenta predaje od strane MUP RS i uz njihovo prećutno odobravanje, a nadalje, van teritorije Srbije zbog prisilnog transporta do ratišta, prisilnog učešća u ratnim dejstvima protivno njihovom političkom mišljenju, pada u zarobljeništvo i torture i ponižavanja kojima su bili izloženi do razmena.”³¹⁴ Dalje, sud je utvrdio da „[i]zmeđu opisane nastale štete za tužioce i protivpravnih radnji pripadnika MUP Republike Srbije [...] postoji očigledna, direktna uzročna veza za deo štete koji su pretrpeli za vreme dok su se nalazili na teritoriji Republike Srbije, jer su patnje tužioca izazvane konkretnim radnjama pripadnika MUP RS prilikom lišenja slobode, a druga su nastala u sabirnom centru uz njihovu pomoć predajom vlastima RSK, a posle toga uz njihovo prećutno odobravanje. Od prelaska državne granice do razmene zarobljenika patnje tužioca su u adekvatnoj uzročnoj vezi sa radnjama pripadnika MUP RS, jer su ih ovi dozvoljavanjem prinudne mobilizacije na teritoriji Srbije i odvođenjem na ratište izložili opasnostima od gubljenja života, ranjavanja, zarobljavanja i torture u zarobljeništvu, koje se u ratnim okolnostima mogu očekivati kao uobičajene – kao one okolnosti koje nastaju po redovnom toku stvari, a to su s obzirom na znanje i informisanost o datoj situaciji mogli svesno da predvide.”³¹⁵

49

U ovim postupcima su kao svedoci saslušavani pripadnici MUP-a, koji su tvrdili da su znali da sprovede mobilizaciju izbeglica i da su im ta naređenja izdavali komandiri OUP-ova, a da je ta odluka doneta „na višem nivou.”³¹⁶ U svim postupcima koji su pokrenuti do 2000. godine sudovi su utvrdili odgovornost Srbije, jer su pripadnici MUP-a Srbije nezakonito izbeglice lišili slobode i zatim predali vojnim i policijskim organima RS i RSK, kao i različitim jedinicama povezanim sa Resorom DB MUP-a Republike Srbije.³¹⁷ Sudovi su izbeglicama dosuđivali novčane iznose u rasponu od 400 do 3.000 evra.³¹⁸

312 Tužba *S. B. i dr.* od 11. aprila 1996. godine, arhiva FHP-a.

313 Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P br. 2450/96 od 20. decembra 1996. godine, str. 19.

314 *Ibid.*

315 *Ibid.*

316 Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P. 4742/99 od 18. novembra 2002. godine, str. 6.

317 Videti npr: Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P br. 2620/00 od 21. juna 2004. godine, str. 33-34; presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P br. 4718/99 od 25. marta 2002. godine, str. 10; presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P br. 4570/99 od 10. februara 2003. godine, str. 11-12; presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P br. 4974/99 od 26. novembra 2001. godine, str. 7.

318 FHP, *Materijalne reparacije za povrede ljudskih prava u prošlosti, praksa sudova u Srbiji*, str. 48, dostupno na <http://www.hlc-rdc.org/images/stories/publikacije/FINAL%20Izvestaj%20sa%20naslovnom.pdf>, pristupljeno 24. oktobra 2018. godine.

U pojedinim presudama sud je zaključio da je prisilna mobilizacija izbeglica bila opšte poznata činjenica: „Imajući u vidu da je u spornom periodu bilo opšte poznato da su na teritoriji Srbije izbeglice muškog pola lišavane slobode od strane OUP-a na čijoj teritoriji su živeli i predavani organima Republike Srpske ili organima Republike Srpske Krajine...”³¹⁹

Međutim, nakon prvostepenih presuda u kojima su sudovi u Srbiji utvrdili odgovornost Srbije za štetu koju su pretrpele prisilno mobilisane izbeglice, Vrhovni sud Srbije (VSS) je u septembru 1998. godine ukidao presude nižih sudova, zauzimajući stav da ne postoji odgovornost Srbije ukoliko su njeni organi postupali po zamolnici (čak i ako je ta zamolnica faktička) organa RS ili RSK. Ovakva odluka VSS-a je dovela do toga da nižestepeni sudovi u tužbama koje su podnete nakon septembra 1998. godine počnu da odbijaju tužbene zahteve, „smatrajući da su organi MUP-a Republike Srbije postupali zakonito jer je lišenje slobode tužilaca (ili srodnika) izvršeno po faktičkim zamolnicama što isključuje protivpravnost”.³²⁰ Takođe, prema ovom stavu VSS, „Republika Srbija odgovara za postupke njenih organa samo do momenta predaje, pa je zato samo delimično odgovorna za naknadu nematerijalne štete za period zadržavanja tužilaca. Tužena nije odgovorna za posledice koje su se dogodile posle momenta predaje, jer ona nije uputila tužioce u borbena dejstva.”³²¹

Na inicijativu FHP-a³²², VSS je izmenio ovaj stav na sednici građanskog odeljenja u junu 2001. godine i zauzeo pravno shvatanje da je Srbija prekršila Konvenciju o statusu izbeglica i Zakon o izbeglicama kada su njeni organi uhapsili, a nakon toga i predali izbeglice vojnim i policijskim organima RS ili RSK. VSS je u izmenjenom stanovištu zauzeo stav da prisilno mobilisane izbeglice imaju pravo na naknadu štete od Srbije zbog nezakonitog lišenja slobode i vraćanja na teritoriju sa koje su izbegli, kao i da izbeglice ne bi pretrpele štetu da ih MUP Srbije nije vratio u RS ili RSK.³²³

Iako su predstavnici Republičkog pravobranilaštva pred sudom iznosili argument da je MUP vršio mobilizaciju izbeglica postupajući po zamolnici Republike Srpske Krajine i Republike Srpske, ni u jednom postupku ta zamolnica nije dostavljena kao dokaz.³²⁴ Kako je u delu Dosijea pod naslovom „Državni plan” opisano, zamolnice su bile samo sredstvo putem kojeg će se skinuti odgovornost sa Srbije koja je donela odluku o sprovođenju prisilne mobilizacije u sklopu „pružanja pomoći srpskim republikama” (videti str. 11).

319 Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P br. 4570/99 od 10. februara 2003. godine, str. 12; presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P br. 8716/06 od 25. aprila 2007. godine, str. 5.

320 Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije br. 2/2008, str. 30, dostupno na https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/files/Bilteni/VrhovniSud/bilten_2008-3.pdf, pristupljeno 24. oktobra 2018. godine.

321 *Ibid.*

322 Dopis FHP Vrhovnom sudu Srbije od 28. maja 2001. godine, arhiva FHP-a; FHP, *Analiza slučajeva prinudne mobilizacije srpskih izbeglica iz Hrvatske*, 20. novembar 2004. godine, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/images/stories/pdf/analize/Prinudna_mobilizacija-analiza_slucajeva.pdf

323 Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije br. 2/2008, str. 30-31, dostupno na https://www.vk.sud.rs/sites/default/files/files/Bilteni/VrhovniSud/bilten_2008-3.pdf, pristupljeno 24. oktobra 2018. godine.

324 Videti npr. Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P br. 2620/00 od 21. juna 2004. godine, str. 33-34; presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P br. 4718/99 od 25. marta 2002. godine, str. 10; presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P br. 4570/99 od 10. februara 2003. godine, str. 11-12.

Međutim, od 10.000 prinudno mobilisanih izbeglica, samo je njih oko 1.000 u zakonom propisanom roku od 5 godina podnelo tužbe za naknadu nematerijalne štete. Osnovni razlog za to bio je strah od odmazde vlasti Srbije koji je bio prisutan kod izbeglica, a potom i nedostatak materijalnih sredstava, kao i informacija o samim postupcima.³²⁵ Prisilno mobilisana lica i njihove porodice koje su podnele tužbe nakon isteka roka od pet godina od prinudne mobilizacije nisu uspela da to pravo ostvare, jer je Vrhovni sud Srbije zauzeo stav da su takva potraživanja zastarela. Žrtvama prinudne mobilizacije je zbog ovakvog stanovišta VSS ostavljena mogućnost da obeštećenje traže od pojedinih policajaca koji su ih lišili slobode, što je praktično neizvodljivo jer je prethodno potrebno utvrditi identitet policajaca.³²⁶

Međunarodna mreža pomoći (IAN), Beogradski centar za ljudska prava i FHP su u novembru 2004. godine podneli Inicijativu VSS za izmenu ovog pravnog stava, međutim do izmene nikad nije došlo.³²⁷

IX. Odgovornost Srbije

Sprovođeci prisilnu mobilizaciju izbeglica, Srbija je prekršila kako međunarodne konvencije čiji je potpisnik, tako i domaći zakon.

Naime, u članu 33 Konvencije o statusu izbeglica iz 1951. godine, čija je potpisnica bila SFRJ, a Srbija, kao pravni sukcesor, pravno obavezna da je poštuje, propisano je: „Nijedna država ugovornica neće proterati ili vratiti silom, na ma koji način to bilo, izbeglicu na granice teritorije gde bi njegov život ili sloboda bili ugroženi zbog njegove rase, vere, državljanstva, pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili njegovih političkih mišljenja.”³²⁸

Isto tako, u članu 1 Zakona o izbeglicama Srbije, koji je bio na snazi u vreme prisilne mobilizacije, propisano je: „Licima koja su usled događaja od 1991. do 1998. godine i njihovih posledica izbegla ili prognana iz bivših jugoslovenskih republika na teritoriju Republike Srbije, a ne mogu ili zbog straha od progona ili diskriminacije ne žele da se vrate na teritoriju sa koje su izbegla, uključujući i lica koja su se opredelila za integraciju (u daljem tekstu: izbeglice), obezbeđuje se, u skladu sa odredbama ovog zakona, zbrinjavanje radi zadovoljavanja njihovih osnovnih životnih potreba i pruža pomoć u procesu integracije.”³²⁹

325 IAN, *Posledice prinudne mobilizacije izbeglica 1995. godine*, 2006. godine, str. 167.

326 FHP, *Analiza slučajeva prinudne mobilizacije srpskih izbeglica iz Hrvatske*, 20.11.2004. godine, str. 4-5, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/images/stories/pdf/analize/Prinudna_mobilizacija-analiza_slucajeva.pdf.

327 *Ibid*; IAN, *Posledice prinudne mobilizacije izbeglica 1995. godine*, 2006. godine, str. 168-169.

328 Konvencija o statusu izbeglica sačinjena je u Ženevi 28. jula 1951. godine, a stupila je na snagu 22. aprila 1954. godine (*Službeni list FNRJ – Međunarodni ugovori*, br. 7/60); Konvencija o statusu izbeglica iz 1951. godine, član 33, stav 1.

329 Zakon o izbeglicama, *Službeni glasnik RS* broj 18 od 4. aprila 1992. godine, član 1.

X. Ministarstvo unutrašnjih poslova

U proleće i leto 1995. godine, MUP Srbije je na teritoriji cele Srbije sproveo opsežnu akciju hapšenja izbeglica koje su spas pronašle u Srbiji nakon zaoštavanja sukoba u BiH i nakon operacija „Bljesak” i „Oluja” u Hrvatskoj.

U svom istraživanju FHP je došao do podataka da je, izuzev teritorije Kosova, na celom području Srbije sprovedeno sistematsko hapšenje izbeglica od strane MUP-a Srbije.

Tokom 1995. godine ministar unutrašnjih poslova Srbije bio je Zoran Sokolović. Na toj funkciji se nalazio od 30. maja 1991. godine do 6. februara 1997. godine.³³⁰ Od leta 1993. godine zamenik ministra unutrašnjih poslova Srbije bio je Radovan Stojičić zvani Badža, koji je istovremeno bio i načelnik Službe javne bezbednosti.³³¹

U dopisu koji je OUP Bačka Palanka dostavio Opštinskom javnom tužilaštvu 2003. godine navodi se da su „[u] toku 1995. godine radnici OUP Bačka Palanka [...] pružali asistenciju radnicima Ministarstva odbrane – odeljak u Bačkoj Palanci, prilikom privođenja vojnih obveznika građana Republike Srpske Krajine, koji su se u tom trenutku nalazili na teritoriji Republike Srbije”³³² Dalje se navodi da je „[p]rivođenje [...] vršeno na osnovu spiskova koje je Ministarstvo odbrane dobilo od nadležnih organa Republike Srpske Krajine. Nakon privođenja vojni obveznici su odmah predavani radnicima Ministarstva odbrane koji su ih preuzimali i dalje sprovodili.”³³³ Načelnik OUP-a Bačka Palanka 1995. godine bio je Branko Stupar, kojem je radni odnos prestao 2001. godine.³³⁴

Policijci OUP Vladičin Han koji su svedočili tokom jednog od postupaka za naknadu štete naveli su da su od komandira stanice dobili usmeno naređenje za privođenje vojno sposobnih muškaraca, jer je „doneta neka odluka” da se sva punoletna lica koja su izbegla iz Hrvatske vrate nazad.³³⁵ Kako su rekli pojedini policajci, neki od njih nisu znali razlog privođenja, već im je samo naređeno da izbeglice iz prihvatnog centra privedu u policijsku stanicu u Vladičinom Hanu.³³⁶

Policijac SUP-a Vranje u svom svedočenju, takođe u jednom od postupaka za naknadu štete, naveo je da su on i kolege dobili naređenje od komandira policije da sve vojno sposobne muškarce iz izbegličkog

330 Početkom 1997. godine Zoran Sokolović je postavljen na mesto saveznog ministra unutrašnjih poslova. Sokolović je početkom februara 2001. godine izvršio samoubistvo. Videti u: „Odlazak najvernijeg druga”, *Vreme* br. 527 od 8. februara 2001. godine, dostupno na: https://www.vreme.com/arhiva_html/527/03.html, pristupljeno 15. jula 2019. godine.

331 Rešenje o postavljenju zamenika ministra unutrašnjih poslova Republike Srbije, dok. pred. br. P02689, *Hadžić*; Radovan Stojičić je ubijen 1997. godine. Videti u: „Zašto je ubijen general Buha”, *Vreme* br. 597 od 13. juna 2002. godine, dostupno na: <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=315943>, pristupljeno 15. jula 2019. godine.

332 Dopis OUP Bačka Palanka Opštinskom javnom tužilaštvu, broj PU 267/03 od 8. oktobra 2003. godine, arhiva FHP-a.

333 *Ibid.*

334 Odgovor MUP-a 02/4 br. 025-443/17-2 od 3. novembra 2017. godine.

335 Presuda Prvog opštinskog suda u Beogradu P. 4742/99 od 18. novembra 2002. godine, str. 6.

336 *Ibid.*

centra u Trgovištu prebace u Vranje. Izjavio je da su privođene ostavljali kod sportske hale u Vranju, a da su oni potom prebacivani na ratište, kao i da nikakav nalog za sprovođenje lica nisu imali, osim što je komandir policije rekao da izbeglice privedu.³³⁷

FHP je tokom rada na ovom dosijeu o prisilnoj mobilizaciji izbeglica uputio 84 zahteva za pristup informacijama od javnog značaja, kako bi došao do podataka ko su bili policajci, komandiri odeljenja unutrašnjih poslova i načelnici Sekretarijata unutrašnjih poslova MUP-a Srbije u vreme kada je sprovedena akcija prisilne mobilizacije izbeglica iz Hrvatske i BiH, kao i da li su navedene osobe i dalje zaposlene u MUP-u. MUP Srbije je FHP-u dostavio 46 odgovora, iz kojih se vidi da je većini pripadnika MUP-a koju su učestvovali u prisilnoj mobilizaciji izbeglica 1995. godine do danas prestao radni odnos u MUP-u ili su oni u penziji. U MUP-u je još uvek zaposlen nekadašnji načelnik OUP Apatin Miomir Opačić, sada kao zamenik komandira Stanice pogranične policije Subotica, dok se nekadašnji načelnik OUP Loznica Momir Matić danas nalazi na mestu potpredsednika opštine Loznica.³³⁸

XI. Epilog

Prisilna mobilizacija izbeglica koju je sproveo MUP Srbije u velikom broju slučajeva rezultirala je smrću, prisilnim nestankom ili teškim telesnim povredama i psihičkim posledicama po mobilisane izbeglice.

53

Kako je izuzetno veliki broj prinudno mobilisanih lica zbog rokova zastare ostao bez mogućnosti da kroz postupke za naknadu štete ostvari svoja prava, FHP je stava da njihov status mora biti regulisan po osnovu Zakona o pravima civilnih invalida rata.

Prema važećem Zakonu o pravima civilnih invalida rata, prisilno mobilisana lica i njihove porodice u Srbiji ne mogu da ostvare svoja prava. Naime, Zakon kao civilne žrtve prepoznaje samo one žrtve koje su stradale „od strane neprijatelja za vreme rata, izvođenja ratnih operacija, od zaostalog ratnog materijala ili neprijateljskih diverzantskih, odnosno terorističkih akcija.”³³⁹ Zakon na ovaj način iz kruga mogućih korisnika eksplicitno isključuje sve žrtve kojima su povredu nanele formacije koje Republika Srbija ne smatra neprijateljskim, kao što su JNA, VJ, MUP ili VRS, SVK i njima potčinjene formacije. Iz tog razloga i više hiljada izbeglica iz Hrvatske i BiH, žrtava prinudne mobilizacije izvršene

³³⁷ *Ibid.*

³³⁸ Odgovor MUP-a br. 02/4 br. 025-575/17-2 od 3. novembra 2017. godine; odgovor MUP-a br. 037-358/17-1 od 9. marta 2017. godine.

³³⁹ Zakon o pravima civilnih invalida rata, *Službeni glasnik RS* broj 52/96, član 2.

od strane pripadnika MUP-a, koja je za posledicu imala torturu, smrt ili prisilne nestanke prinudno mobilisanih, ne mogu da ostvare prava po ovom Zakonu.³⁴⁰

FHP je u više navrata isticao neadekvatnost i diskriminatornost postojećeg zakonskog rešenja, koje veliki broj žrtava kršenja ljudskih prava tokom sukoba na prostoru bivše Jugoslavije 1990-tih ostavlja bez prava na status civilne žrtve rata.³⁴¹

Država Srbija do danas nije uputila izvinjenje niti adekvatno obeštećenje građanima, izbeglim iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, koje su pripadnici MUP-a Srbije privodili i potom predavali vojnim i policijskim organima RS i RSK, kao i paravojnim formacijama.

340 *Model zakona o pravima civilnih žrtava povreda ljudskih prava u oružanim sukobima i u vezi sa oružanim sukobima u periodu od 1991. do 2001. godine*, FHP, 17. april 2015. godine, str. 16, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/04/Model_zakona_o_pravima_civilnih_zrtava.pdf

341 FHP je 2015. godine predstavio Model zakona o pravima civilnih žrtava povreda ljudskih prava u oružanim sukobima i u vezi sa oružanim sukobima u periodu od 1991. do 2001. godine, sa ciljem da pokrene širu debatu o potrebi stavljanja van snage važećeg Zakona o pravima civilnih invalida rata i o potrebi uređenja ove oblasti u skladu sa stvarnim potrebama civilnih žrtava rata, izmeštajući ovu pravnu oblast iz domena socijalne zaštite u domen ljudskih prava. S tim u vezi, stav FHP-a je da Model zakona može predstavljati osnovu za izmenu Zakona, ali i za sveobuhvatniji pristup ovoj oblasti. Model je dostupan na sledećem linku: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/04/Model_zakona_o_pravima_civilnih_zrtava.pdf, pristupljeno 23. septembra 2019. godine. Komentari Fonda za humanitarno pravo na Nacrt zakona o boračko-invalidskoj zaštiti Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Republike Srbije, 9. januar 2019. godine, dostupni su na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2018/12/Komentari_FHP_na_Nacrt_Zakona_o_boracko-invalidskoj_zastiti.pdf

15.

Znači, ovo smo rešili. Idemo da 03457585

MOMČILO PERIŠIĆ:

Na kraju je staro Pravilo o Vo-

Ono je vezano za SPRJ. Da bismo premostili ovaj period u uslova za pisanje pravog Pravila službe, predlažemo da se prihvati Nacrt pravila službe, koji je u korelaciji sa svim do sada donetim zakonima. To pravilo bi bilo na verifikaciju jednu godinu dana, a posle bismo na osnovu iskustvenih normi to izmenili i doneli Pravila službe. Mislim da nema potrebe da to obrazlažem.

Predlažem da se to prihvati i da to predsednik potpiše.

ZORAN LILIĆ:

Dobro, da li ima primedbi? (Nema).

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Ovde je samo predlog šta se menja, a inače je knjiga o pravilima službe mnogo deblja.

MOMČILO PERIŠIĆ:

Takva je situacija i sa Pravilnikom o vojnoj disciplini. To je samo usaglašavanje sa Nacrtom pravila službe i Zakonom o Vojski Jugoslavije. To takodje predsednik treba da potpiše.

ZORAN LILIĆ:

Dobro, da li se slažete? (Odobranje).

Idemo dalje.

MOMČILO PERIŠIĆ:

Sledeće pitanje je služenje vojnog roka vojnih obveznika, odnosno regruta koji su došli sa prostora Republike Srpske i Republike Srpske Krajine. Tu imamo puno problema, jer oni nisu tamo i ne mogu tamo da služe Vojsku, a ovde mnogi nisu uzeti u evidenciju, a mnogi od tih koji su uzeti u evidenciju nemaju državljanstvo. Tu imamo dve mogućnosti:

Jedna mogućnost je da ih pošaljemo tamo, a druga je mogućnost da služe vojsku kod nas, pa kad odsluže vojsku kod nas, ako dodje do nekog stepena opasnosti, da ih pošaljemo tamo.

Molim vas da donesemo odluku vezano za to. Naš predlog je da svi koji su se oglasili o povratak u Republiku Srpsku i Republiku Srpsku Krajinu, da ih uvedemo u evidenciju i da služe vojsku kod nas. Primera radi, mi smo našom evidencijom uspeli da pronadjemo sledeće: U Beogradu ima 293 regruta, a vojnih obveznika 1327; u Kragujevcu ima 626 regruta itd. da ne govorim za sve gradove. Ukupno na teritoriji SRJ ima 3.265 regruta - to je jedna brigada, a ima 19.765 vojnih obveznika.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Šta su tu vojni obveznici?

MOMČILO PERIŠIĆ:

To su oni koji su odslužili vojsku, podležu vojnoj obavezi, a nisu sada tamo.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Za 19.765 vojnih obveznika vojno-teritorijalni organi da izvrše pozivanje, da se oni okupe i, po dogovoru sa rukovodstvom Republike Srpske, koje će formirati mobilizacioni centar u Zvorniku, da se odvedu - pošto su to vojni dezertteri - u Zvornik, predaju mobilizacionom centru i upute na službu u Vojsku Republike Srpske. To je čitav jedan korpus vojnih dezerttera koji se bave kriminalom po Jugoslaviji, a tamo izbegavaju da brane svoju zemlju. Mi smo precizirali da oni imaju da naprave mobilizacioni centar u Zvorniku, da se ti ljudi privedu i odvedu u centar i uključe u jedinice Vojske Republike Srpske.

Što se tiče ovih koji treba da služe vojsku, mogu da vojsku služe i kod nas, s tim što kad završe služenje vojnog roka, pa ako tamo nastane potreba posle vojske da se upute u Vojsku Republike Srpske. Jer, besmisleno je da odavde idu dobrovoljci, a oni ovde da se šekaju po Beogradu i Srbiji. Mislim da je taj broj od 19 hiljada nešto veći.

MOMČILO PERIŠIĆ:

Taj broj je veći, a ja govorim samo o onome što smo uspjeli evidencijom da pokrijemo.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Molim vas da dobro razvijete te organe, da se ustanovi taj veći broj, da se u jedan mah sve pozove, da se to ne bi razbežalo, da se negde privremeno koncentrišu i onda transportuju tamo i ide u mobilizacioni centar u Zvornik, znači na njihovu nadležnost.

Franjo Tuđman mobiliše sve Hrvate koji su rodom iz Bosne i Hercegovine da bi popunjavao jedinice, a mi ne upućujemo one koji su pobjegli iz bivše Bosne i Hercegovine na njihovu teritoriju.

MOMČILO PERIŠIĆ:

Molimo bih da ovde imamo u vidu dva momenta. Jedan je da su neki od ovih uspjeli, razno-raznim vezama, da pribave državljanstvo SRJ. Drugo, ima jedan broj studenata koji ima odobrenje da studiraju na fakultetima.

Treće, molimo MUP Crne Gore i MUP Srbije - njima ćemo se obratiti - da nam pomognu, jer mi nemamo pravo da šaljemo vojnu policiju u stan da nekoga privedemo, ako oni neće da idu.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Daćemo svu asistenciju; tu nema problema.

U ponedjeljak će i tvoja (obraća se M. Bulatoviću) vlada i naša vlada imati zahteve.

MOMIR BULATOVIĆ:

Mi imamo hiljadu studenata iz Bosne i Hercegovine kod nas, koji su smešteni po studentskim domovima, fakultetima itd. Ako oni hoće da im to otkazu, prvo moraju da otkazu to što su tražili da ih smjestimo.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Medju ovih 19 hiljada najviše ima hiljadu studenata.

MOMIR BULATOVIĆ:

Tu ima jedna specifična stvar, a to je obučavanje regruta. Mislim da to jedino možemo da uradimo kroz zakonsku mogućnost - vojna saradnja SRJ sa drugim državnim subjektivitetima. Mi tamo ne možemo da šaljemo djecu. Mi možemo da kažemo: ovdje ćemo da vam obučimo tu djecu.

MOMČILO PERIŠIĆ:

Tako smo mi i predložili - da ih primimo ovde, da ih obučimo, pa onda da idu.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Regrute tamo nema smisla da šaljemo.

MOMIR BULATOVIĆ:

Da, možemo ih obučiti ovdje; oni treba da se obrate nama sa zahtjevom. Inače, mislim da tu nema mnogo koristi - mnogi će da se razbeže.

ZORAN LILIĆ:

Dobro, Momo, ali treba pokušati.

Idemo dalje.

MOMČILO PERIŠIĆ:

Sledeće je Informacija o vojnim izaslanicima. Na zadnjoj sjednici vi ste to tražili. Imamo ukupno 17 vojnih izaslanstava, koliko treba da bude vojnih izaslanika; 13 pomoćnika, 2 oficira... Od toga imamo 10 vojnih izaslanika, 6 pomoćnika, jednog ... oficira i 6 sekretara.

Planirali smo da 1994. godine uputimo njih 10, i to kroz redovne smene itd da vas ne mučim s tim. Sa nekim od njih nismo zadovoljni. Već smo smenili vojnog izaslanika u Americi i Velikoj Britaniji.

Radi podizanja kvaliteta ljudi koji predstavljaju našu zemlju - to su naši vojni ambasadori - molim vas da donesemo

03457629

30.

3/4 GS

voda, zahvaljujući činjenici da nije bilo pripadnika ratne mornarice na tom prostoru. Ali, sve to može nekako da se prihvati - bilo je loše vrijeme; 5 bofora je bilo i zato ne isplovljavaju naši brodovi. Ali, teško mogu da prihvatim da se faktički ne uvažava realnost i da nam se daje neka vrsta ultimatumu da se mora prekinuti čitav taj posao.

Neću vas zamarati sa tim. Danas je predsednik Vlade Crne Gore odgovorio kontra-admiralu Dojčilu Isakoviću; između ostalog upoznao ga je da ću danas na sjednici Vrhovnog saveta odbrane informisati o tom pitanju. Inače, proces saradnje i koordinacije između Vlade Crne Gore i Ratne mornarice do sada je tekao besprekorno. Ovdje su napisana sva mjesta, sva preduzeća koja su ovlaštena; čitav postupak, procedura i dobra volja da se dosadašnje slabosti i propusti, kojih smo i sami svjesni, na ovom prostoru otklone. Umjesto svih preduzeća, koja su do sada na tačno odredjenim mjestima vršila taj šverc, odredili jedno preduzeće i spremni smo da, zajedno sa Ratnom mornaricom, utvrdimo sva moguća pravila ponašanja.

Mislim da ćete se složiti da ovaj dopis prosljedim generalu Perišiću da se preduzmu neophodne mjere i aktivnosti. Jer, zaista, nema potrebe da se komplikuje i onako teška situacija na ovom prostoru.

—SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

U uslovima sankcija, svaki uvoz je šverc. Sve što može da se uveze, treba omogućiti.

MOMIR BULATOVIĆ:

Drugo, razgovarajući danas sa komandantom II armije, informisao sam se kako teku aktivnosti na realizaciji odluke odnosno zaključka sa prošle sjednice Vrhovnog saveta odbrane oko upućivanja regruta Vojske Republike Srpske Krajine i Republike Srpske u njihova odredišta. Ispričao mi je kakvo je naredjenje i kakvi su realni problemi, s obzirom da se tu zahtjeva snažna koordinacija sa Ministarstvom unutrašnjih poslova.

Na osnovu toga, želim da vam predočim koje su realne opasnosti koje iz svega toga proizilaze. Naime, smatrao sam da smo prošli put zaključili da ćemo to pitanje tretirati kao međudržavni sporazum o vojnoj saradnji, da će to biti pravni "priključak" za te naše aktivnosti i da ćemo na taj način biti država koja će pružiti dobre usluge i vratiti te vojne obveznike u Republiku Srpsku Krajinu i Vojsku Republike Srpske. Međutim, konkretno, aktivnost ide na sledeći način: da se iz spiskova, jedini raspoloživi spiskovi su spiskovi Crvenog krsta, traže ljudi i vojni obveznici, te da se njima upućuje poziv, čiji tekst i sadržina nisu važni, ali je bitno da je stavljen pečat Vojske Jugoslavije. Sa tim pečatom Vojske Jugoslavije sebi namećemo ogroman teret, jer je u pitanju, u Crnoj Gori, na primer, otprilike 900 ljudi; njima treba da uručite poziv da se javi da dodje u kasarnu; međutim, on sa tim pozivom može da ode kod bilo koje nenaklonjene političke stranke ili nekog stranog posmatrača, da se pokaže i dokaže da mi to radimo.

Bilo je ideja i zalaganja, a nije mi jasno zašto nisu usvojena, da mi koristimo pečat Vojske Republike Srpske, ili Republike Srpske Krajine, a da naša policija samo privede te ljude, dovede ih u kasarnu i odatle ih transportuje i prebaci. Ili, slobodan sam da razmišljam i na sljedeći način: zašto bismo uzimali na sebe taj rizik sa velikim neizvjesnostima; imam informaciju da je samo u Beogradu 14 hiljada ljudi tako potrebno privesti; ovih dana to može da bude pravi "rusvaj". Zar nije jednostavnije da iz tih spiskova Crvenog krsta uradimo to isto, ali na drugačiji način; predlažem da iz spiska Crvenog krsta dobijemo zahtjev, recimo, policije Republike Srpske i policije Republike Srpske Krajine, da naša policija te ljude njima isporuči, a da se u tome angažuje i Vojska Jugoslavije.

Želim da vam skrenem pažnju da je rizik jako veliki. Znači, ne želim da remetim ono što smo se dogovorili prošli put, ali moramo otvoriti oči da u realizaciji našeg opredeljenja ne napravimo neke greške.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Potpuno se slažem. Mislim da se stvari potpuno besmisleno komplikuju. Mi imamo ovde pedesetak hiljada vojnih obveznika. Mi treba da izvršimo samo asistenciju organima Republike Srpske i ništa drugo.

Ja sam rekao Karadžiću i Krajišniku da mora da upute odluku njihove Vlade našoj Vladi, gde se traži i moli da se vojni pozivi Vojske Republike Srpske i Vojske Republike Srpske Krajine uruče njihovim građanima na našoj teritoriji; to su njihovi vojni pozivi, nisu naši; mi ih ne zovemo u Vojsku Jugoslavije. Verovatno da postoji određeni procenat ljudi koji se sami jave kada dobiju vojne pozive. Nema potrebe ljude hapsiti ako će jedan broj njih normalno da se javi. Onaj ko se na javi do određenog dana, onda se privodi, kao što se i kod nas privodilo; ne privodi se svako ko se zove u Vojsku; nego kada se ogluši o vojni poziv onda se privodi isto kao usluga organima Republike Srpske ili Republike Srpske Krajine.

Zato sam im rekao: "Izvolite, gospodo, u Zvorniku napravite regrutni sabirni centar. Šta znači da vam mi privedemo? Gde da vam privedemo? Ima da napravite u Zvorniku regrutni sabirni centar, pa je skupljeno vaših 100 vojnih obveznika, natovareno u dva autobusa, i predato vam u regrutnom sabirnom centru."

MOMIR BULATOVIĆ:

Zamislao je da se skupljaju u naše kasarne, da se u našim kasarnama obuku i onda tek idu. Najgora stvar je što ih skidamo sa spiska Crvenog krsta. Ako se dokaže smo nekome nasilno otkazali gostoprimstvo, gubimo pravo na svu humanitarnu pomoć međunarodnih organizacija; bez obzira kolika je, bez nje bismo teško mogli držati sve izbjeglice. Inače, takav je princip u međunarodnim humanitarnim organizacijama.

Naša je pozivarska služba; mi sve to skupa treba da radimo; da ih obavijestimo; sutra da ih privedemo; to ne može da radi Vojska, nego treba da radi civilna policija. To je sasvim u redu; napraviće se svi dogovori. Danas je bio radni sastanak ministra policije Crne Gore i komandanta II armije. On kaže da će staviti ljude na raspolaganje, a vi znate šta to znači. On će, recimo, da pokupi 20 ili 30 ljudi i da ih drži u kasarni; sutra će za njim doći žena i djeca da kukaju i pitaju na osnovu čega ste ga povukli i doveli u kasarnu; odnosno da kažete da je zahtev Vojske Republike Srpske ili zahtev Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske da privedemo te ljude.

ZORAN LILIĆ:

Koliko se sećam, dogovor sa njima je bio da to bude zahtev jedne i druge vlade našim republičkim vladama i da se na osnovu toga završi cela tehnika, o kojoj si govorio.

MOMIR BULATOVIĆ:

Mi moramo da uzimamo iz spiskova Crvenog krsta; jer, objektivno nemaju evidenciju u Republici Srpskoj Krajini niti u Republici Srpskoj. Ali, te izvadjene spiskove moraju oni da potpišu, pečatiraju i da to bude zahtev njihove vlade.

ZORAN LILIĆ:

To je njihov poziv; mi samo pružamo tehničku uslugu da im se to omogući.

MOMČILO PERIŠIĆ:

Ako dozvolite, gospodine Predsedniče, pošto sam ja u toku. Imamo evidenciju od 19 hiljada vojnih obveznika ukupno. Koristeći našu evidenciju, a ne Crvenog krsta, mi te ljude pozivamo na zahtev Republike Srpske i Republike Srpske Krajine. Sa vama se potpuno slažem da Vojska može da okrene te ljude protiv sebe po mnogo čemu. Ali, jedini

način je da ih mi pozovemo pomoću naših spiskova i da ih isporučimo nastavnim centrima koji su već pripremljeni. Ako se ne odazovu, onda se sa tim spiskovima obratimo MUP-u da ih privode. Bilo bi najbolje kada bi direktno Republika Srpska i Republika Srpska Krajina uradile preko MUP-a. Ali, do sada je bilo niz pokušaja i nije na tome ništa uradjeno.

MOMIR BULATOVIĆ:

Čiji pečat nosi poziv koji dolazi do određenog obveznika?

MOMČILO PERIŠIĆ:

Vojske Jugoslavije.

MOMIR BULATOVIĆ:

To je problem!

PAVLE BULATOVIĆ:

Normalno bi bilo da Republika Srpska i Republika Srpska Krajina imaju precizniju evidenciju.

MOMČILO PERIŠIĆ:

Nemaju oni nikakvu evidenciju. U tome je problem.

MOMIR BULATOVIĆ:

Imate činjenicu da je jedan broj tih vojnih obveznika već zaposlen; dakle, imaju radno mjesto, izvadili su lične karte, itd.

PAVLE BULATOVIĆ:

Neko je dobio i državljanstvo.

MOMIR BULATOVIĆ:

Ne možete terati onoga ko je dobio državljanstvo. Ali, to je mali broj. Ja znam da u Crnoj Gori niko nije dobio državljanstvo.

Čitav problem se može riješiti na način da se koriste pečati Vojske Republike Srpske Krajine i Vojske Republike Srpske.

ZORAN LILIĆ:

Tehnički je to sprovodljivo; neka se njima dostave spiskovi, oni neka daju pozive; dostave ih ovde, ako nemaju evidenciju.

MOMIR BULATOVIĆ:

Pečat Vojske Jugoslavije može imati strašne posljedice.

MOMČILO PERIŠIĆ:

Mi to možemo da izmenimo.

ZORAN LILIĆ:

Mi to moramo da izmenimo.

MOMČILO PERIŠIĆ:

Medjutim, problem će, u suštini, ostati isti. Ovde, zaista, izbegavamo pritisak na Vojsku Jugoslavije, ali problem će ostati isti u smislu efikasnosti isporučivanja tih ljudi. Jer, svejedno je, ako se on ne odazove na taj poziv, mora stupiti na scenu presija; a presiju ne može vršiti vojska nego milicija. Efekat je onda potpuno isti. Jer, iza milicije stoji vlast.

Zahvaljujem se na sugestiji, mi možemo da promenimo umesto pečata Vojske Jugoslavije, da stavimo pečate Vojske Republike Srpske i Vojske Republike Srpska Krajina.

MOMIR BULATOVIĆ:

To je suština.

Zatim, može putem faksa da policija Republike Srpske zamoli policiju Srbije i Crne Gore da u skladu sa tim spiskovima isporuči ljude koji neće da se odazovu pozivu. Onda to nije odnos dvije vojske, već policije.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ:

Naravno, traži jedna vlada od druge vlade da se njihovi građani koji su vojni obveznici upute u sabirni centar, na primer, u Zvornik; ili, sabirni centar u Trebinju.

MOMIR BULATOVIĆ:

Ja sam i prošli put rekao da odobravam tu aktivnost zbog toga što smatram da ćemo na taj način sebe lišiti velikog zla - dileru, švercera, itd. Ali, realno, to nisu ljudi koji hoće svojevolski da se bore; jer, da su htjeli da ostanu, ne bi dolazili ovdje. S druge strane, dići će paklenu galamu i napraviće nam svima mnogo veću štetu nego što će biti korist. Zato se moramo zaštititi. Predlažem da se dobro razmisli o čitavom tom poslu, ne sporeći suštinu naše odluke.

ZORAN LILIĆ:

Naša odluka je upravo bila zasnovana na tim principima.

MOMIR BULATOVIĆ:

Zamaram vas sa time; ali, u konkretnoj realizaciji zahtjeva se sljedeće: dobija Janko Janković papir sa pečatom Vojske Jugoslavije da se pojavi u Republiku Srpsku. Ako neće, hapsi ga naša policija. Ja jesam za to da ga hapsi i privodi policija, ali na osnovu zahtjeva Vlade Republike Srpske i Vlade Republike Srpske Krajine. A tu će Vojska Jugoslavije da pruži usluge - da možemo da ih smjestimo, nahranimo, prebacimo, itd.

ZORAN LILIĆ:

Dobro, to je u redu. Znači, odustajemo od predjašnjeg načina okupljanja tih ljudi. To će Pavle da koordinira. Pavle, ti si imao našto pod tekućim pitanjima?

PAVLE BULATOVIĆ:

Imao sam dva kratka pitanja.

Prvo, prije dva dana poslao sam pismo ministrima Sokoloviću i Pejakoviću. Naime, radi se o tome da - nakon stupanja na snagu Zakona o Vojsci - aktivnim vojnim licima u Vojsci Jugoslavije koja ne pribave državljanstvo Srbije i Crne Gore do juna, u roku od mjesec dana prestaje aktivna vojna služba. Dobar dio njih je podnio taj zahtjev, a još uvijek nemamo Zakon o državljanstvu na nivou savezne države; mogu ispasti dosta veliki problemi.

ZORAN LILIĆ:

Šta predlažeš? Da prolongiramo?

PAVLE BULATOVIĆ:

Teško je prolongirati. Bilo bi najbolje, ako može, da Ministarstvo unutrašnjih poslova prioritetno rješava te zahtjeve; pa ako dobiju državljanstvo i ispunjavaju uslove, ostaće u Vojsci Jugoslavije. Ako prema kriterijumima MUP-a ne dobiju državljanstvo, mora im prestati aktivna vojna služba.

MOMIR BULATOVIĆ:

Teško se može aktivirati odredba jednog zakona - Zakona o Vojsci Jugoslavije i odbrani - koja je vezana uz činjenicu da treba da bude donesen neki savezni zakon; savezni zakon o državljanstvu; zbog poznate blokade rada Skupštine, nije donijet.

16.00 06305894

glavni stab vojske
republike srpske
pov. br. 02/2-831
15.10.1993.godine

OTKUCATI = Predložak
pitanja VRS i VRSK za
logistički sastanak

vrlo hitno

generalstavu vojske jugoslavije
- kabinetu načelnika gs vj -

veza: vas telegram pov. br. 5-158 od 14.10.1993.godine, a u cilju
pravovremene organizacije sastanka izmedju gs vj i gs vrs, dostav-
ljamo vam trazene podatke:

1.- na sastanku ce prisustvovati:

- komandant gsv rs, NGŠ
- pomocnik k- danta gsv rs za mvipp, *Bojic'*
- pomocnik k- danta gsv rs za pozadinu, *Milovanovic'*
- nacelnik sektora za obavestajno- bezbednosne poslove, *GRGIC i Dimitrijevic*
- nacelnik uprave za v i dvo, *Velickovic'*
- nacelniku uprave za planiranje, razvoj i finansiranje, *Stojiljkovic'*
- nacelnik sektora za organizaciju i kadrove i *Polici i Matovic'*
- nacelnik uprave za operativno- nastavne poslove. *Kovacic'*

~~2.~~ pitanja za koordinaciju: za *casovnik 19.10.93. i dr.*

1. - kratka procena vojne situacije,
2. - razmenu informacija i usaglasavanje stavova izmedju vj, vrs i svk rsk,
3. - problemi koordinacije i saradnje izmedju vj, vrs i sv rsk,
4. - resavanje statusnih pitanja staresina i njihovih porodica,
5. - povratak izbeglih vojnih obveznika u rs i rsk,
6. - problemi namenske industrije, ratne proizvodnje municije i remonta mts,
7. - realizacija pomoci po planu ,, izvor -6,,

komandant

general- potpukovnik
ratko mladac

II
Prilozak 3

Object:

14.10. —

1000-4265

~~06072444~~

7 ^{СЛАВЛАН} боотаруу та нөмөсү булар дүзүктө:

- с) из Србије: Милошевић, ген. Петушић, Стојановић, Митановић, Бакић, Тешановић, ген. Мухоморовић.
- д) из РС: Ђорђевић, Прокишић, Милошевић, Милошевић, Јукић, Милошевић, Мојић, Митановић, Милошевић, Милошевић.

* Говица Стамбул:

- На Вашу личную инициативу оно все состоялось
а у тебя тоже работа, да? - прости, это
мужик и др. видимо человек с душой

the Hayabusa:

- Где се кују конфликти. Тренира се
завршетак рата са нас је најбољи.
— Ју. — Зналимо 75% територију под контролом
целим питање делове територије.
— Нисмо реализовали нешто у рат. Нисмо
и када се може још он може се
у великом количини ратом.

* Ми морамо врати́ти 900 америчког долара 43 чете прихваћених 99 31% долара због 75% америчког долара -

и Шма. В наши оградени куќи —

1. - да се одвојим од М. и Х.
2. - да се одвојим од М. и Х. и да се одвојим од М. и Х.
3. - да се одвојим од М. и Х. и да се одвојим од М. и Х.
4. - да се одвојим од М. и Х. и да се одвојим од М. и Х.
5. - да се одвојим од М. и Х. и да се одвојим од М. и Х.
6. - да се одвојим од М. и Х. и да се одвојим од М. и Х.

Razgovor:

Betreff:

Object:

DATUM

J000-4266

54

* Сарајево je prirodište i rođni kraj.

* U Sarajevu je pokušaj da se razvije
mehanička industrija.

* Vrlo je važna uloga r. Prage... Važno je
da se sa njom... možemo biti u
odnosu... Hrvatska.

* U Sarajevu možemo biti u odnosu koji je
odgovarajući.

* Posledica je važna, radi obnove
kompleksa fabrike u Rajkovač. U biti
kajete našu industriju.

* Možemo biti u odnosu koji je odgovarajući.

* Možemo je takođe biti u odnosu sa Sarajevom.

* Milutin

Treba direktno kontaktirati sa njim, ujedini i odrediti
jedno vreme.

* Milutinović sa njim!

- Ovo bi trebalo realizovati - prvo u domenu
r. Prage i da odredimo da je Sarajev
jedini koji treba biti.

* Gen. Milutinović

- Za nam se koristi da je jedan od ljudi

- Može i ne može

- Milutinović bi to sa sobom

- Milutinović bi to sa sobom

- Milutinović bi to sa sobom

- Milutinović bi to sa sobom

- Milutinović bi to sa sobom

* Krajina:

- Gen. Milutinović je zadržao sarajevske
sveze...

Razgovor:

Betreff:

Object:

55

DATUM

J000-4267

Перишћ:

- * Русејско — 3 дигоре шредоме цовбаиц
35 ача ратије, а јовове дигоре су ко
700 вјен које одлучују вјр з Гезанду
- * Можемо помоћи у шредном оуиу
- * За све 3 војске, шред 3,5 милиона \$
а може се одлучити 840 милиона \$.
- * Тако да можемо помоћи које са по
просија, а вјо са што просија је
држење, и нема заповедот држење
и вјртампа их само.
- * Задачу су некакви и у кривом
војска, некако се обринути...

* Милошевић:

- Војте одбавиће шредити — ми ће мо
вои их полицијом одлучити.

* Ковач:

- Можемо, неможемо да се без задржа-
ња одлучи.

* Салајџа:

- Противник је на свим градовима добро
забрђен и одлучиће се држави
- Може се одлучити степен држави-
сања 60-70%.
- Лако је градити док је држави, на
парлијанто одлучиће задржити.
- Противник државице — државице — држави-
це.

* Милошевић:

- За држави државице држави је држави.

Najviše drže do naroda oni koji mu ne daju da krene.

Редовни оперативни
извештај ГШ СВК,
доставља. -

- КАБИНЕТУ ПРЕДСЕДНИКА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
(на личност г. Слободана Милошевића)
- КАБИНЕТУ НШ ВЈ
(на личност генерал-потпуковника Момчила Перипића)

1. НЕПРИЈАТЕЉ

У борбеном распореду непријатељских снага нису уочене значајније промене, осим замене јединица на првој борбеној линији на Северно-далматинском делу војишта. Непријатељ је наставио свакодневна провокативна дејства из стрељачког наоружања, ЦАМ-а и МБ-82 мм по положајима јединица 7. К, а по времену и 15. К. Располажемо подацима да ће 5. К, тзв. армије БиХ, покушати преко наше територије убацити 30-40 својих припадника у рејон Тржића, ради напада на снаге АП Западне Босне.

2. НАШЕ СНАГЕ

Техиште активности и даље је усмерено на одржавање борбене готовости у врло неповољним материјалним и политичким условима. На провокативна дејства непријатељских снага одговорено је ватром из стрељачког наоружања и МБ-82 мм, али је било неконтролисаног и непотребног отварања ватре поводом божићног празника.

У наставне центре и јединице Војске Југославије, са територије РСК, упућено је 876 регрута.

Није било губитака од дејства непријатеља, али је због разних облика недисциплине погинуло 4 и рањено 8 бораца СВК.

2.1. СТАЊЕ БОРБЕНОГ МОРАЛА

Морал је на нивоу који обезбеђује извршење борбених задатака. Божићни празници су на пригодан начин прослављени у свим јединицама. Укупном расположењу допринела је подела прехранбених артикала на име плате борцима, као и подела поклон-пакета деци погинулих бораца. Исто тако позитивног одраза на морално стање има привођење свих в/о који су самовољно напустили јединице као и мере које се предузимају против шверцера, шлекуланата и носилаца других облика привредног криминала. Одлазак регрута са територије РСК на обуку у наставне центре Војске Југославије добро је пријиман у свим јединицама.

2.2. МАТЕРИЈАЛНО И ЗДРАВСТВЕНО ОБЕЗБЕЂЕЊЕ

Због познатих проблема, као што су: недостатак производа на домаћем тржишту, недостатак финансијских средстава, нередовно и несигурно финансирање СВК, захтеви добављача да се роба плаћа у девизама и др., веома је отежано снабдевање Т и Иа материјалним средствима.

И даље је изражен проблем нередовног снабдевања горивом у недовољним количинама, због чега повремено нисмо у стању ни довести храну јединицама на положају.

Обезбеђење са војничком униформом и обуком је побољшано захваљујући помоћи ВЈ, хуманитарној помоћи донатора и набавком малих количина на тржишту.

АВЛ, припадници ВЈ, који су на привременом раду у СВК годину дана и дуже, иницирају остварење права на надокнаду - додатак за одвојени живот од породице.

Осим тога, сва АВЛ на привременом раду у СВК чије породице живе на територији СРЈ, јако су забринути због ниских плата које инфлација обезвређује и не обезбеђује ни голу егзистенцију породица. То је нарочито изражено у задње време када је марка готово легализована као платежно средство.

2.3. МОБИЛИЗАЦИЈСКА И ПЕРСОНАЛНА ПРОБЛЕМАТИКА

Попуњеност људством без промена у односу на претходни извештај.

У току је реализација плана повратка в/о који су напустили РСК после 1991. године. Овај задатак се реализује заједно са војно територијалним органима ВЈ и МО РСК.

2.4. СТАЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ У ЈЕДИНИЦАМА И НА ТЕРИТОРИЈИ

Припадници 5. К АБиХ и даље обавештајно истражују наше ангажовање у виховим међусобним сукобима, кроз контакте са нашим грађанима и борцима у заграничном делу Лике.

Дошли смо до података да иза растурања летака са Туђмановом мировном иницијативом у појединим местима Барање (Копачево, Тополик), средином децембра 1993. године стоји УНПРОФОР.

Припадници четског батаљона УН на простору Лике покушали су под видом новог размештаја снага разместити једну своју чету на аеродром Удбина, али је то одбијено. Команда истог батаљона исказује посебан интерес за стање у АП ЗБ и наше учешће у међумуслиманским сукобима.

УНЦИПОЛ на подручју Книна кроз сталне контакте са цивилним становништвом, тежишно истражује политичку ситуацију и међусобне односе присталица двојице председничких кандидата, уочи другог круга избора.

3. САРАДЊА С УНПРОФОР-ом

У ГШ СВК се врше припреме за састанак са представницима ХВ 13.01.1994. године, уз посредовање УНПРОФОР-а.

Припадници УНПРОФОР-а су се, на позив наших команди, у великом броју случајева прикључили припадницима СВК током прославе Божићних празника.

До највећег неспоразума је дошло 06.01.1994. године, када је од стране УНПРОФОР-а било најављено 15 возила за прелаз преко Масленичког моста. Установили смо да је том приликом прешло 42 возила, од чега 15 аутобуса. Тим поводом ГШ СВК је упутио енергичан протест на личност генерала Жана Кота, наводећи претпоставку да је споменути аутобусима превезен већи број припадника ХВ у циљу укључивања у борбена дејства на територији Босне. У том контексту, на захтеве УНПРОФОР да се преко Масленичког моста пропусти вихова возила наредних дана, одговорили смо негативно.

4. ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕДВИЂАЊА

4.1. Непријатељске снаге на већем делу војништа поштују Споразум о Божићном примирју, осим на Северно-далматинском делу, где су дејства била више провокативног карактера.

И даље нема индикатора, који указују на дејства већих размера.

4.2. Наше снаге су одговориле на провокативна дејства, али је било и непотребног отварања ватре.

Основна карактеристика стања у нашим јединицама, је недовољна попуњеност са војницима, старешинама, храном, горивом, резервним деловима и већим калибрима муниције.

4.3. Стање на територији нема тенденцију побољшања, већ и даље неповољно утиче на борбену готовост СВК.

5. ОДЛУКА

Непромењена.

КОМАНДАНТ СВК
генерал-мајор
Ле Новаковић

[Handwritten signature]

2035
24
21,00
21,55
[Handwritten notes and calculations]

РЕПУБЛИКА СРПСКА
МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
КАБИНЕТ МИНИСТРА
ПАЛЕ

03591014

Пов.број. 4/17-764/95

Дана: 23.06.1995. године.-

ПРЕДСЕДНИКУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ПАЛЕ

У вези са Вашим актом пов.бр. 01-1118-3/95 од 22.06.1995. године, обавештавамо Вас, да је до 23.06.1995. године до 10⁰⁰ часова из нашег прихватног центра у Јањи и Зворнику оружаним снагама ВРС предато укупно 1586 војних обвезника које је испоручио МУП Србије. Од тог броја 149 војних обвезника предато је Штабу МУП-а за Јахорини.

Од укупно спроведених војних обвезника пет је пуштено и то два на захтјев МУП-а из Србије (Кирић Миодраг и Радојевић Саша), као и остала тројица за које је недвосмислено утврђено да су грешком лишени слободе у рацијама (Дабовић Милош, активни официр Војске Југославије из Крушевца, Јурошевић Миле, студент полицијске академије из Брчког и Марјановић Драгиша, борац Друге семберске бригаде из Бијелине, за којег је бригада потврдила пуштање јер се не ради о дезертеру).

ЗАМЈЕНИК МИНИСТРА

Томислав Ковач

VP 9999-99
MORSK-KNIK

(Obrazac SH5151)

Pužni račni list br. 01-57.

Važi od 23.06. do 23.07. 1985. god.

Marka i tip KAESS DOHER-D4S Reg. br. VU-143-20

Vrsti goriva D-2 Vrsta maziva:

Norma potrošnje goriva Motorno ulje

Na 100 km 30 L. Ulje hipoidno

Na 1 m Mast univerzalna

Čin, ime i prezime vozača — poslužben

Podaci o prijemu goriva, maziva i dr. u l.

Datum	Broj dokumeta	Gorivo	Motorno ulje	Ulje hipoidno	Mast univerzalna	Anti-iz	Potpis rukovod
24.6.85.	2	50	-	-	-	-	
18.7.85.		= 10					

Svega

Gorivo	Pun rezervoar	
	Sled po normi	
	Sivarno utrošeno	
	Razlika utroška	

Vršnik po: mat. fin. organ
 Saobraćajni referent

Dobro	Vreme upotrebe od do	Za šta povećati	RELACIJA	Duljina km		Prosečna brzina		Osnovni podaci		Realizovano															Potpis kontrolnika																																																																										
				Potrebno vreme	Dost. vreme	Ljudi	Ton	Kilometari																																																																																											
								Kilometari																																																																																											
								Kilometari																																																																																											
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

Prezentovano ostvarenje TKKUPKIN prema predenoj kilometraži

7. Вопросы к семинару

Objavljenje razlike o utjecaju zadržavanja

DOPOS
796

03591001

K/17-2306/95

dobro poznato

kojoj

gugus

BPC

MUP RS - SSTAB ZA PRIHVAT V/O 17 SRJ -
B I J E L J I N A
BROJ: SI-3/95.
DANA: 27.06.1995. GOD.

DD SSIFROVANO

KABINET MINISTRA - ZAMJENIKU MINISTRA

OPRAVJESTAVAMO VAS DA SMO DANA 26.06.1995. GODINE DOBILI ZAHTEJ
OD MUP-A SRBIJE KOJIM TRAZJE DA IM H I T N O IZVRSSIMO POVRAT
SLEDECCIH V/O :

1. BOGICEVIC ZORAN, JALORUK - SSABAC- UPUCCEN U KASARNU VRS
ZVORNIK.
2. MAKSIMOVIC VIDOJE, VALJEVO - UPUCCEN U KASARNU VRS ZVORNIK.
3. SIMUNOVIC SPASOJE, POPUCKE - VALJEVO - UPUCCEN U KASARNU VRS
ZVORNIK.
4. JATIC MILOMIR, VALJEVO - UPUCCEN U KASARNU VRS ZVORNIK.
5. JOVANOVIC (MILANA) VLADIMIR, BAJINA BASSTA- UPUCCEN U KASARNU
VRS ZVORNIK.
6. OZMICE SINISSA, NISS - UPUCCEN U KASARNU VRS BIJE LJ J I N A .
7. TADIC RADOMAN, 1941, VRBAS - UPUCCEN U KASARNU VRS BIJE LJ J I N A I
8. SIMUNOVIC NENAD, 1972, MOSTAR - PRERASPOREDJEN U MUP JAHORINA.

PREMA NAVODIMA MUP-A SRBIJE PORODICE NAVEDENIH VOJNII OBVEZNIKA
PRAVE IM VELIKE NEPRILIKE U JAVNOSTI, A OBZIROM DA SU SVE OPRAVDA-
NI SLUCAJEVI, MUP SRBIJE MOI I DA SE IZVRSSI NJHOVO VRACCANJE.
SSIO GDE POZITIVNO UTICATI ZA DALJE PROVOJENJE AKCIJE .-

RUKOVOOTIAC SSTABA
DRAGO GACESSA

6/11/1995

РЕПУБЛИКА СРПСКА КРАЈИНА
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
Одјељење у Београду
Број: 02/2220-1
Београд, 15.11. 1995. год.

На основу члана 171. Закона о општем управном
поступку, а на захтјев _____ издаје се

У В Ј Е Р Е Њ Е
о рађавању

_____ рођен _____
из _____, општина _____
_____ рађен _____, дана _____ 26.09.1995.
(повређен, рађен, погинуо)
у мјесту ратиште Кључ - РС, као припадник ТО _____
од _____ до _____ и РЈ МУП - Србије од _____
20.08.1991. до 26.08.1995. у сукобу са оружаним снагама
Хрватске.

_____, в/о 4 лаке бригаде, 7.К, до 04.08.1995. године
а касније мобилисан по МУП-у Србије на ратиште у РС, рађен је дана
26.09.1995. године на ратишту код Кључа.

Увјерење се издаје на захтјев _____
а служи у сврху остваривања права по основу _____ Закона _____
у друге сврхе не може употребити.

МИНИСТАР ОДБРАНЕ

ОВНИ

Милаш

Даровић

Dosije Prisilna mobilizacija izbeglica
Prvo izdanje

Izdavač:
Fond za humanitarno pravo
Dečanska 12, Beograd
www.hlc-rdc.org

Autorka: Jovana Kolarić
Urednica: Ivana Žanić
Lektor: Predrag Ivanović
Grafičko oblikovanje: Milica Dervišević
Tiraž: 300
Štamparija: Instant System, Belgrade
ISBN 978-86-7932-104-6
© Fond za humanitarno pravo

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.7-054.73(497.11)"1993/1995"
355.426(497.1)"1993/1995"
94(497.1)"1991/1995"

КОЛАРИЋ, Јована, 1967-

Dosije: prisilna mobilizacija izbeglica / [autorka Jovana Kolarić]. - 1. izd. - Beograd : Fond za humanitarno pravo, 2019 (Beograd : Instant system). - 54 str., [24] str. s tablama : faksimili 25 cm

Podatak o autoru preuzet iz kolofona. - Tiraž 300. - Skraćenice: str. 5. - Prilozi 1-9: str. [57-80]. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-7932-104-6

а) Људска права -- Избеглице -- Србија -- 1993-1995 б) Грађански рат -- Југославија -- 1993-1995 в) Југославија -- Распад -- 1991-1995

COBISS.SR-ID 280747276

